Cioran

Sfîrtecare

OPERA LUI CIORAN

SCRIERI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Pe culmile disperării
ediția întîi – 1934 / prima ediție postbelică, **Humanitas – 1990**

Cartea amăgirilor
1936 / 1991

Schimbarea la față a României
1936 / **ediție revăzută de autor – 1990**

Lacrimi și sfinți
1937 / 1991

Amurgul gîndurilor
1940 / 1991

Îndreptar pătimaș
Humanitas – 1991

SCRIERI ÎN LIMBA FRANCEZĂ

Précis de décomposition Gallimard – 1949	*Tratat de descompunere* Humanitas – 1992
Syllogismes de l'amertume – 1952	*Silogismele amărăciunii* – 1992
La Tentation d'exister – 1956	*Ispita de a exista* – 1992
Histoire et utopie – 1960	*Istorie și utopie* – 1992
La Chute dans le temps – 1964	*Căderea în timp* – 1994
Le Mauvais démiurge – 1969	*Demiurgul cel rău* – 1995
De l'inconvénient d'être né – 1973	*Despre neajunsul de a te fi născut* – 1995
Écartèlement –1979	*Sfîrtecare* – 1995
Exercices d'admiration – 1986	*Exerciții de admirație* – 1993
Aveux et anathèmes – 1987	*Mărturisiri și anateme* – 1994

Mon Pays / Țara mea
Humanitas–1996

PUBLICISTICĂ, CORESPONDENȚĂ, CONVORBIRI

Singurătate și destin
Humanitas – 1992

Convorbiri
Humanitas – 1993

Scrisori către cei de-acasă
Humanitas – 1995

CIORAN

Sfîrtecare

Traducere din franceză de
VLAD RUSSO

HUMANITAS
BUCUREŞTI

Coperta
DONE STAN

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CIORAN, EMIL
Sfîrtecare/E.M. Cioran. ;
trad.: Vlad Russo. – București: Humanitas, 2003
ISBN 973-50-0333-3

I. Russo, Vlad (trad.)

821.135.1-4

E. M. CIORAN
ÉCARTÈLEMENT
© Éditions Gallimard, 1987

© HUMANITAS, 2002, pentru **prezenta versiune românească**

ISBN 973-50-0333-3

Cele două adevăruri

A sunat ora închiderii
în grădinile Occidentului.

CYRIL CONNOLLY

Potrivit unei legende de inspirație gnostică, în cer s-a dat o luptă între îngeri, în care cei aflați de partea arhanghelului Mihail i-au învins pe cei ai Balaurului. Aceia dintre îngeri care, nehotărîți, s-au mulțumit să privească au fost alungați pe pămînt pentru a face aici alegerea la care nu se putuseră hotărî acolo sus; alegere cu atît mai anevoie de făcut cu cît nu păstrau nici o aducere-aminte despre luptă și mai puțin încă despre atitudinea lor echivocă.

Începutul istoriei s-ar datora, așadar, unui moment de ezitare, iar omul ar fi rodul unei șovăieli originare, al neputinței de a fi luat o hotărîre înaintea izgonirii sale. Azvîrlit pe pămînt pentru a învăța să opteze, el va fi osîndit să făptuiască, să fie robul aventurii și nu va fi în stare să-și împlinească osînda decît atunci cînd îl va fi sugrumat pe spectatorul care zace în el. Și fiindcă numai cerul îngăduie întrucîtva să fii neutru, istoria, dimpotrivă, va apărea ca o pedeapsă a celor care, înainte de încarnare, nu găseau temeiuri să se alăture unei tabere mai degrabă decît alteia. Iată de ce sînt oamenii așa grăbiți să-mbrățișeze o cauză, să se adune lao-

laltă, să-și strîngă rîndurile în jurul unui adevăr. În jurul cărui fel de adevăr?

În budismul tîrziu, mai cu seamă în școala Madyamika, se pune accentul pe opoziția radicală dintre adevărul adevărat sau *paramārtha*, apanajul eliberatului, și adevărul oarecare sau *samvriti*, adevăr „învăluit", mai precis „adevăr al erorii", privilegiu sau blestem al celui neizbăvit.

Adevărul adevărat, care-și asumă toate riscurile, inclusiv pe acela de a nega orice adevăr, și chiar ideea de adevăr, este prerogativa omului inactiv, a celui care se situează deliberat în afara cercului faptei și pentru care important e doar să cuprindă cu gîndul (deodată sau metodic, e totuna) insubstanțialitatea; cuprindere neînsoțită de nici un sentiment de frustrare, ba dimpotrivă, căci deschiderea către nonrealitate implică o misterioasă îmbogățire. Istoria va fi pentru el un vis urît, la care se va resemna, de vreme ce nu doar el, ci nimeni nu e în stare să aibă coșmarurile pe care le dorește.

Pentru a pătrunde esența cursului istoriei, sau mai degrabă *lipsa* lui de esență, trebuie, de bună seamă, să ne plecăm în fața evidenței că toate adevărurile pe care le cară cu sine sînt adevăruri ale erorii; și sînt așa fiindcă atribuie o natură proprie celor ce n-o au și o substanță celor ce nu pot să aibă. Teoria dublului adevăr ne permite să deslușim locul pe care-l ocupă, pe scara irealităților, istoria — paradis al somnambulilor, obnubilare în marș. La drept vorbind, ea nici nu e cu totul lipsită de esență, de

vreme ce-i *esență a amăgirii*, cheie pentru tot ce ne întunecă vederea, pentru tot ce ne ajută să trăim în timp.

*

Sarvakarmaphalatyāga... Scris cu litere mari pe o foaie de hîrtie, agățasem cu mulți ani în urmă acest cuvînt plin de vrajă pe un perete al odăii mele, ca să-l pot contempla cît e ziua de lungă. A stat acolo luni de-a rîndul, dar l-am dat jos într-un tîrziu, dîndu-mi seama că eram tot mai stăpînit de vraja lui și tot mai puțin de conținut. Cu toate astea, înțelesul său — *renunțarea la roadele faptei* — are atîta însemnătate, încît acela ce s-ar pătrunde cu adevărat de el n-ar mai avea nimic de săvîrșit; căci ar ajunge la singurul liman vrednic de atins, la adevărul adevărat, care le desființează pe toate celelalte, dîndu-le în vileag vacuitatea — el însuși fiind, de altfel, vid, doar că un vid conștient de sine. Închipuiți-vă o sporire a conștiinței, încă un pas pe calea spre trezire, și cel care-l va face nu va mai fi decît o umbră.

O dată ce te-ai apropiat de acest adevăr-limită, începi să fii un nimeni în istorie, care este totuna cu mulțimea de adevăruri ale erorii, adevăruri dinamice, al căror principiu e, bineînțeles, iluzia. Cei care s-au trezit, cei fără de iluzii, inevitabil șubrezițti, nu mai pot fi focar de evenimente, pentru că le-au întrezărit deșertăciunea. Interferența celor două adevăruri este prielnică trezirii, dar e nefastă pentru faptă. Ea vădește

începutul unei fisuri, atît la individ, cît și la o civilizație sau la o rasă chiar.

Înaintea trezirii, petrecem ceasuri de euforie, de iresponsabilitate, de beție. După abuzul de iluzie însă, vine sațietatea. Cel care s-a trezit e detașat de toate, este prin excelență un fost fanatic, ce nu mai poate îndura povara amăgirilor, fie ele ispititoare sau grotești. S-a îndepărtat de ele într-atît că nu mai înțelege ce rătăcire l-a făcut să se aprindă. Lor le datorează strălucirea și afirmarea lui de odinioară. Acum însă, trecutul, ca și viitorul, abia dacă și-l poate închipui. Și-a risipit substanța, aidoma acelor popoare care, pradă demonului nestatorniciei, evoluează prea repede și care, tot lichidîndu-și idolii, sfîrșesc prin a nu mai avea nici unul de rezervă. Charron nota că în zece ani la Florența fusese mai multă fierbere și tumult decît în cantonul Grisons în cinci sute de ani, trăgînd de aici concluzia că o comunitate nu poate dăinui decît acolo unde izbutește *adormirea* spiritului.

Societățile arhaice au dăinuit atîta fiindcă nu cunoșteau nevoia de a se înnoi și a se prosterna înaintea altor și altor simulacre. Acolo unde idolii se schimbă cu fiecare generație, nu e de așteptat longevitate în istorie. Grecia antică și Europa modernă sînt tipuri de civilizație atinse de o moarte precoce, rod al dorinței nestăvilite de metamorfoză și-al unui consum excesiv de zei și de succedanee ale lor. China și Egiptul de odinioară s-au lăfăit timp de milenii într-o magnifică scleroză. La fel, societățile africane înaintea contactului cu Occidentul. Sînt însă și ele

amenințate, fiindcă au adoptat alt ritm. Pierzînd monopolul stagnării, se agită din ce în ce mai mult și se vor prăbuși inevitabil, ca și modelele lor, ca și civilizațiile astea înfrigurate, neînstare să dăinuie mai mult de zece veacuri. În viitor, popoarele ce vor accede la supremație se vor bucura și mai puțin de ea: istoriei tihnite i s-a substituit inexorabil istoria gîfîită. Cum să nu-i regreți pe faraoni și pe *colegii* lor chinezi!

Instituțiile, societățile, civilizațiile diferă ca durată și semnificație; dar totodată sînt supuse unei legi potrivit căreia imboldul de nestăpînit, factor al ascensiunii lor, slăbește și se domolește după un timp, declinul avînd loc atunci cînd delirul, acest izvor de energie, dă semne că se stinge. Față de epocile de mărire, epoci de demență în fapt, cele de cădere par pline de bunsimț, și sînt într-adevăr, ba chiar prea pline — și de aceea aproape la fel de funeste ca și celelalte.

Un popor împlinit, care și-a consumat talentele, valorificîndu-și pînă la capăt resursele geniului propriu, își ispășește reușita nemaicreînd *nimic după aceea. Și-a făcut datoria, aspiră acum* să vegeteze, dar, din nefericire pentru el, nu stă-n puterea lui s-o facă. Atunci cînd romanii — sau ce mai rămăsese din ei — au vrut să se odihnească, barbarii s-au urnit în masă. Într-un tratat asupra năvălirilor se spune că germanii care slujeau în armata și administrația imperiului își luau, pînă la mijlocul veacului al V-lea, nume latinești. Din acel moment, numele germanic a devenit obligatoriu. Stăpînii, istoviți, dînd îna-

poi pe toate fronturile, nu mai erau nici temuți, nici respectați. La ce bun să te mai fi numit ca ei? „Pretutindeni domnea o toropeală generală", observa Salvian, criticul cel mai aspru al decadenței antice în ultimul ei stadiu.

*

Într-o seară, în metrou, priveam atent în jurul meu: eram cu toții veniți de aiurea... Între noi, totuși, două sau trei chipuri *de aici*, siluete stinghere, ce păreau să-și ceară iertare că se află acolo. Același spectacol și la Londra.

Astăzi, migrațiile nu mai au loc prin deplasări compacte, ci prin infiltrări succesive: te strecori pe nesimțite printre „indigenii" prea vlăguiți și prea distinși spre a se mai coborî la gîndul unui „teritoriu". După o mie de ani de vigilență, se deschid porțile... Cînd te gîndești la nesfîrșitele rivalități dintre francezi și englezi, apoi dintre francezi și germani, ai spune că, șubrezindu-se unii pe alții, n-aveau cu toții decît un singur scop: să grăbească ceasul ruinei lor comune, pentru ca alte specimene ale umanității să vină să le ia locul. Ca și cea de demult, noua *Völkerwanderung* va da naștere unui vălmășag etnic ale cărui etape sînt anevoie de prevăzut cu claritate. În fața unor mutre atît de disparate, ideea unei comunități cît de cît omogene e de neconceput. Chiar faptul că o mulțime așa de pestriță este cu putință sugerează că în spațiul ocupat de ea autohtonii nu mai aveau dorința de a salva nici măcar umbra unei identități. La Roma, în seco-

lul al III-lea al erei noastre, dintr-un milion de locuitori, abia șaizeci de mii erau, se pare, de viță latină. Îndată ce un popor a dus la bun sfîrșit ideea istorică pe care avea menirea s-o întruchipeze, nu mai are nici un motiv să-și apere diferența, să-și cultive originalitatea, să-și salveze trăsăturile din marea învălmășeală a chipurilor.

După ce au stăpînit ambele emisfere, occidentalii sînt pe cale să devină batjocura lor: subtile umbre, relicve în sensul propriu al cuvîntului, sortiți unei condiții de paria, de sclavi vlăguiți și puhavi — soartă de care vor scăpa poate rușii, acești *ultimi* albi. Căci ei mai au încă orgoliu, acest motor, ba nu, această *cauză* a istoriei. Cînd nu mai are acest orgoliu și încetează a se mai socoti rațiunea sau scuza universului, o națiune se exclude singură din devenire. Ea a *înțeles* — spre fericirea sau nefericirea ei, potrivit opticii fiecăruia: dacă pe ambițios îl duce la exasperare, pe visătorul nițeluș depravat, în schimb, îl fascinează. Doar națiunile ajunse primejdios de departe merită să ne aplecăm asupra lor, mai cu seamă cînd relațiile noastre cu Timpul sînt tulburi și cînd îi dăm tîrcoale lui Clio din nevoia de a ne pedepsi, de a ne flagela. De altfel, nevoia asta ne și împinge la acțiune, la cele mari, ca și la cele neînsemnate. Lucrăm, fiecare din noi, *împotriva* intereselor proprii: cîtă vreme acționăm, nu ne dăm seama de asta, dar orice epocă am examina vom constata că oamenii se zbuciumă și se jertfesc aproape întotdeauna pentru un dușman virtual sau declarat: oamenii Revoluției pentru Bonaparte, Bonaparte pentru Bour-

boni, Bourbonii pentru familia Orléans... Istoria nu stîrnește oare decît sarcasm? Să n-aibă ea oare nici un țel? Ba da, și nu doar unul, ci chiar mai multe, doar că le atinge *de-a-ndoaselea*. Fenomenul e în chip universal verificabil. Înfăptuim opusul a tot ce-am urmărit, sabotăm frumoasa minciună pe care ne-am pus-o în gînd; de aici interesul pentru biografii, cel mai puțin plicticos dintre genurile îndoielnice. *Voința* n-a fost de ajutor niciodată și nimănui: din tot ce facem, cel mai discutabil e lucrul la care am ținut mai mult, cel pentru care ne-am impus cele mai multe privațiuni. Și asta e adevărat și pentru un scriitor, și pentru un cuceritor, pentru primul venit, de fapt. Sfîrșitul oricărui om îndeamnă la reflecție tot atît cît sfîrșitul unui imperiu, sau al omului însuși, atît de mîndru că a atins poziția verticală și-atît de-ngrijorat că o va pierde, că se va întoarce la înfățișarea-i primitivă, pe scurt, că-și va încheia evoluția așa cum a început-o: încovoiat și acoperit cu păr. Asupra fiecărei ființe plutește amenințarea că va regresa spre punctul de plecare (ca pentru a ilustra cît e de inutil drumul parcurs, și orice drum), iar cel ce reușește să i se sustragă lasă impresia că ocolește o datorie, că refuză regula jocului, inventîndu-și un fel de a cădea mult prea paradoxal.

*

Rolul epocilor de declin e să arate o civilizație așa cum este ea, să o demaște, s-o despoaie de prestigiul și aroganța legate de împlinirile ei. Ea

va putea discerne astfel cît valora cîndva și cît acum, ce era amăgire în strădaniile și convulsiile ei. În măsura în care se va rupe de ficțiunile ce i-au asigurat renumele, va face un pas hotărîtor către cunoaștere..., către dez-amăgire, către trezirea unanimă — înaintare fatală ce o va proiecta în afara istoriei, de nu cumva se va fi trezit tocmai fiindcă a încetat să mai fie prezentă și să se mai distingă în cadrul ei. Universalizarea trezirii, rod al lucidității — ea însăși rod al erodării reflexelor —, e semnul emancipării în ordinea spiritului și al capitulării în ordinea faptelor, adică tocmai a istoriei, care se reduce la constatarea unui faliment: îndată ce-ți îndrepți privirea asupra ei, te afli în situația unui spectator consternat. Corelația mecanică dintre *istorie* și *sens* e un model perfect de adevăr al erorii. Istoria are un sens, dacă vreți, dar e un sens care-o contestă, o neagă în fiecare clipă, făcînd-o astfel picantă și sinistră, jalnică și măreață, pe scurt, în chip irezistibil demoralizantă. Cine ar lua-o în serios de n-ar fi calea însăși a degradării? Chiar și faptul că ne ocupăm de ea spune multe în ce-o privește, conștiința istoriei fiind, potrivit lui Erwin Reisner, simptomul unui sfîrșit al timpului (*Geschichtsbewusstsein ist Symptom der Endzeit*). Nu poți avea, într-adevăr, obsesia istoriei fără a cădea în obsesia încheierii sale. Teologul reflectează asupra evenimentelor *în perspectiva* Judecății de Apoi; anxiosul (sau profetul), în perspectiva unui decor mai puțin fastuos, dar tot atît de important. Și unul, și celălalt așteaptă o calamitate aidoma celei pe

care indienii Delaware o proiectau în trecut și-n timpul căreia, conform tradiției lor, groaza îi făcea nu doar pe oameni, ci și pe animale să se roage. Dar epocile de seninătate? se va obiecta. Ele există, fără îndoială, chiar dacă seninătatea nu-i decît un coșmar sclipitor, un calvar *reușit*.

*

Cu neputință de admis, cum o fac unii, că tragicul e rezervat doar individului, nu și istoriei. Departe de a i se sustrage, istoria îi e supusă și e mai apăsată de pecetea lui decît eroul tragic însuși, întorsătura pe care o va lua aflîndu-se în centrul curiozității pe care o stîrnește. Ne aprindem pentru ea fiindcă știm din instinct ce surprize o pîndesc și ce supapă minunată e pentru neliniște... Totuși, pentru un spirit prevenit, istoria nu adaugă cine știe ce la insolubil, la fără-de-scăparea originară. Aidoma tragediei, ea nu rezolvă nimic, căci nu-i nimic de rezolvat. Doar din scrînteală scrutează cineva viitorul. Păcat că nu putem trăi ca și cînd întîmplările ar fi, toate, suspendate! De cîte ori își fac prea simțită prezența, sîntem cuprinși de un acces de determinism, de furie fatalistă. Prin liberul arbitru explicăm doar *suprafața* istoriei, aparențele pe care le îmbracă, vicisitudinile exterioare, nu profunzimile, cursul real, care, orice s-ar spune, păstrează un caracter derutant, misterios chiar. Rămîi uluit că, după Cannae, Hanibal n-a tăbărît asupra Romei. Dacă o făcea, astăzi ne-am lăuda cu stirpea noastră cartagenă. A susține că în-

tîmplarea, capriciul, individul deci, nu joacă nici un rol este o inepție. Totuși, ori de cîte ori privim devenirea în ansamblu, verdictul *Mahābhāratei* ne vine constant în minte: „Nodul destinului nu poate fi desfăcut; nimic pe lumea asta nu-i urmarea faptelor noastre."

*

Aflați sub o îndoită vrajă, sfîșiați între cele două adevăruri, osîndiți să nu putem alege unul decît spre a-l regreta îndată pe celălalt, sîntem mult prea clarvăzători pentru a nu fi niște dezumflați, lecuiți și de iluzii, și de absența lor; aidoma în privința asta lui Rancé, care, prizonier al propriului trecut, și-a închinat sihăstria polemicii cu cei pe care-i părăsise, cu autorii de pamflete ce-i puneau la îndoială sinceritatea convertirii și temeiul a tot ce-ntreprinsese — prin asta arătînd că era mai lesne să reformeze mînăstirea Trappe decît să se rupă de lume. Tot așa, nimic nu e mai la-ndemînă decît s-acuzi istoria; în schimb, nimic nu-i mai anevoios decît să te rupi de ea atunci cînd ieși din sînul ei și nu-ți îngăduie s-o uiți. Ea e opreliștea în calea revelației ultime, piedica pe care n-o poți spulbera decît dacă ai perceput nimicnicia evenimentelor; a tuturora, mai puțin a celui pe care-l reprezintă această percepție însăși, grație căreia ajungem cîteodată la adevărul adevărat, adică la biruința asupra tuturor adevărurilor. Atunci abia înțelegi vorba lui Mommsen: „Un istoric trebuie să fie aidoma lui Dumnezeu, trebuie să

753056
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ "GH. ASACHI" IAȘI

iubească totul și pe toți, chiar și pe diavol." Cu alte cuvinte, să înceteze să prefere, să cultive absența, obligația de a nu mai fi nimic. Ni-l putem închipui pe eliberat ca pe un istoric atins subit de atemporalitate.

*

Nu avem de ales decît între adevăruri irespirabile și amăgiri salvatoare. Doar adevărurile ce nu te lasă să trăiești merită numele de adevăr. Superioare exigențelor vieții, ele nu se coboară să ne fie complice. Sînt adevăruri „inumane", adevăruri amețitoare, pe care le respingem, fiindcă nimeni nu se poate lipsi de-un sprijin travestit în lozinci sau în zei. Ce-i jalnic însă e că-n fiecare epocă iconoclaștii, adevărați sau doar pretinși, sînt cei care se folosesc cel mai adesea de ficțiuni și minciună. Lumea antică trebuie să fi fost adînc vătămată de vreme ce-a avut nevoie de-un antidot atît de grosolan cum a fost cel pe care avea să i-l administreze creștinismul. Lumea modernă e și ea la fel, judecînd după leacurile de la care așteaptă miracole. Epicur, cel mai puțin fanatic între înțelepți, a fost atunci, cum e și azi, marele învins. Te prinde uimirea și chiar groaza auzindu-i pe oameni vorbind despre eliberarea Omului. Cum ar putea sclavii să-l elibereze pe Sclav? Și cum să crezi că istoria — cortegiu de confuzii — o s-o mai ducă multă vreme? Ora închiderii va suna curînd în grădinile de pretutindeni.

Amatorul de Memorii

Deosebind omul lăuntric de cel exterior, misticii optau inevitabil pentru cel dintîi, ființă reală prin excelență; cel de-al doilea, paiață jalnică sau ridicolă, li se cuvenea de drept moraliștilor, acuzatorii și în același timp complicii săi, dezgustați și atrași de nulitatea lui, incapabili să depășească ambiguitatea, sau depășind-o numai prin amărăciune — această tristețe degradată, căreia doar un Pascal îi ține piept, fiindcă e întotdeauna superior dezgusturilor sale. Și tocmai din pricina acestei superiorități nu și-a pus el pecetea asupra memorialiștilor, în vreme ce acreala molipsitoare a unui La Rochefoucauld se regăsește în fundalul tuturor portretelor și istorisirilor lor.

Cum nu ridică niciodată glasul și nu aspreste tonul, moralistul este firește bine crescut: o dovedește detestîndu-și semenii cu eleganță și, amănunt încă mai important, scriind puțin... Există oare mai bun semn de „civilizație" decît laconismul? A stărui, a explica, a demonstra sînt tot atîtea forme de vulgaritate. Cine aspiră la un minim de ținută, departe de a se teme de sterilitate, trebuie dimpotrivă s-o cultive, să saboteze cuvintele în numele Cuvîntului, să încheie le-

gămînt cu tăcerea, să n-o părăsească decît rareori, cufundîndu-se iarăși și mai adînc în ea. Aparținînd unui gen discutabil, maxima nu-i mai puțin un exercițiu de pudoare, de vreme ce-ți permite să te lepezi de necuviința pletorei verbale. Portretul, mai puțin concis, deci mai puțin pretențios, e cel mai adesea o maximă — diluată la unii, încărcată la alții; totuși, în mod excepțional, el poate lua înfățișarea unei maxime *explodate*, evocînd infinitul prin acumularea de trăsături și voința de a fi exhaustiv: sîntem atunci martorii unui fenomen fără asemănare, ai unui *caz*, cazul scriitorului care, simțindu-se prea încorsetat de o limbă, o depășește și evadează din ea — împreună cu toate cuvintele ce o alcătuiesc... Le siluiește, le dezrădăcinează, și le însușește, făcînd din ele ce i se pare lui mai nimerit, fără nici un respect pentru cuvinte sau pentru cititor, pe care-l supune unui strălucit, de neuitat martiriu. Cît de prost crescut e Saint-Simon!

... Nu mai mult decît Viața, căreia-i este, dacă se poate spune așa, replica literară. Nici o înclinație către abstracțiune, nici un stigmat *clasic* în cazul lui; aflat la nivelul imediatului, el este spiritual prin simțurile sale, și, dacă adesea e nedrept, nu-i niciodată neadevărat. Toate celelalte portrete, în comparație cu ale sale, par scheme, compoziții stilizate, lipsite de vigoare și de adevăr. Marele său atu: nu știa că are geniu, nu cunoștea acest caz-limită al servituții. Nimic nu-l stînjenește, nimic nu-l tulbură; se năpustește, se lasă dus de frenezie fără să-și inventeze scrupule sau rețineri. O sensibilitate ecuatorială, pustiită de propriile-i revărsări, incapabilă să-și impună

acele stavile ce se nasc din reflecție sau din retragerea în sine. Nici un plan, nici un contur definit. Crezi că citești un elogiu, dar ești îndată dumirit de apariția neprevăzută a unei trăsături neașteptate, a unui adjectiv ce ține de pamflet; de fapt, nu e nici o apologie, nici o execuție, e individul ca atare, simplu și întortocheat, lepădat de Haos în mijlocul palatului Versailles.

Dna du Deffand, care citea *Memoriile* în manuscris, găsea că au un stil „abominabil". Așa gîndea, fără îndoială, și Duclos, care le citise și el adeseori ca să extragă amănunte despre Regență, pentru o istorie scrisă într-un limbaj de o fadoare exemplară: un soi de Saint-Simon edulcorat, de grație ce strivește vigoarea. Cu claritatea lui ce usucă totul, refuzînd insolitul și greșeala, stufosul și arbitrarul, stilul veacului al XVIII-lea duce cu gîndul la o cădere *în perfecțiune*, în neînsuflețit. Un produs de seră, artificial, lipsit de vlagă, care, respingînd orice neînfrînare, nu putea cu nici un chip produce o operă originală pe deplin, cu tot ce presupune ea impur sau înspăimîntător. Produce, în schimb, un mare număr de lucrări în care se înfățișează un verb diafan, lipsit de consecințe și enigme, un verb anemiat, supravegheat, cenzurat de modă, de Inchiziția clarității.

*

„Nu am destul răgaz pentru a avea bungust." Vorba aceasta — atribuită nu mai știu cărui personaj — depășește răsunetul unei sim-

ple butade. Bunul-gust e de fapt apanajul trîndavilor și al diletanților, al celor care, avînd timp din belșug, îl cheltuie cu nimicuri subtile și cu frivolități pe măsură, al celor, mai ales, care-l cheltuie împotriva lor înșile.

„Într-o dimineață (era duminică), îl așteptam pe prințul de Conti pentru a merge la biserică; eram în salon, așezate în jurul unei mese pe care ne pusesem cărțile de rugăciune, iar Dna mareșal (de Luxembourg) le frunzărea pentru a-și trece vremea. Deodată, se opri la două sau trei rugăciuni anume, care-i părură de un *desăvîrșit prost-gust* și care aveau într-adevăr expresii neobișnuite" (Dna de Genlis: *Memorii*).

Nimic nu-i mai lipsit de noimă decît a cere unei rugăciuni să se închine limbajului, să fie *scrisă*. Ea se cuvine mai degrabă să fie stîngace, nițeluș neroadă, *adevărată* deci. Însușire ce nu era la mare preț printre spiritele exersate în piruete și care se duceau la biserică în aceeași dispoziție ca la supeuri sau la vînătoare. Gravitatea, indispensabilă evlaviei, le lipsea; nu iubeau și nu cultivau decît *rafinamentul*. Prin spusele sale, doamna mareșal se înrudește cu acel cardinal din Renaștere care se declara prea îndrăgostit de latina lui Virgiliu și Salustiu ca s-o mai poată suporta pe aceea, grosolană, a Evangheliilor. Anumite rafinamente sînt incompatibile cu credința: bunul-gust și absolutul se exclud... Nici un zeu nu supraviețuiește unui surîs al spiritului, unei îndoieli ușuratice; îndoiala chinuitoare, în schimb, nu așteaptă decît să se nege pe sine, să se preschimbe în fervoare. Am căuta

zadarnic o asemenea metamorfoză într-o lume în care rafinamentul ținea de acrobație.

Prin mecanismul genezei sale, prin chiar natura sa, fiecare limbă conține virtualități metafizice; franceza însă, cea a veacului al XVIII-lea îndeosebi, n-are aproape deloc: claritatea ei provocatoare, inumană, refuzul nedeterminării, al obscurității esențiale, chinuitoare, fac din ea un mijloc de exprimare care se poate sili s-ajungă la mister fără a accede cu-adevărat la el. De altfel, în franceză, misterul, ca și rătăcirea, cînd nu e postulat, voit, este cel mai adesea rodul unei tare a spiritului sau al unei sintaxe în derivă.

O limbă moartă, observă un lingvist, este o limbă în care n-ai dreptul să greșești. Ceea ce înseamnă că n-ai dreptul să-i aduci nici cea mai mică înnoire. În epoca Luminilor, franceza ajunsese la această ultimă limită a rigidității și desăvîrșirii. După Revoluție, a devenit mai puțin riguroasă și pură; a cîștigat însă în naturalețe pierzînd din perfecțiune. Pentru a supraviețui, pentru a dăinui, avea nevoie să se degradeze, să se îmbogățească adăugîndu-și nenumărate noi improprietăți, să iasă din salon în stradă. Prin asta, sfera ei de influență și de iradiere a scăzut. Ea n-a putut fi limba Europei cultivate decît atunci cînd, sărăcită la culme, atinsese gradul cel mai înalt de transparență. Un idiom se apropie de universalitate cînd se emancipează de propriile-i origini, le lasă-n urmă și le tăgăduiește; o dată ajuns aici, dacă vrea să se revigoreze, să evite irealitatea sau scleroza, trebuie să renunțe la propriile-i exigențe, să-și sfărîme

chingile și modelele, trebuie să îngăduie *prostul-gust*.

*

De-a lungul întregului veac al XVIII-lea se desfășoară spectacolul captivant al unei societăți măcinate lăuntric, prefigurare a umanității ajunse la deznodămînt, pe veci lecuite de veșnicul mîine. Încetînd să mai fie monopolul unei clase, lipsa de viitor le va cuprinde atunci pe toate, într-o splendidă democratizare prin vacuitate. Nu e nevoie de un efort prea mare de imaginație pentru a ne închipui acest ultim stadiu: nenumărate fapte ne trimit cu gîndul într-acolo. Noțiunea de progres ea însăși a devenit inseparabilă de aceea a deznodămîntului. Popoarele de pretutindeni vor să se inițieze în arta de a sfîrși, și au într-asta un imbold atît de mare încît, spre a-l satisface, vor respinge orice soluție în stare să-l împiedice. La capătul acelui veac se înălța eșafodul; la capătul istoriei, ne putem închipui un decor de alte proporții.

Orice societate încîntată de perspectiva propriului sfîrșit va sucomba la cele dintîi lovituri; văduvită de orice principiu vital, fără putința de a se împotrivi forțelor care o asaltează, ea va ceda farmecului prăbușirii. Revoluția a triumfat fiindcă puterea era o ficțiune, iar „tiranul" o umbră; ea s-a bătut literalmente cu niște spectre. De altfel, o revoluție, oricare ar fi ea, nu învinge decît dacă se află-n luptă cu o ordine *ireală*. La fel se întîmplă cu orice schimbare de regim, cu orice cotitură a istoriei. Goții au cu-

cerit nu Roma, ci un cadavru. Singurul merit al barbarilor a fost acela că au avut fler.

Cumplita corupție de la începutul veacului în cauză l-a avut drept simbol pe Regent. Uimește mai întîi la el lipsa totală de „caracter". Trata treburile statului cu aceeași dezinvoltură cu care le trata pe cele personale: și unele, și altele îl interesau doar în măsura în care-i prilejuiau vorbe de duh. La fel de nestatornic în pasiuni ca și-n vicii, se lăsa pradă lor din nepăsare și din indolență parcă. Incapabil de iubire sau ură, a trăit mai prejos de înzestrările sale, care erau multiple, dar pe care nu catadicsea să le cultive. „Lipsit de coerență în ce făcea, pînă într-atît că nici măcar nu înțelegea că poți fi coerent", era, adaugă Saint-Simon, de o „insensibilitate ce-l făcea să primească fără venin cele mai crude și mai grave jigniri; și fiindcă nervul și principiul urii și al prieteniei, al recunoștinței și răzbunării e același, iar el era lipsit de acest imbold, urmările erau nenumărate și dintre cele mai dăunătoare".

Degenerat și ineficace, de o uluitoare moliciune, el a împins frivolitatea pînă la paroxism, inaugurînd astfel o eră de avortoni hipercivilizați, fermecați de naufragiu și vrednici să piară în el. Fapt din care avea să ia naștere o mare neorînduială în treburile statului. Contemporanii nu s-au mulțumit să-l facă răspunzător de asta, au îndrăznit chiar să-l asemuiască lui Nero; ar fi trebuit totuși să-i arate mai multă îngăduință și să se socotească fericiți că îndură un absolutism atenuat prin delăsare și farsă. Că a fost dominat de niște nelegiuiți, în frunte cu abatele

Dubois, e fapt de netăgăduit; dar delăsarea unor secături surîzătoare nu e oare de preferat vigilenței incoruptibililor? Îi lipsea „nervul", cu siguranță; dar, pe de altă parte, carența aceasta este o virtute, căci face cu putință libertatea sau măcar simulacrele ei.

Abatele Galiani (de care Nietzsche va face mare caz) e unul din puținii care au înțeles că, într-o epocă plină de tirade împotriva oprimării, blîndețea moravurilor era totuși o realitate. El nu șovăia să i-l opună lui Ludovic XIV, obtuz și intratabil, pe Ludovic XV, nestatornic și sceptic. „Dacă se compară cruzimea persecuțiilor iezuite împotriva Port-Royal-ului cu blîndețea persecuției enciclopediștilor, se vede diferența dintre domniile, obiceiurile și sentimentele celor doi regi. Cel dintîi alerga după faimă și lua larma drept glorie; cel de-al doilea era un om de lume care juca rolul cel mai abject, rolul de rege, fără nici o tragere de inimă. Nu vom întîlni nicăieri, și încă multă vreme, o asemenea domnie."

Dar ceea ce abatele nu pare să fi înțeles e că, deși e de dorit și-i singura ce-ndreptățește chinul de a trăi, toleranța se dovedește un semn de slăbiciune și de descompunere. Această evidență tragică nu se putea impune unui intim al acelor amatori de iluzii care au fost enciclopediștii; ea urma să devină izbitoare într-o epocă mai dumirită, mai recentă... Societatea de atunci, o știm astăzi, era tolerantă fiindcă-i lipsea vigoarea necesară ca să persecute, să se conserve deci. Despre Ludovic XV, Michelet spunea că „în

sufletul lui se afla *nimicul*". Cu și mai multă îndreptățire putea spune asta despre Ludovic XVI. Iată explicația unei epoci admirabile — și condamnate. Secretul blîndeții moravurilor e un secret fatal.

Revoluția a fost provocată de abuzurile unei clase ce-și pierduse toate iluziile, ba chiar și privilegiile, de care se agăța din automatism, fără patimă și fără îndîrjire; căci avea o înclinație vădită pentru ideile celor ce aveau s-o nimicească. Îngăduința pentru adversar e semnul distinctiv al slăbiciunii, adică al toleranței, care nu este, în ultimă instanță, decît *cochetăria unor muribunzi*.

*

„Aveți multă experiență, îi scria marchiza du Deffand ducesei de Choiseul, dar vă lipsește una pe care nădăjduiesc să n-o aveți vreodată: absența sentimentului, însoțită de chinul de a nu te putea lipsi de el."

Ajunsă la apogeul artificiului, epoca avea nostalgia candorii, a stării de care era mai tare văduvită. În același timp, sentimentele sincere, simțămintele adevărate le rezerva sălbaticului, neștiutorului sau neghiobului — modele inaccesibile unor spirite neînzestrate pentru a se tăvăli în „prostie", în candoare, și nimic altceva. O dată ce a devenit suverană, inteligența se ridică împotriva tuturor valorilor străine de propria ei exercitare și nu mai oferă nici o aparență de realitate de care să te poți agăța. Cel ce i se consacră din admirație sau manie ajunge negreșit la „privarea de sentiment" și la regretul de

a se fi închinat unui idol ce n-are de dăruit decît vidul; o dovedesc scrisorile Dnei du Deffand, document neasemuit asupra flagelului lucidității, exasperare a conștiinței, orgie de întrebări și de perplexități la care ajunge omul rupt de toate, omul ce a încetat să mai fie *natură*. Nenorocirea e că, o dată ce-ai devenit lucid, nu poți decît să fii din ce în ce mai mult: n-ai cum trișa și nici cum da înapoi. Și această evoluție se face în dauna vitalității, a instinctului. „Nici aventură, nici măsură", spunea despre sine marchiza. Iată de ce legătura ei cu Regentul n-a durat mai mult de două săptămîni: se asemănau, propriile senzații le erau primejdios de străine. Plictisul, chinul lor comun, nu înflorește oare în abisul ce se cască între spirit și simțuri? S-a sfîrșit cu elanurile spontane și cu inconștiența. „Iubirea" pătimește cea dintîi aici. Definiția pe care i-a dat-o Chamfort se potrivea perfect cu o epocă de „fantezie" și de „epidermă", în care un Rivarol se lăuda că poate rezolva o problemă de geometrie în culmea unei anumite convulsii. Totul era cerebral, chiar și spasmul. Lucru și mai grav însă, în loc să-i afecteze doar pe cîțiva solitari, o asemenea denaturare a simțurilor a devenit deficiența, plaga unei clase sleite de continua folosire a ironiei.

Orice veleitate, ca și orice manifestare de emancipare, are o latură negativă: cînd nu vom mai trage după noi nici un lanț... invizibil, cînd nimic nu ne va mai pune piedici dinlăuntru, cînd vom fi incapabili, din lipsă de vigoare și de inocență, să ne mai plăsmuim interdicții, vom alcătui o gloată de nevolnici, mai pricepuți

în exegeza decît în practica sexualității. Nu poți ajunge fără primejdii la un înalt grad de conștiință, așa cum nu te poți rupe nepedepsit de anumite constrîngeri salutare. Totuși, în vreme ce excesul de conștiință duce la sporirea conștiinței, excesul de libertate, funest deopotrivă, dar în sens contrar, ucide întotdeauna libertatea. De aceea, oriunde ar avea loc, mișcarea de emancipare reprezintă un pas înainte și, totodată, un început de declin.

Așa cum o națiune în care nimeni nu mai găsește de cuviință să fie *slugă* e pierdută, se poate închipui o lume în care individul, plin de propria-i unicitate, nu va mai accepta o muncă inferioară, oricît de „onorabilă" ar fi. (În *Caietele* sale, Montesquieu nota deja: „Toate îndeletnicirile care au un scop precis au devenit nesuferite: oștenii nu mai pot suferi războiul; oamenii studioși, cabinetul de studiu, și la fel cu toate celelalte.") Cu toate astea, omul dăinuie și va dăinui cîtă vreme nu-și va fi spulberat ultima prejudecată și ultima credință; cînd se va hotărî, în fine, să o facă, ametit și pustiit de propria-i îndrăzneală, se va afla gol dinaintea prăpastiei ce urmează pieirii tuturor dogmelor și tuturor opreliștilor.

Cel ce năzuiește să se instaleze într-o realitate sau să opteze pentru un crez fără a reuși se străduiește să se răzbune batjocorindu-i pe cei ce reușesc în chip firesc s-o facă. Ironia vine dintr-o dorință de candoare dezamăgită, neîmplinită, pe care eșecuri repetate o înăcresc și o înveninează. Ea se întinde în chip fatal la-ntregul univers; și dacă lovește mai cu seamă în

religie, subminînd-o, este fiindcă resimte în taină amărăciunea de a nu putea crede. Și mai dăunătoare e însă batjocura ce mușcă, mînioasă, degenerată în sistem și vecină cu distrugerea de sine. În 1726, marchiza de Prie fiind surghiunită în Normandia, Dna du Deffand a urmat-o spre a-i ține companie. În *Istoria Regenței*, Lemontey povestește că „cele două prietene își trimiteau una alteia în fiece dimineață cupletele satirice pe care le compuneau fiecare pe seama celeilalte".

Într-un mediu în care clevetirea era o datorie și-n care oamenii rămîneau treji din teamă de singurătate („Nu exista nimic pe lumea asta pe care să nu-l fi preferat tristeții de a se culca", spunea Duclos de una dintre femeile la modă), doar conversația putea să fie sacră, vorbele usturătoare, înțepăturile cu iz de glumă și cu intenții ucigașe. Cum nimeni nu era cruțat, s-a putut semnala cu temei, ca o trăsătură caracteristică a vremii, „declinul admirației". Totul se leagă: fără naivitate, fără evlavie, nu-i nici capacitate de a admira, de a-i privi pe oameni așa cum sînt, în ființa lor originară și unică, independent de accidentele vremelnice; admirația, îngenunchere interioară ce nu implică nici umilire, nici sentiment al neputinței, este prerogativa, certitudinea și mîntuirea celor puri, a celor care, tocmai, nu frecventează saloanele.

*

Numai popoarele puse pe gîlceavă, popoarele indiscrete, pizmașe, cîrtitoare au o istorie

interesantă: cea a Franței este în cel mai înalt grad. Bogată în evenimente, și mai ales cu sumedenie de scriitori ca să le comenteze, ea este providența însăși pentru amatorul de Memorii.

Francezul e capricios sau fanatic, judecă după toane sau cu sistem; chiar și sistemul însă capătă la el aparență de toană. Trăsătura ce-l definește cu adevărat e nestatornicia, cauză a nesfîrșitului șir de regimuri la care asistă în chip de spectator amuzat sau frenetic, preocupat mai cu seamă să arate că nu e niciodată tras pe sfoară, nici măcar cînd e în culmea furiei; rînd pe rînd beneficiar și victimă a acelui „spirit literar" care, potrivit lui Tocqueville, constă în a căuta „ce-i ingenios și nou mai degrabă decît ce e adevărat, a iubi mai mult ce este vrednic de istorisit decît ce e util, a te arăta sensibil la jocul și la dicția actorilor, fără a ține seama de urmările piesei, în sfîrșit, a te hotărî bizuindu-te pe impresii mai degrabă decît pe argumente" *(Amintiri)*. Și Tocqueville adaugă: „... luat ca un tot, poporul francez judecă prea adesea în politică precum un om de litere."

Literatul e cel mai puțin în măsură să înțeleagă cum funcționează statul; în această privință, el vădește o oarecare competență numai în timpul revoluțiilor, fiindcă atunci, tocmai, autoritatea e abolită și, în lipsa puterii, el poate să-și închipuie că totul este rezolvabil prin atitudine și frază. Nu atît instituțiile libere îl interesează, cît simulacrele și schimonoseala libertății. Nici o mirare deci că oamenii din '89 s-au inspirat dintr-un lunatic ca Rousseau, și nu din Mon-

tesquieu, spirit așezat, căruia nu-i place să divagheze și care nu va putea servi niciodată drept model unor retori idilici sau sîngeroși.

În țările anglo-saxone, sectele îngăduie cetățeanului să dea frîu liber nebuniei sale, nevoii sale de dispută și scandal; de aici diversitatea religioasă și uniformitatea politică. În țările catolice, dimpotrivă, resursele de delir ale individului nu se pot pune în valoare decît în anarhia de partide și fracțiuni; aici își satisface el pofta de erezie. Nici o națiune n-a găsit încă secretul unei *înțelepciuni* egal împărțite între religie și politică. Și chiar dacă acest secret ar fi în cele din urmă aflat, francezii ar fi ultimii doritori să profite de el; ei, care, de-ar fi să-l credem pe Talleyrand, au făcut Revoluția *din vanitate* — cusur atît de adînc sădit în firea lor încît devine o calitate, sau oricum un imbold care-i stîrnește să creeze și să făptuiască, să *strălucească* mai ales; de aici, *spiritul*, parada de inteligență, preocuparea de a-l întrece pe celălalt neapărat, de a avea cu orice preț cuvîntul ultim. Dar din păcate, chiar dacă ascute calitățile, chiar dacă îndepărtează de locul comun și se împotrivește delăsării, vanitatea face din cel ce-i e supus un jupuit de viu; de aceea, prin umilințele pe care li le pricinuiește, francezii au plătit pentru belșugul de prilejuri de care în chip atît de generos s-au bucurat. Vreme de o mie de ani istoria s-a învîrtit în jurul lor: atare privilegiu se ispășește; iar pedeapsa lor a fost și este iritarea unui amor-propriu veșnic nemulțumit, veșnic nedomolit. Pe vremea cînd erau puternici, se plîn-

geau că nu sînt de ajuns; acum se plîng că nu mai sînt deloc. Aceasta-i drama unei națiuni ulcerate și cînd prosperă, și cînd e la ananghie — o națiune lacomă și capricioasă, prea răsfățată de soartă pentru a ști ce-i modestia sau resemnarea, neștiind să păstreze măsura nici înaintea inevitabilului, nici a nesperatului.

După istorie

Sfîrșitul istoriei e scris în începuturile ei — istoria, omul pradă timpului, purtînd stigmatele ce definesc deopotrivă timp și om.

Dezechilibru neîntrerupt, făptură ce se dislocă neîncetat, timpul este în sine o dramă în care istoria reprezintă episodul cel mai însemnat. Ce altceva e ea în fond decît tot un dezechilibru, o dislocare rapidă și intensă a timpului însuși, graba către o devenire în care nimic nu mai devine?

Așa cum teologii vorbesc cu îndreptățire despre epoca noastră ca despre una postcreștină, vom vorbi și noi cîndva despre norocul și nenorocul de a trăi în plină postistorie. Am vrea cu orice preț să cunoaștem acea izbîndă din amurg în care vom scăpa de succesiunea generațiilor și de năvala unui veșnic mîine, și-n care, pe ruinele timpului istoric, existența, identică în fine cu ea însăși, va fi redevenit ce-a fost înainte de a se preschimba-n istorie. Timpul istoric e un timp atît de încordat, că-i greu să ne închipuim cum ar putea să nu zboare în țăndări. El dă impresia în fiecare clipă că-i gata să se sfarme. Accidentul nu se va petrece poate atît de repede pe cît sperăm. Dar e cu neputință să nu aibă loc.

Și abia apoi, după ce se va fi produs, vor afla și beneficiarii, profitorii postistoriei din ce era istoria făcută. „De acum înainte, nu vor mai fi evenimente!" au să exclame. Se va încheia astfel un capitol — cel mai ciudat din evoluția cosmică.

E de la sine înțeles că o atare exclamație este de negîndit altfel decît prilejuită de un dezastru imperfect. Reușita totală ar aduce cu sine o simplificare radicală, suprimarea *viitorului*, de fapt. Rare sînt însă catastrofele fără fisură: asta ar trebui să-i liniștească pe nerăbdători, pe înfrigurați, pe amatorii marilor ocazii, chiar dacă resemnarea e aici obligatorie. Nu tuturora le-a fost dat să urmărească Potopul de aproape. E lesne de închipuit starea de spirit a celor care, presimțindu-l, n-au trăit de ajuns spre a asista la el.

*

Pentru a împiedica răspîndirea unui animal tarat, nevoia unor molime artificiale, ce le-ar înlocui cu mult succes pe cele naturale, se face tot mai mult simțită și cucerește, în proporții diferite, întreaga lume. Sfîrșitul cîștigă teren. Nu poți să ieși pe stradă, să privești mutrele, să schimbi o vorbă, s-auzi un murmur oarecare fără să-ți spui că ceasul e aproape, chiar dacă de bătut va bate peste un veac sau zece. Un aer de deznodămînt dă strălucire celui mai mărunt gest, celui mai banal spectacol, celei mai stupide întîmplări, și trebuie să fii refractar la Inevitabil ca să nu-ți dai seama de asta.

*

Atîta vreme cît istoria urmează un curs aproape normal, orice eveniment apare ca un capriciu, ca o indiscreție a devenirii; îndată ce își schimbă ritmul însă, cel mai mărunt pretext capătă amploarea unui semn. Tot ce se întîmplă atunci echivalează cu un simptom, cu un avertisment, cu iminența unei încheieri. În epocile neinteresante (altfel spus, în absolut), evenimentul — expresie a unui prezent ce se repetă, ce se reproduce — are o semnificație în sine și pare să nu se desfășoare-n timp; dimpotrivă, în perioadele cînd devenirea e sinonimă cu o înnoire funestă, totul evocă o înaintare spre nemaivăzut, o viziune înrudită cu cea din *Samyutta Nikāya*: „Lumea întreagă e în flăcări, lumea întreagă e învăluită-n nori de fum, lumea întreagă e mistuită de foc, lumea întreagă se cutremură." — Monstrul sardonic Māra ține în dinți și-n gheare roata nașterii și a morții, iar privirea lui dintr-o imagine tibetană redă într-adevăr acea dorință pătimașă, acea sete de rău, inconștientă în natură, pe jumătate conturată la om, dar vădită la zei — sete nedomolită, a cărei manifestare, dăunătoare prin excelență, rămîne pentru noi neîntreruptul șir de evenimente cu inerentele idolatrii. Doar coșmarul istoriei ne lasă să ghicim coșmarul transmigrării. Cu o rezervă totuși: pentru budist, peregrinarea de la o existență la alta e o teroare de care vrea să se elibereze; se străduiește din răsputeri s-o facă, sincer înfricoșat de năpasta de a renaște și a muri din nou,

fără să se gîndească nici o clipă să-i guste-n taină farmecul. Nu există la el nici o complicitate cu nefericirea, cu primejdiile ce-l pîndesc din afară și mai cu seamă dinlăuntru.

Noi, în schimb, pactizăm cu tot ce ne primejduiește, ne cultivăm blestemele, sîntem însetați de tot ce ne zdrobește, n-am renunța pentru nimic în lume la propriul nostru coșmar, căruia i-am atribuit tot atîtea majuscule cîte iluzii am avut. Iluziile și-au pierdut creditul, la fel și majusculele; coșmarul însă a rămas, decapitat și gol, iar noi îl iubim mai departe, tocmai fiindcă e al nostru și nu vedem cu ce să îl înlocuim. E ca și cum cel ce aspiră la nirvāna, sătul s-alerge după ea în zadar, ar renunța, pentru a se tăvăli, pentru a se afunda în samsāra, complice al propriei căderi aproape tot așa cum noi sîntem cu a noastră.

*

Omul face istoria; la rîndu-i, istoria îl desface. El îi e creator și tot el jucărie, îi e agent și victimă. A crezut pînă acum c-o stăpînește, acum știe că-i scapă, că împlinirea ei se face în insolubil și intolerabil: o epopee smintită, al cărei rezultat nu implică nici o idee de finalitate. Cum să-i atribui un scop? De-ar avea unul, nu l-ar atinge decît o dată ajunsă la propria-i încheiere. N-ar trage foloase de aici decît ultimii descendenți, supraviețuitorii, *restul*, doar ei ar fi satisfăcuți, profitori ai sumedeniei de strădanii și frămîntări pe care le va fi îndurat trecutul. Viziune prea de tot grotescă și nedreaptă. Dacă do-

rim cu orice preț ca istoria să aibă un sens, să-l căutăm în blestemul ce apasă asupra ei, și nu altundeva. Iar individul izolat poate și el avea un sens doar întrucît ține de acest blestem. Un geniu răufăcător veghează asupra destinelor istoriei. În chip vădit, ea n-are scop, dar e împovărată de o fatalitate ce ține loc de scop, conferind devenirii un simulacru de necesitate. Tocmai această fatalitate, și numai ea, ne îngăduie să vorbim fără a cădea în ridicol de o logică a istoriei — și chiar de o providență; providență aparte, e drept, suspectă la culme, dar cu intenții mai puțin nepătrunse ca ale celeilalte, considerată binefăcătoare, căci potrivește astfel lucrurile încît civilizațiile al căror curs este diriguit de ea să se îndepărteze tot mai mult de calea lor originară pentru a atinge opusul propriilor țeluri, pentru a se prăbuși cu o obstinație și o metodă care trădează într-adevăr uneltirile unei puteri ironice și tenebroase.

*

Istoria nu e decît la început, cred unii, uitînd că e un fenomen excepțional, în chip necesar efemer, un lux, un interludiu, o rătăcire... Stîrnind-o, investindu-și în ea propria substanță, omul s-a irosit, s-a împuținat, s-a șubrezit. Atîta timp cît, evadat din propriile-i origini, a rămas totuși în apropierea lor, el a putut dăinui fără primejdie; îndată însă ce s-a rupt de ele și a început să le evite, a apucat pe o cale inevitabil scurtă: cîteva biete milenii... Devenind independentă de

om, istoria — opera sa — îl roade și îl mistuie, și nu se va da în lături să-l strivească. Iar el va sucomba cu ea odată, ultim dezastru, pedeapsă meritată pentru atîtea uzurpări și sminteli ivite din ispita titanismului. Tot ce a înfăptuit Prometeu e compromis pentru vecie. Încălcînd toate legile nescrise — singurele care înseamnă ceva — și trecînd peste granițele ce i-au fost hărăzite, omul s-a ridicat prea sus pentru a nu stîrni invidia zeilor; iar aceștia, hotărîți să-l doboare, îl așteaptă acum la cotitură. Încheierea cursului istoriei e de-acum înainte inevitabilă, chiar dacă nu se poate spune cum va fi: tărăgănată sau fulgerătoare. Totul arată că omenirea e în declin, în ciuda izbînzilor ei sau mai degrabă din cauza lor. Dacă unei civilizații izolate e întrucîtva lesne să-i fixezi momentul de apogeu, cu evoluția istoriei în ansamblu nu e deloc așa. Care i-a fost punctul culminant? Și unde să-l situezi, în cele dintîi veacuri ale Greciei, Indiei sau Chinei, sau la o anume dată în Occident? Cu neputință de hotărît fără a pune în joc preferințe prea personale. Oricum, e evident că omul a dat tot ce avea mai bun în el și că, de-ar fi chiar să asistăm la ivirea altor civilizații, acestea nu vor cîntări cu siguranță cît cele vechi, și nici măcar cît cele moderne, fără a mai socoti că nu se vor putea feri de contagiunea sfîrșitului, devenit pentru toți un soi de obligație, de program. Din preistorie pînă la noi, și de la noi în postistorie — iată drumul către un uriaș fiasco, pregătit și prevestit de toate epocile, chiar și de cele de apogeu. Toți asemuiesc devenirea cu un eșec,

pînă și utopiștii, de vreme ce închipuie o eră socotită tocmai a se sustrage devenirii: viziunea lor e una a *altui* timp înlăuntrul timpului..., ceva asemenea unui eșec inepuizabil, neatacat de temporalitate și aflat deasupra ei. Istoria însă, al cărei protector este Ahriman, calcă-n picioare aceste divagații, refuzînd cu dezgust să ia în seamă posibilitatea unui paradis, chiar ratat — fapt ce lipsește utopiile de obiect și de rațiunea lor de a fi. E semnificativ că de această noțiune a paradisului ne izbim de îndată ce vrem să pricepem istoria în propria-i esență. Și asta fiindcă nu-i putem surprinde originalitatea fără a ne raporta la antipodul ei, istoria apărînd ca o tăgăduire treptată, ca o îndepărtare progresivă de o stare primară, de un miracol inițial, fermecător și convențional deopotrivă: *kitsch* pe bază de nostalgie... Cînd această înaintare către sfîrșit se va fi încheiat, istoria își va fi atins „țelul" și nu va mai păstra nimic în ea care să poată aminti de punctul de plecare — că acesta e doar o poveste, nu contează. Paradisul, imaginabil la rigoare în trecut, nu e deloc de închipuit în viitor: cu toate astea, faptul că a fost situat *înainte* de istorie aruncă asupra acesteia lumini devastatoare, care ne fac să ne întrebăm de n-ar fi fost mai bine să fi rămas la starea de amenințare, de simplă virtualitate.

*

E mai puțin urgent să sondăm „viitorul", subiect de groază și nimic altceva, decît *sfîrșitul*, decît ce va avea loc după... „viitor", atunci cînd

timpul istoric, coextensiv lucrării omenești, va fi încetat, prin aceasta încetînd întreg cortegiul de națiuni și imperii. Eliberat de povara istoriei, omul, istovit la culme, după ce se va fi dezis de propria originalitate, va mai dispune doar de o conștiință vidă, fără nimic cu care s-o poată umple: un troglodit dezamăgit, un troglodit fără nici o iluzie. Va reînnoda el oare legăturile cu îndepărtații săi strămoși, iar postistoria se va înfățișa ca o versiune agravată a preistoriei? Și cum să conturăm fizionomia acestui supraviețuitor pe care cataclismul îl va fi apropiat iarăși de peșteri? Ce va face oare în fața acestor două extreme, în fața acestui interval ce le desparte și în care s-a zămislit o moștenire pe care o refuză? Descătușat de toate valorile, de toate ficțiunile acceptate în acest răstimp, el nu va mai putea, nici nu va vrea să închipuie, în lucida-i decrepitudine, altele noi. Și așa va lua sfîrșit jocul ce rînduise pînă atunci șirul civilizațiilor.

*

După atîtea cuceriri și performanțe de tot soiul, omul începe să se demodeze. Mai trezește interes doar în măsura în care-i hăituit și încolțit, doar în măsura în care se împotmolește tot mai tare. Iar dacă mai continuă, e numai fiindcă n-are puterea să capituleze, să-și întrerupă dezertarea *înainte* (istoria fiind doar atît, și nimic altceva), fiindcă a dobîndit un automatism al declinului. Nu vom ști niciodată cu exactitate ce s-a rupt în el, dar ruptura există. Exista de cînd a por-

nit-o la drum, s-ar putea spune. Fără îndoială, dar abia schițată; iar el, plin încă de vigoare, se împăca bine cu ea. Nu era încă acea spărtură largă, ivită dintr-un lung efort de autodistrugere, specialitate de animal subversiv care, după ce a subminat atîta vreme totul, trebuia să sfîrșească prin a se submina pe sine. Subminare a propriilor temeiuri (la care ajunge orice *analiză*, fie ea psihologică sau de alt fel), a propriului „eu", a condiției sale de subiect — răzvrătirile sale camuflînd loviturile pe care le îndreaptă împotrivă-i. Ce-i sigur este că-i adînc vătămat, că-i putred pînă la rădăcină. De altfel, nu te simți om cu adevărat decît atunci cînd iei aminte la putregaiul ăsta esențial, în parte acoperit pînă acum, dar din ce în ce mai vizibil de cînd omul și-a explorat și spulberat propriile secrete. Devenind transparent sieși, nu va mai fi în stare să întreprindă, să „creeze" nimic, și asta va însemna secătuire prin lipsa amăgirii, prin suprimarea candorii. Unde va mai găsi oare destulă energie pentru a stărui într-o operă ce reclamă un minimum de prospețime și de obnubilare? Dacă i se întîmplă să se mai amăgească uneori asupră-i, nu se mai amăgește deloc asupra aventurii omenești. Ce inepție să susții că-i doar la început! Cînd, de fapt, epavă aproape supranaturală, se-ndreaptă către o condiție limită: un înțelept *ros* de înțelepciune... E putred, da, e cangrenat, și așa sîntem cu toții. Ne îndreptăm în masă către o confuzie fără seamăn, ne vom ridica unii împotriva altora aidoma unor neghiobi convulsivi, unor fantoșe bîntuite de halucinații,

fiindcă o dată ce totul va fi devenit imposibil și irespirabil pentru toți, nimeni nu va mai găsi de cuviință să trăiască decît pentru a lichida și a se lichida. Unica frenezie de care sîntem încă în stare este frenezia sfîrșitului. Va veni apoi o formă supremă de stagnare în care, rolurile fiind încheiate, scena goală, vom putea rumega în voie epilogul.

*

Istoria ne repugnă la gîndul că, potrivit unei vorbe cunoscute, ce vedem astăzi va fi cîndva istorie... N-ar trebui să facem caz defel de ceea ce se-ntîmplă, de ceea ce se petrece, iar faptul că nu reușim vădește o anumită dereglare. Dar cum să însuflețești ceva, orice, dacă ai îmbrăcat platoșă de dispreț? Istoricul adevărat, un jupuit de viu ce poartă masca obiectivității, suferă și se silește să sufere, și de aceea și este atît de prezent în relatările sau în formulările sale. Departe de a privi de sus la grozăviile pe care le-a descris, Tacit s-a complăcut în ele și, acuzator fascinat, le-a proslăvit în voie. Avid de anomalie, este cuprins de plictiseală îndată ce nedreptatea și fărădelegile se împuținează. Ca și Saint-Simon mai tîrziu, el simțea voluptatea indignării, desfătările furiei. Hume îl socotea spiritul cel mai profund al Antichității — cel mai viu, am spune, și cel mai aproape de noi prin calitatea masochismului său, viciu sau dar indispensabil pentru oricine se apleacă asupra celor omenești, fie că e vorba de un fapt divers sau de Judecata de Apoi.

*

Să cercetăm cu grijă cel mai neînsemnat eveniment: în cel mai bun caz, elementele pozitive și cele negative care-l alcătuiesc se află în cumpănă; de obicei, cele negative predomină. E ca și cum ai spune că ar fi fost preferabil să nu fi avut loc. Am fi fost astfel scutiți să luăm parte la el, să-l îndurăm. La ce bun să *adaugi* ceva, orice, la ceea ce există sau pare să existe? Istoria, odisee inutilă, nu are scuză, și uneori ești ispitit să învinuiești chiar arta, oricît de imperioasă ar fi nevoia din care izvorăște. Creația este accesorie; important este să-ți tragi seva din propriile-ți adîncuri, să fii tu însuți într-un chip total, fără să te cobori la vreo formă de exprimare. A construi catedrale și a da mari bătălii țin de aceeași eroare. Mai bine încercăm să trăim în profunzime decît să străbatem veacurile căutînd un eșec.

Cu siguranță, nu este mîntuire prin istorie. Ea nu este defel dimensiunea noastră fundamentală; nu e decît apoteoza aparențelor. Să fie oare cu putință ca, o dată ce se va pune capăt drumului nostru prin lume, să ne aflăm iar propria esență? Omul postistoric, ființă întru totul pustie, va fi în stare oare să afle în sine însuși atemporalul, adică tot ce a sugrumat în noi istoria? Însemnătate au doar acele clipe pe care nu ni le-a întinat. Singurele ființe în stare să se înțeleagă, să se împărtășească unele altora cu adevărat sînt cele deschise către asemenea momente. Epocile frămîntate de interogația metafizică rămîn clipele de apogeu, adevăratele culmi ale tre-

cutului. Doar aventurile lăuntrice se apropie de ceea ce nu poate fi cuprins, doar ele ajung aici, fie și numai pentru o clipă, dar care atîrnă mai greu decît tot restul, decît timpul însuși.

„Era la Roma, la 15 octombrie 1764, cînd, șezînd visător între ruinele Capitoliului, în vreme ce călugării desculți cîntau de vecernie în templul lui Iupiter, m-a fulgerat întîia oară gîndul să scriu istoria decăderii și prăbușirii acestui oraș."

Imperiile sfîrșesc fie prin descompunere, fie prin catastrofă, fie prin împletirea celor două. Aceeași alegere stă dinaintea omenirii în general. Să ne închipuim un viitor Gibbon, de vor mai fi istorici la capătul nu al unui ciclu, ci al tuturora, un Gibbon meditînd la ce-a fost omenirea. Cum va proceda oare pentru a ne descrie excesele, pornirile demonice — izvor al dinamismului nostru —, el, care va fi înconjurat doar de ființe aflate pradă unei sfinte inerții, ajunse la capătul unui respingător proces de degradare, eliberate pentru totdeauna de mania de a se afirma, de a lăsa urme, de a-și face cunoscută trecerea pe pămînt? Ar înțelege oare incapacitatea noastră de a elabora o viziune statică asupra lumii și de a ne conforma ei, de a ne emancipa de ideea și de obsesia faptei? Ceea ce ne pierde, ba nu, ceea ce ne-a pierdut e setea de destin, oricare ar fi acesta; și dacă infirmitatea asta, cheie a devenirii istorice, ne-a ruinat, dacă ne-a pustiit, tot ea ne-a și salvat, dîndu-ne gustul prăbușirii, dorința pentru un eveniment aflat mai presus de toate evenimentele, pentru o spaimă

aflată mai presus de toate spaimele. Catastrofa fiind singura soluție, iar postistoria, în ipoteza că i-ar putea urma celei dintîi, singura ieșire, singura șansă — e îndreptățită întrebarea dacă omenirea, așa cum este, n-ar avea interes să dispară acum, mai degrabă decît să se istovească și să se vlăguiască în așteptare, expunîndu-se unei ere de agonie, în care ar risca să piardă orice ambiție, chiar și pe aceea de a dispărea.

Urgența catastrofei

Totul pare să prevestească sfîrșitul istoriei și, o dată cu el, al ființei, pe seama căreia istoria s-a înălțat făcînd să iasă ființa din sinele în care odihnea și asociind-o convulsiilor sale; de aceea istoria reprezintă terenul pe care ființa s-a măcinat și degradat fără încetare. Acum, cînd se apropie de capăt, e cu neputință ca istoria să nu poarte pecetea acestei drame ce trebuia să se răsfrîngă asupră-i încă de la început; și e cu neputință să nu purtăm și noi pecetea, noi, martorii sfîrșitului înfrigurat al piesei, care, s-o recunoaștem, nu ne displace, de altminteri. Asemenea într-aceasta celor dintîi creștini, avizi de catastrofă. Spre marea lor dezamăgire, catastrofa n-a avut loc, în ciuda belșugului de prorociri din scrierile vremii. Cu cît sporeau ele mai tare, ca pentru a-l grăbi pe Dumnezeu și a-i forța mîna, cu atît acesta din urmă, răvășit, nedecis, se încurca mai tare în propriile scrupule. Intrați în derută, credincioșii au trebuit să se plece înaintea evidenței: noua venire a Mîntuitorului n-avea să aibă loc, arătarea lui era amînată; la orizont, nici mîntuire, nici osîndă. În aceste condiții, ce altceva le rămînea de făcut decît să aștepte, între resemnare și speranță, vremuri mai

bune — vremea sfîrșitului? Mai favorizați de soartă decît ei, noi sîntem în schimb stăpîni ai sfîrșitului nostru; el ne stă la-ndemînă, și nu avem nevoie pentru a-i grăbi sosirea de nici un ajutor venit de sus. Greu de crezut că, așa risipitori cum sîntem chiar, nu vom profita de o asemenea șansă nesperată. Cum am ajuns aici? Ce s-a petrecut oare pentru ca, după veacuri de speranță, să ne aflăm în pragul unei realități pe care doar sarcasmul o face suportabilă? De la Renaștere încoace, omenirea n-a făcut altceva decît să evite sensul ultim al înaintării sale, principiul nociv manifestat în ea. Epoca Luminilor, îndeosebi, avea să aducă o contribuție deloc neglijabilă acestei operațiuni de obnubilare. În veacul următor, idolatria Viitorului a venit să confirme iluziile celui precedent. Într-o epocă atît de lipsită de iluzii ca a noastră, ea se încăpățînează să-și etaleze făgăduielile, chiar dacă sînt puțini cei ce mai cred în ele. Nu fiindcă idolatria în cauză ar fi sfîrșită, dar sîntem siliți s-o reducem la minim, s-o privim cu dispreț — din prudență, din teamă. Căci știm acum că este compatibilă cu atrocitatea, că duce, chiar, la ea sau, cel puțin, că dă naștere tot atît de lesne prosperității și ororii. De vreme ce cu fiecare teorie sau descoperire ne înfundăm un pic mai mult, ce mai putem avea în comun cu stirpea „luminată", cu maniacii Posibilului? Contemporanii lui Newton s-au mirat că un spirit de o asemenea forță s-a coborît să comenteze viziunile Apostolului. Dimpotrivă, nouă ni s-ar părea de neînțeles să nu fi procedat așa, iar savantul care ar refuza cu dez-

gust s-o facă și-ar atrage disprețul nostru. De altfel, nici n-are nevoie să stăruie asupra revelațiilor în cauză; căci le trăiește în felul său și pregătește o viziune nouă despre ele, mai convingătoare și mai eficace decît cea veche, ca una lipsită de fast și poezie ce se află. Tot lucrînd la ea și tot desăvîrșind-o, îi distinge contururile cu atîta claritate, că-i vine greu să mai vorbească despre ea. Și cum sfîrșitul vremilor i-apare ca un loc comun, straniu e-n ochii lui nu faptul că poate fi gîndit, ci că întîrzie să se-arate. Își dă toată silința să-l ducă la împlinire, să-i grăbească ivirea: cu ce-i el vinovat că sfîrșitul ezită și își amînă apariția? Nerăbdători în egală măsură, am vrea și noi să vină și să ne izbăvească de curiozitatea asta care ne apasă. Îi prevedem venirea mai devreme sau mai tîrziu, potrivit dispoziției noastre; dar în același timp, respirînd în funcție de irespirabil, exultînd în tot ce ne înăbușă, ținem deja, prin toate gîndurile noastre, oricît de luminoase ar fi, de noaptea în care ele se vor cufunda.

Poate că e aproape ziua cînd, incapabili să mai îndurăm uriașa teamă pe care am acumulat-o, ne vom încovoia sub apăsătoarea-i povară. Focul din cer va fi de astă dată focul *nostru*, și, pentru a scăpa de el, ne vom năpusti spre adîncul pămîntului, departe de o lume pe care am desfigurat-o și jefuit-o. Și vom sălășlui *mai jos* de morți, invidiind tihna și beatitudinea acestor tigve nepăsătoare aflate într-un veșnic repaos, acestor schelete domolite și modeste, izbăvite în fine de necuviința sîngelui și revendicările

cărnii. Viermuind în beznă, vom avea măcar satisfacția de a nu mai trebui să ne privim în față, bucuria de a ne pierde chipurile. Expuși acelorași vitregii și acelorași primejdii, vom fi la fel cu toții, și totuși mai străini unii de alții decît am fost vreodată.

La ce bun strădania de a ne evita soarta? Am putea, desigur, găsi un sfîrșit de rezervă; dar ar trebui ca el să fie și verosimil și să aibă oarecari șanse de a se realiza. Omul fiind ceea ce este, se poate oare accepta că-i e dat să se stingă în tihna șubrezirii, înconjurat de binefacerile bătrîneții? Fără îndoială, el se pleacă deja sub povara mileniilor, dar pare improbabil să-i fie hărăzit s-o poarte pînă la capăt, pînă la istovirea forțelor. Dimpotrivă, totul lasă să se întrevadă că luxul ramolismentului îi va fi interzis, de n-ar fi decît datorită ritmului său de viață și înclinării către nemăsură. Îngîmfat de talentele sale, batjocorește natura, îi răscolește încremenirea, stîrnind în ea o răvășeală rînd pe rînd tragică și dezgustătoare, care devine pentru ea de-a dreptul de nesuportat. Dorința ce-o animă este ca omul să-și ia valea cît mai curînd și, dacă ar vrea, el ar putea să i-o împlinească neîntîrziat. Ea s-ar descotorosi astfel de acest răzvrătit, la care pînă și zîmbetul e subversiv, de acest contra-viețuitor pe care e silită să-l adăpostească, de acest uzurpator care i-a furat tainele ca s-o aservească, s-o dezonoreze. Prin nelegiuirile sale însă, el însuși avea să cadă în robie, să se ticăloșească. Depășind, prin cunoștințele ca și prin faptele sale, limitele hărăzite făpturii, el a aten-

tat la izvoarele însești ale ființei sale, la fondul său originar. Cuceririle lui sînt isprava cuiva care a trădat viața și s-a trădat pe sine. De aici aerul de vinovăție, felul confuz de a se purta, de aici remușcarea pe care încearcă s-o ascundă prin insolență și prin agitație. Se lasă otrăvit de zgomot ca să evite, să escamoteze rechizitoriul pe care i l-ar face negreșit pînă și cel mai mărunt examen de conștiință. Creațiunea odihnea într-o sfîntă amorțire, într-un murmur încîntător, neauzit; zdruncinînd-o cu frenezia sa, cu răcnetele lui de monstru hăituit, el a făcut-o să devină de nerecunoscut și i-a tulburat tihna pentru totdeauna. Dispariția tăcerii trebuie socotită printre semnele ce prevestesc sfîrșitul. Azi, cetatea cea mare a Babilonului nu mai merită să piară din cauza nerușinării sau desfrîului său, ci din cauza zarvei și gălăgiei sale, a scrîșnetelor sale de fier vechi și a încrîncenaților ce nu se mai satură de ele. Îndîrjită împotriva solitarilor, acești ultimi martiri, ea-i urmărește, îi torturează, le întrerupe în fiece clipă meditația, li se strecoară ca un virus sonor în cuget, pentru a-i submina și nimici. Iar ei, cuprinși de exasperare, cum să nu-și dorească s-o vadă prăbușindu-se neîntîrziat? Ea otrăvește spațiul, pîngărește, precum o nouă desfrînată, ființe și priveliști, alungînd de pretutindeni puritatea și reculegerea. Unde să mergi, unde să te așezi? Și ce-ai mai putea căuta în larma unei planete babilonizate? Înainte ca ea să se prefacă-n țăndări, cei ce au suferit mai mult aici, cei pe care i-a chinuit îșI vor lua în sfîrșit revanșa: doar ei vor binecuvînta

deznodămîntul, doar ei se vor bucura de acea stingere momentană a vacarmului, acea scurtă și decisivă tăcere de dinaintea marilor catastrofe.

Dobîndind tot mai multă putere, omul devine tot mai vulnerabil. De temut însă, trebuie să se teamă cel mai tare de clipa în care, creațiunea fiind în întregime nimicită, își va sărbători triumful — apoteoză fatală, izbîndă căreia nu-i va supraviețui. Cel mai probabil este că va dispărea înainte să-și fi realizat toate ambițiile. Puterea lui e de pe acum atît de mare, că te întrebi de ce vrea s-o sporească. Atîta lăcomie trădează o slăbiciune fără de scăpare, o decădere magistrală. Plantele și animalele poartă pecetea mîntuirii, așa cum omul o poartă pe cea a pierzaniei. Lucru adevărat pentru fiecare din noi, pentru întreaga Specie, orbită și strivită de strălucirea Incurabilului. Ea se perpetuează în națiuni — sortite și ele aservirii — prin simplul automatism al devenirii; națiunile toate nefiind în fond decît tot atîtea căi ocolite pe care o apucă istoria ca să ajungă la instituirea unei tiranii de anvergură, a unui imperiu ce va cuprinde continentele. Se va sfîrși atunci cu granițele și cu spațiile de dincolo de ele..., deci și cu libertatea, și cu iluziile. În chip semnificativ, Cartea Sfîrșitului a fost creată într-un moment cînd oamenii, și chiar zeii, trebuiau să se plece în fața bunului plac al Romei. Arbitrarul degenerînd în teroare, oprimaților nu le mai rămînea decît speranța de a fi izbăviți cîndva, printr-un eveniment de dimensiune cosmică, pe care au prins să și-l închipuie în liniile sale generale, ba chiar și în detalii.

În imperiul ce va să vină, dezmoșteniții vor proceda la fel; genul vizionar, în chip firesc sinistru, le va detrona în ochii lor pe toate celelalte; dar, spre deosebire de creștinii primitivi, ei nu-l vor urî pe noul Nero, sau mai degrabă se vor urî în el, îl vor preface într-un ideal detestat, primul între damnați, căci nici unul dintre ei nu va avea nerușinarea să se pretindă ales.

Se va fi terminat cu noul cer și cu noul pămînt, ca și cu îngerul menit să deschidă „fîntîna abisului". De altfel, cheia ei nu-i oare chiar la noi? Abisul e în noi și în afara noastră, e presimțirea de ieri, întrebarea de azi și certitudinea de mîine. Întemeierea, ca și dezmembrarea imperiului viitor va avea loc în mijlocul unor tulburări fără asemănare în trecut. În stadiul la care am ajuns, chiar dacă am vrea, ne-ar fi cu neputință să ne îndreptăm și, într-o tresărire de înțelepciune, să facem cale-întoarsă. Perversitatea noastră e atît de virulentă, încît meditațiile noastre asupră-i, ca și strădaniile de a o depăși, în loc s-o atenueze, o întăresc și-o agravează. Sortiți dispariției, reprezentăm episodul cel mai spectaculos și mai jalnic din drama creațiunii. Și fiindcă răul ce dormita în celelalte viețuitoare s-a trezit în noi, ne revenea nouă să ne pierdem pentru ca ele să poată fi izbăvite. Virtualitățile de sfîșiere și conflict pe care le adăposteau au devenit actuale și s-au concentrat în noi, eliberarea plantelor și animalelor de elementele funeste ce zăceau amorțite în ele făcîndu-se pe seama noastră — act de generozitate, jertfă la care nu am consimțit decît pentru a regreta și

a ne înăcri. Invidiindu-le inconștiența, temei al izbăvirii lor, am vrea să fim ca ele și, înciudați că nu ne reușește, le plănuim pieirea, ne străduim să le stîrnim interesul pentru nefericirile noastre ca să le trecem asupra lor. Cu animalele avem ce-avem, îndeosebi: ce n-am da să le smulgem din mutenie, să le convertim la vorbire, să le supunem abjecției cuvîntului! Farmecul existenței spontane, al existenței ca atare, fiindu-ne oprit, nu putem tolera ca alții să se bucure de el. Trădători ai inocenței, ne înverșunăm împotriva oricui îi rămîne fidel, împotriva tuturor ființelor care, indiferente la aventura noastră, se complac în fericita lor torpoare. Cît despre zei, nu ne-am dezlănțuit oare împotriva lor din furia de a vedea că sînt conștienți fără a suferi din pricina asta, în timp ce pentru noi conștiința și naufragiul se confundă? Dacă am pătruns taina puterii lor, n-am putut-o afla în schimb pe aceea a seninătății. Răzbunarea era inevitabilă: cum să-i ierți că posedă cunoașterea fără riscul blestemului ce-i este inerent? Și totuși, n-am renunțat să năzuim la fericire o dată cu dispariția lor: am căutat-o și o căutăm tocmai în ceea ce ne îndepărtează de ea, în împletirea cunoașterii cu aroganța. Cu cît se apropie acești doi termeni, tinzînd spre identificare, cu atît se șterg în noi urmele propriilor noastre origini. Îndată ce am decăzut din inerția în care ne aflam, în care ne simțeam acasă, ne-am cufundat în făptuire, fără putința de a ne smulge din ea sau de a ne redobîndi adevăratul loc sub soare. Iar dacă fapta ne-a corupt, la rîndu-ne am corupt fapta:

rodul acestei degradări reciproce fiind acea sfidare a contemplării care e istoria, sfidare coextensivă evenimentelor și tot atît de lamentabilă ca ele. Ceea ce a fost văzut cu ochiul minții la Patmos, noi vom vedea aievea într-o zi, vom percepe cu claritate acel soare „negru ca un sac de păr", luna ca sîngele, stelele căzînd precum smochinele, acel soare strîngîndu-se „ca o carte pe care o faci sul". Anxietatea noastră e un ecou la cea a Vizionarului, de care sîntem mai aproape decît au fost predecesorii noștri, inclusiv cei care au scris despre el, și îndeosebi autorul *Originilor creștinismului*, ce a avut imprudența să afirme: „Știm că sfîrșitul lumii nu este atît de aproape cum o credeau iluminații celui dintîi veac și că acest sfîrșit nu va fi o catastrofă bruscă. El va avea loc datorită frigului, peste mii de veacuri..." Evanghelistul semianalfabet a văzut mai departe decît savantul său comentator, robit superstițiilor moderne. Nimic de mirare aici: pe măsură ce ne întoarcem în timp către Antichitatea timpurie, întîlnim neliniști asemănătoare cu ale noastre. Filozofia a avut, la începuturile ei, mai mult decît o presimțire, a avut intuiția exactă a sfîrșitului, a scadenței devenirii. Heraclit, contemporanul nostru ideal, știa deja că focul „va judeca" totul; închipuia chiar un foc atotcuprinzător la capătul fiecărei perioade cosmice, un cataclism repetat, corolar al oricărei concepții ciclice a timpului. Mai puțin îndrăzneți și mai puțin exigenți, noi ne mulțumim cu un *singur* sfîrșit, căci ne lipsește forța ce ne-ar îngădui să-nchipuim și să-ndurăm mai multe.

Admitem, e adevărat, o pluralitate de civilizații — tot atîtea lumi care se nasc și mor; dar cine dintre noi ar consimți ca istoria întreagă să reînceapă la nesfîrșit? Cu fiecare eveniment al ei, ce ne apare în chip necesar ireversibil, mai facem un pas către deznodămîntul unic, potrivit unui ritm al progresului a cărui schemă o adoptăm, refuzîndu-i desigur balivernele. Înaintăm, da, gonim chiar către un dezastru precis, și nu către o mirifică desăvîrșire. Cu cît ne e mai silă de poveștile predecesorilor noștri imediați, cu atît ne simțim mai aproape de orfici, care așezau Noaptea la originea lucrurilor, sau de un Empedocle, care atribuia virtuți cosmogonice Urii. Dar tot cu filozoful din Efes ne potrivim mai bine, cînd ne asigură că universul e cîrmuit de trăsnet. Nemaifiind orbiți de Rațiune, descoperim în fine cealaltă față a lumii și bezna ce domnește acolo; iar dacă trebuie cu orice preț ca o lumină să ne abată de la ea, va fi fără îndoială lumina vreunui fulger definitiv. O altă trăsătură ce ne apropie de presocratici este pasiunea pentru inevitabil, pe care ei, în zorii civilizației noastre, au resimțit-o la primul contact cu elementele și ființele, al căror spectacol îi va fi cufundat, desigur, într-o uluială îngrozită. La capătul veacurilor, noi resimțim în schimb pasiunea aceasta ca singură modalitate de a ne reconcilia cu omul și cu oroarea pe care ne-o provoacă. Resemnați sau vrăjiți, îl privim cum gonește către ceea ce-l neagă, cum se-nfioară de beția nimicirii sale. Panica — viciul, rațiunea sa de a fi, principiul expansiunii, al prosperității

sale nesănătoase — s-a înstăpînit pe el într-o asemenea măsură, îl definește atît de adînc, că ar pieri pe loc de i-ar fi luată. Oricît de subtili ar fi fost, primii filozofi nu puteau ghici că universul moral va pune probleme la fel de insolubile și înspăimîntătoare ca universul fizic: în epoca în care „înfloreau", omul nu-și dăduse încă măsura... Avantajul pe care-l avem asupra lor este de a ști de ce e-n stare sau, mai exact, de ce sîntem noi înșine în stare. Căci panica aceasta, deopotrivă stimulatoare și devastatoare, o purtăm în noi cu toții, ea își pune pecetea pe fizionomia noastră, izbucnește în gesturile noastre, ne pătrunde în oase și ne aprinde sîngele. Zvîrcolirile noastre, vizibile sau ascunse, le transmitem planetei; ea se cutremură deja ca și noi, se molipsește de crizele noastre și, în vreme ce-i cuprinsă de convulsii, ne leapădă și ne blestemă.

Neîndoielnic, e supărător că trebuie să înfruntăm faza finală a cursului istoriei în momentul cînd, lichidîndu-ne vechile credințe, ne lipsesc disponibilitățile metafizice, rezervele substanțiale de absolut. Surprinși de agonie, deposedați de toate, ne învecinăm cu acel coșmar mîngîietor resimțit de toți cei care au avut privilegiul să se afle în inima unui dezastru mai de seamă. Dacă alături de curajul de a privi lucrurile în față l-am avea și pe acela de a ne întrerupe goana, chiar și pentru o clipă, acest răgaz, această pauză la scara mapamondului ar fi de-ajuns pentru a ne revela amploarea prăbușirii ce ne paște, iar groaza ce ar urma de aici s-ar converti pe dată

în rugăciune sau în tînguire, într-o convulsie salvatoare. Dar nu putem să ne oprim. Iar ideea inevitabilului ne seduce și ne susține fiindcă, oricum ar fi, conține un reziduu metafizic și fiindcă reprezintă singura deschidere de care mai dispunem către un simulacru de absolut, fără de care nimeni nu poate supraviețui. Cîndva — cine știe? —, chiar și acest refugiu ne-ar putea lipsi. Atunci, aflați la apogeul vacuității noastre, vom fi hărăziți dezonoarei unei epuizări totale, mai rea decît o catastrofă neașteptată, la urma urmei onorabilă și prestigioasă chiar. Să fim încrezători și să mizăm pe catastrofă, mai potrivită firii și gusturilor noastre. Să mai facem un pas, să presupunem că a venit deja, s-o tratăm ca pe un fapt împlinit. După toate aparențele, cîțiva vor scăpa teferi din ea, cîțiva norocoși ce vor fi avut șansa să-i contemple desfășurarea și să tragă învățăminte de aici. Prima lor grijă va fi cu siguranță să abolească amintirea lumii celei vechi, a tuturor înfăptuirilor ce au discreditat-o și-au dus-o la pierzanie. Înverșunați împotriva cetăților, vor voi să le ducă la capăt ruina, să le șteargă urmele. Un arbore rahitic va prețui mai mult în ochii lor decît un muzeu sau un templu. Se va sfîrși cu școlile; vor fi în schimb cursuri de uitare și dezvăț în care vor fi lăudate virtuțile neatenției și desfătările amneziei. Dezgustul stîrnit de priveliștea oricărei cărți, frivolă sau gravă, se va întinde la întreaga Cunoaștere, despre care se va vorbi cu jenă sau cu teamă, de parcă în joc ar fi o obscenitate sau o boală. A te ocupa cu filozofia, a ela-

bora un sistem, a te atașa de el și a crede în el, va apărea ca o impietate, o provocare și o trădare, ca o complicitate nelegiuită cu trecutul. Uneltele vor fi, toate, detestate și nimeni nu se va gîndi să le utilizeze, sau doar pentru a înlătura resturile lumii prăbușite. Fiecare va încerca să imite vegetalul în detrimentul animalelor, cărora li se va reproșa că evocă prin anumite trăsături chipul sau isprăvile omului; din același motiv, oamenii se vor abține să-i reînvie pe zei, și cu atît mai mult pe idoli. Refuzul istoriei va fi atît de radical, încît va fi condamnată în bloc, fără milă, fără excepție. Și tot așa se vor petrece lucrurile și cu timpul, asimilat unui lapsus sau unei dereglări.

Scăpați de delirul faptei, supraviețuitorii, întorși către monotonie, se vor strădui să se complacă, să se afunde în ea, pentru a se feri de chemările noului. În fiecare dimineață, reculeși, vor murmura discret blesteme împotriva generațiilor anterioare; între ei însă, nici un sentiment suspect sau josnic, nici o ranchiună ori dorință de a umili sau a umbri pe cineva, oricine ar fi. Liberi și egali, îl vor așeza totuși mai presus de ei pe acela care, nici în viața și nici în cugetul său, nu va păstra vreunul din viciile lumii năruite. Îl vor venera toți și nu vor avea liniște pînă ce nu-i vor semăna.

Să terminăm însă cu aceste divagații, căci nu servește la nimic să-nchipuim un „episod consolator" — procedeu fastidios al eschatologiilor. Nu fiindcă n-am avea dreptul să ne închipuim această nouă lume, transfigurată la ieșirea din

oroare; dar cine ne va spune că, o dată ce-și va fi atins scopul, ea nu va recădea în neajunsurile celei vechi? Și cum să crezi că nu se va plictisi de fericire sau că va scăpa de atracția prăbușirii, de ispita de a juca, și ea, un rol? Plictisul în mijlocul paradisului i-a stîrnit celui dintîi strămoș al nostru dorința de abis ce ne-a adus șirul de veacuri al căror capăt îl întrezărim acum. Dorința aceasta, adevărată nostalgie a infernului, va pustii neîndoielnic seminția ce ne va urma, făcînd din ea demna moștenitoare a metehnelor noastre. Să renunțăm deci la profeții — ipoteze frenetice —, să nu ne mai lăsăm amăgiți de chipul unui viitor îndepărtat și improbabil, să ne mulțumim cu certitudinile noastre, cu neîndoielnicele noastre abisuri.

Schițe de rătăcire

I

„Dacă porumbelul călător ar putea învăța geografie, zborul său inconștient, ce merge drept la țintă, ar deveni deodată imposibil" (Carl Gustav Carus).

Scriitorul care-și schimbă limba se află în situația acestui porumbel dresat și buimăcit.

*

A vrea să ușurezi sarcina cititorului e o greșeală. Nu-ți va fi recunoscător pentru asta. Căci lui nu-i place să înțeleagă, îi place să bată pasul pe loc, să se împotmolească, să fie *pedepsit*. De unde și prestigiul autorilor confuzi, și perpetuarea scrierilor încîlcite.

*

Bloy vorbește de *mediocritatea ascunsă* a lui Pascal. Expresia îmi pare o impietate, și e într-adevăr, chiar dacă nu într-un chip absolut, de vreme ce Pascal, nemăsurat în toate, a fost nemăsurat și în materie de bun-simț.

*

Filozofii scriu pentru profesori; gînditorii, pentru scriitori.

*

The Anatomy of Melancholy — cel mai frumos titlu găsit vreodată. Ce mai contează că, pe urmă, cartea este mai mult sau mai puțin indigestă!

*

Poate c-ar trebui să publicăm doar ce-a fost dintr-o dată așternut pe hîrtie, așadar înainte de-a ști noi înșine unde vrem să ajungem.

*

Doar operele neîmplinite — fiindcă sînt cu neputință de împlinit — ne stîrnesc divagații despre esența artei.

*

Cu ce aș fi mai cîștigat dacă aș fi credincios, de vreme ce-l pricep pe Meister Eckhart ca și cum aș fi?

*

Nimic din ce nu poate fi redat în termenii misticii nu merită trăit.

*

Să te asemuiești cu acea Unitate primordială despre care Rig-Veda spune că „respira de la sine fără de suflare".

*

Stau de vorbă cu un subom. Trei ore ce-ar fi putut deveni cazną, dacă nu mi-aș fi repetat fără-ncetare că nu-mi pierd timpul, că am totuși norocul să contemplu un exemplar a ce va fi umanitatea peste cîteva generații...

*

N-am cunoscut pe nimeni căruia decăderea să-i fie mai dragă decît îi era ei. Și totuși, s-a sinucis ca să scape de ea.

*

L. vrea să știe dacă am linia sinuciderii, eu însă îmi ascund palmele și, mai degrabă decît să i le-arăt, am să port totdeauna mănuși cînd o să fie de față.

*

O carte trebuie să adîncească răni, să le provoace chiar. O carte trebuie să fie o *primejdie*.

*

La piață, două babe stau de vorbă cu gravitate. Cînd să se despartă, una din ele, cea mai decrepită, încheie: „Ca să ai tihnă, trebuie să rămîi în firescul vieții."

Este, exceptînd cuvintele, ceea ce propovăduia și Epictet.

*

C. îmi vorbește despre o ședere la Londra, unde timp de o lună încheiată a stat într-o cameră de hotel, nemișcat, *cu fața la perete*. A fost pentru el o bucurie rară, pe care și-ar fi dorit-o fără capăt. Îi pomenesc de-o experiență analogă — cea a misionarului budist Bodhidharma — care durase însă nouă ani...

Fiindcă îi invidiez isprava, cu care nu se-mpăunează, îi spun că și dacă ar rămîne unică, tot ar trebui să-l înalțe în propriii-i ochi și să-l ajute să treacă peste crizele de prostrație din care nu știe cum să iasă.

*

Parisul se trezește. În dimineața asta de noiembrie, e încă întuneric: pe Avenue de l'Observatoire, o pasăre — una singură — își încearcă glasul. Mă opresc și ascult. Deodată, mormăieli în preajmă. Cu neputință să-mi dau seama de unde vin. Zăresc în fine doi cerșetori dormind sub un camion: unul din ei trebuie să aibă un vis urît. Farmecul se destramă. O șterg în grabă. În Piața Saint-Sulpice, în vespasiană, dau peste

o bătrînică pe jumătate goală... Scot un țipăt de groază, năpustindu-mă într-o biserică unde un preot cocoșat, cu ochi șireți, explică unor dezmoșteniți de toate vîrstele, vreo cincisprezece la număr, că sfîrșitul lumii este iminent, iar osînda, cumplită.

*

Fericiți toți aceia care, veniți pe lume înaintea Științei, aveau privilegiul de a muri la prima lor boală!

*

A fi cel care **a introdus suspinul în economia** intelectului.

*

Oboselile, tulburările, interesul obligat pentru fiziologie mi-au provocat de timpuriu disprețul față de orice speculație ca atare. Și dacă în atîția ani nu e nimic în care să fi progresat, am învățat măcar temeinic ce înseamnă un *trup*.

*

Un vechi prieten, cerșetor sau, dacă preferați, cîntăreț ambulant, revenind pentru cîtăva vreme la părinții lui în Ardeni, avu într-o duminică dimineață, pornind de la un fleac, o ceartă aprinsă cu mama sa, învățătoare la pensie, care se pregătea să meargă la biserică. Ieșindu-și din fire, pălind deodată și pierzîndu-și graiul, ea-și azvîrli pe jos pălăria, mantoul, bluza, fusta,

chiloții și ciorapii și, goală pușcă, execută un dans lasciv în fața soțului și a fiului ei, care au rămas lipiți de perete, îngroziți și paralizați, incapabili de-un gest sau de-un cuvînt prin care s-o oprească. Isprava odată încheiată, se prăbuși într-un fotoliu și izbucni în hohote de plîns.

*

Pe perete, o gravură reprezentînd spînzurarea unor luptători din Armagnac — privirea lor e numai rînjet, veselie și extaz. Ai zice că de nimica nu se tem mai tare decît să vadă sfîrșindu-li-se chinurile...

Nu te mai saturi de spectacolul acestei aținătoare și negrăite bucurii.

*

Prietenia fiind incompatibilă cu adevărul, fecund rămîne doar dialogul mut cu inamicii noștri.

*

Rudele noastre ar trebui să aibă grijă să moară într-un moment cînd nu trecem printr-o perioadă de atonie. Altminteri, ce nemăsurat efort ca să arăți interes pentru ghinionul lor!

*

„Iar cei din urmă vor fi cei dintîi." — Era în 30 ianuarie 1958 cînd, la Collège de France, la

cursul lui Puech despre Evanghelia după Toma, această frază răsuflată căzută în mijlocul unui comentariu erudit m-a cufundat într-o stare ciudată. Nici dacă aș fi auzit-o în plină agonie nu m-ar fi răscolit atîta.

*

Un poet spaniol îmi trimite o felicitare înfățișînd un *șobolan* — simbol, scrie el, a tot ce putem „esperar" de la anul ce vine. De la toți anii, ar fi putut adăuga.

*

Oricine e nesăbuit îndeajuns ca să se înhame la o operă, oricare ar fi natura ei, nu tolerează, în adîncul său, nici cea mai mică rezervă cu privire la ceea ce face. Prea-l macină îndoielile cu privire la sine ca să mai poată înfrunta îndoielile pe care le inspiră celorlalți.

*

Un antic spunea că doctrina lui Epicur are „suavitatea sirenelor". Am căuta-n zadar sistemul modern care să merite asemenea elogiu.

*

Cînd îl citesc pe Herodot, îmi pare că ascult un țăran din Est cum povestește și „filozofează". — Nu degeaba călătorise acela în ținutul sciților.

*

Mă vizitează un tînăr pe care mi-l recomandase o doamnă, precizîndu-mi că-i vorba de un „geniu". După ce mi-a dat amănunte despre o călătorie pe care tocmai o întreprinsese-n Africa, mi-a vorbit de preocupările, de lecturile, de proiectele sale. În tot ce spunea era ceva ce nu mergea, o înfrigurare goală care mă stingherea. Cu neputință de aflat cine era și cît prețuia. După o oră, s-a ridicat, m-am ridicat și eu, m-a privit drept în ochi și, concentrat și absent totodată, s-a îndreptat spre mine încet, foarte încet, precum un melc halucinat. Îmi amintesc că am făcut remarca: „Geniul ăsta vrea să mă omoare", și m-am dat înapoi cu un pas, ferm hotărît să-i trag un pumn direct în mutră dacă ar fi continuat să se apropie. S-a oprit schițînd un gest nervos, de parcă s-ar fi înfrînat, împotrivindu-se, ca un alt doctor Jekyll, la cine știe ce sinistră metamorfoză; apoi s-a liniștit și s-a întors să se așeze, dîndu-și silința să zîmbească. Nu l-am întrebat nimic care să-l poată tulbura. Ne-am reluat conversația exact din locul unde fusese întreruptă și, pe măsură ce-și venea în fire, simțeam că starea *lui* mă cuprinde pe mine și că acum e rîndul meu să mă ridic. Clipă în care, din fericire, i-a venit ideea să se ducă.

*

Dicțiunea defectuoasă, bîlbîielile, felul meu sacadat de a vorbi, *arta* de a bîigui, glasul meu,

r-ul de la celălalt capăt al Europei — ele m-au împins, ca reacție, să mă-ngrijesc întrucîtva de scrisul meu și să mă arăt vrednic de-un idiom pe care-l pocesc ori de cîte ori deschid gura.

*

Între neplăcerile (bătrînețe, boală etc.) care îndreptățesc la căutarea izbăvirii, Buddha pomenește „tracul actorului"! Cît privește tracul, trebuia început și sfîrșit cu cel al ființei vii ca ființă vie.

*

Un octogenar îmi face, sub pecetea tainei, mărturisirea că, pentru întîia oară-n viață, l-a încercat ispita de a-și curma zilele. De ce asemenea mister? Să fie oare rușinea de a fi așteptat atîta amar de vreme pentru a cunoaște o dorință așa de-ndreptățită sau, dimpotrivă, groaza de ceea ce consideră a fi, desigur, o monstruozitate?

*

Pascal n-a crezut de cuviință, și-i păcat, să se oprească asupra sinuciderii. Subiectul totuși i se potrivea. Fără îndoială, ar fi fost *împotrivă*, cu ce revelatoare concesii însă.

*

„Gustul pentru extraordinar este trăsătura mediocrității" (Diderot).

...Și ne mai mirăm că Secolul **Luminilor n-a** înțeles nimic din Shakespeare.

*

Nu scrii fiindcă ai ceva de spus, ci fiindcă ai *dori* să spui ceva.

*

Dacă există o clipă în care ar trebui să izbucnim în rîs, aceasta-i clipa cînd, ca urmare a unei neliniști nocturne de nesuportat, ne trezim fără să știm dacă ne vom așterne pe hîrtie ultimele dorințe sau ne vom mulțumi cu cine știe ce jalnic aforism.

*

Ce e durerea? — O senzație **care nu vrea să cedeze**, o senzație *ambițioasă*.

*

A exista e un plagiat.

*

Potrivit Cabalei, îndată ce a fost zămislită, ființa poartă în pîntecul matern un semn luminos care se stinge la venirea ei pe lume...

*

N-aș vrea să trăiesc într-o lume golită de orice sentiment religios. Nu la credință mă gîndesc,

ci la acea lăuntrică vibrație care, independentă de orice crez, ne proiectează în Dumnezeu, și cîteodată chiar *mai sus*.

*

„Nimeni nu s-a putut vreodată elibera de Timp."

Știam. Dar cînd citești asta în *Mahābhārata*, o știi pentru vecie.

*

Povestea Căderii e-atît de izbitoare fiindcă autorul nu descrie în ea entități sau simboluri: el *vede* un zeu plimbîndu-se cu adevărat într-o grădină, un Dumnezeu *rural*, așa cum, cu atîta îndreptățire, l-a caracterizat un exeget.

*

„Ori de cîte ori mă gîndesc la răstignirea lui Cristos, comit păcatul invidiei."

Dacă o iubesc atîta pe Simone Weil, e pentru vorbele în care se-ntrece în orgoliu cu sfinții cei mai mari.

*

E fals să susținem că omul nu poate trăi fără zei. Mai întîi fiindcă-și creează simulacre de zei; apoi, fiindcă îndură totul și se obișnuiește cu orice. N-are atîta noblețe încît să piară din dezamăgire.

*

Tămîiam, în vis, un individ pe care-l disprețuiesc. Trezindu-mă, dezgustul de mine însumi a fost mai mare decît dacă aș fi comis aievea atare josnicie.

*

Nu am impresia că sînt eficace, că sînt activ, că fac un lucru pozitiv decît atunci cînd stau lungit, lăsîndu-mă în voia unei interogații fără sfîrșit și fără obiect.

*

Sterilitatea ne face lucizi și nemiloși. De cum încetăm să mai producem, găsim că tot ce fac ceilalți este lipsit de inspirație și substanță. Judecată, fără îndoială, adevărată. Trebuia să o pronunțăm însă înainte, atunci cînd produceam, atunci cînd, tocmai, făceam precum ceilalți.

*

Adevărata eleganță morală constă în arta de a-ți deghiza izbînzile-n înfrîngeri.

*

Coșmaruri ratate, coșmaruri care lîncezesc, se lungesc, din lipsă de noi catastrofe. Să tresari din somn din lipsă de interes!

*

Moartea e o stare de perfecțiune, singura la îndemîna unui muritor.

*

Pe vremea cînd fumam fără-ncetare, țigara, după o noapte albă, avea o aromă funebră care mă consola de toate.

*

Într-un tren local, o fetiță (cinci ani?) citește o carte cu poze. Dînd peste cuvîntul „trecere", îi cere mamei sale să-i spună ce înseamnă. Mama se execută: „Trecere înseamnă trenul care trece, un om care trece pe stradă, vîntul care trece..." Ștrengărița, ce pare foarte dezghețată, nu se arată mulțumită de răspuns. Fără îndoială că exemplele i se par prea *concrete*.

*

Într-o zi, la masă, purtam o discuție „teologică". Slujnica, o țărancă fără carte, asculta în picioare. „Nu cred în Dumnezeu decît atunci cînd mă dor dinții", a spus. După o viață întreagă, intervenția ei e singura de care-mi amintesc.

*

Într-un săptămînal englezesc, o diatribă împotriva lui Marc Aureliu, pe care autorul îl

acuză de ipocrizie, filistinism și afectare. Înfuriat, mă pregăteam să răspund, cînd, gîndindu-mă la împărat, mi-am venit dintr-o dată în fire. Corect era să nu mă indignez în numele celui care m-a învățat să nu mă indignez niciodată.

*

Orice concesie pe care o facem e însoțită de o împuținare lăuntrică de care nu ne dăm seama imediat.

*

Unui prieten care-mi spune că se plictisește fiindcă nu poate lucra îi răspund că plictisul e o stare *superioară* și că a-l lega de ideea de lucru înseamnă a-l înjosi.

*

A exista este un fenomen colosal — *care nu are nici un sens*. Astfel aș defini stupoarea în care trăiesc zi după zi.

*

M-ați lăsat să înțeleg că nu prețuiesc nimic cînd afirm, că mă aflu într-o lumină favorabilă numai cînd mă-ndoiesc.

Eu nu sînt însă un om care se îndoiește, ci un idolatru al îndoielii, aflat în fierbere, în transă, un fanatic lipsit de crez, sînt un erou al șovăielii.

*

Căutarea lui Oedip, urmărirea fără cruțare, fără scrupule chiar, a adevărului, pornirea înverșunată de a se nimici amintesc de mecanismul și demersul Cunoașterii, activitate eminamente incompatibilă cu instinctul de conservare.

*

Să fii *încredințat* de ceva, de orice, este o performanță nemaipomenită, miraculoasă aproape.

*

Ce i se poate reproșa lui Nietzsche din ultima-i perioadă e nemăsura gîfîită a scrisului, lipsa *timpilor morți*.

*

Nu fac impresie, nu-s molipsitoare decît cuvintele născute din iluminare sau din frenezie, două stări în care sîntem *de nerecunoscut*.

*

Cristos n-a fost un *înțelept*, s-a susținut; stau mărturie cuvintele pe care le-a rostit la Cina cea de Taină: „Să faceți lucrul acesta în amintirea mea." Or, înțeleptul nu vorbește niciodată în nume propriu: înțeleptul este impersonal.

Să admitem. Numai că Isus n-a pretins că e un înțelept. El se considera un zeu, și pentru asta

era nevoie de un limbaj mai puțin **modest, adică** de un limbaj personal tocmai.

*

Ostenim, ne zbatem, ne sacrificăm pentru noi înșine în aparență; în fapt însă, pentru oricine, pentru un dușman viitor, pentru un dușman neștiut. Lucru mai adevărat încă despre popoare, decît despre indivizi. Heraclit s-a înșelat: nu fulgerul, ci ironia cîrmuiește lumea. Ea este legea universului.

*

Chiar cînd nu se întîmplă nimic, totul îmi pare de prisos. Ce să mai spui atunci în fața unui eveniment, a oricărui eveniment?

*

Cea mai mare nesăbuință este de a crede că pășim pe ceva trainic. Îndată ce istoria își face apariția, ne încredințăm însă de contrariu. Pașii noștri păreau să se sprijine ferm pe pămînt, și descoperim deodată că nu există nimic care s-aducă a pămînt, și nici ceva care s-aducă a pași.

*

La Zoo. — Toate animalele au o ținută decentă; afară de maimuță. Se simte că omul e pe-aproape.

*

Putem citi în *Jurnalul* lui Dangeau: „Doamna Ducesă d'Harcourt cere și obține moștenirea unui anume Foucault care s-a sinucis." — „Azi regele i-a dăruit delfinei un om care s-a omorît. Ea speră să obțină de pe urma lui mulți bani."

De ținut minte atunci cînd sîntem înclinați să-i dezvinovățim pe aristocrați și cînd ne oprim uimiți în fața ghilotinei.

*

Cu neputință de ajuns la adevăr plecînd de la păreri, căci orice părere nu e decît un punct de vedere *nebunesc* asupra realității.

*

Potrivit unei legende indiene, cîndva, Shiva se va apuca să danseze, mai întîi încet, apoi din ce în ce mai iute, și nu se va opri pînă ce nu va fi imprimat lumii un ritm dezlănțuit, întru totul opus ritmului Creațiunii.

Legenda nu comportă nici un comentariu — istoria străduindu-se să-i ilustreze temeinicia.

*

În vreme ce i se pregătea cucuta, Socrate învăța o melodie la flaut. „La ce-ți va folosi?" e întrebat. —„Ca să știu melodia înainte să mor."

Dacă îndrăznesc s-aduc aminte de acest răspuns banalizat de manuale, e fiindcă el îmi pare singura justificare serioasă a oricărei voințe de cunoaștere, fie că e exercitată în pragul morții sau în oricare alt moment.

*

După Origene, doar sufletele aplecate spre rău, „cu aripile frînte", coboară într-un trup.

Cu alte cuvinte, fără dorințe funeste nu există nici întrupare, nici istorie. Este aici o evidență înspăimîntătoare, care devine suportabilă îndată ce-o fixăm în cîteva concepte teologice.

*

Adevăratul Mesia nu se va arăta, se spune, decît în mijlocul unei lumi „cu desăvîrșire drepte" sau „cu desăvîrșire vinovate". Cum considerație merită doar cea de-a doua eventualitate, vizibilă aproape și potrivindu-se atît de bine cu ceea ce *știm* despre ce va să fie, Mesia are toate șansele să se arate în sfîrșit și să răspundă astfel nu atît unei foarte vechi așteptări, cît unei temeri foarte vechi.

*

Am notat de nenumărate ori că e mai lesne să adormi din nou după un vis în care ești ucis decît după un vis în care ești ucigaș.

O notă bună pentru ucigaș.

*

La Saint-Séverin, un cor italienesc cîntă *Tînguirile lui Ieremia* de Cavalieri. În culmea emoției, îmi spun că la cel dintîi prilej o să-i arăt eu lui X... În clipele cele mai „eterate" sînt invariabil cuprins de dorința de a mă răzbuna neîntîrziat pentru o jignire nicidecum recentă, ci veche de zece, de douăzeci sau de treizeci de ani.

*

Nu există nimeni căruia, într-un moment sau altul, să nu-i fi dorit moartea.

*

D., bun psiholog în ciuda ramolelii, ținea la găselnițele lui. De cîte ori îl întîlneam, îmi spunea că furiile mele îl fac să se gîndească la furiile regelui Lear, și continua declamîndu-i amenințarea: „Voi face-asemeni lucruri, ce anume nu știu, dar vor cutremura pămîntul."

La care bătrînelul rîdea ca un copil.

*

Potrivit unui text hasidic, cel ce nu află adevărata cale sau se îndepărtează deliberat de ea ajunge să trăiască doar din „mîndrie diabolică".

Cum oare să nu te simți vizat!

*

Eternitate: mă-ntreb cum de-am putut rosti acest cuvînt de-atîtea ori, fără a ajunge să-mi pierd mințile.

*

„Și am văzut pe morți, mari și mici, stînd în picioare înaintea scaunului de domnie."

Mari și mici! — notă involuntară de umor. Chiar și-n Apocalipsă fleacurile contează, ce spun? sînt tocmai cele care-i fac farmecul.

*

Moartea — ce dezonoare! Să devii dintr-o dată *obiect*...

*

Să detești pe cineva înseamnă să vrei ca el să fie orice, afară de ce este. T. îmi scrie că sînt omul pe care-l iubește cel mai mult pe lume..., dar mă imploră totodată să-mi las obsesiile deoparte, s-apuc pe altă cale, să devin altul, s-o rup cu cel ce sînt. E ca și cum ar spune că-mi refuză *ființa*.

*

Detașare, seninătate — cuvinte vagi și-aproape goale, exceptînd clipele în care am fi răspuns c-un zîmbet la vestea că mai avem de trăit doar cîteva minute.

*

Din tot ce-i socotit a aparține „psihicului", nimic nu ține mai tare de fiziologie ca melancolia; ea pătrunde-n țesuturi, în sînge, în oase, în oricare organ luat separat. Lăsată-n voia ei, ne-ar vătăma pînă și unghiile.

*

În chip de tratament, pusese în cărțile sale tot ce era impur în el, reziduul gîndului, drojdia spiritului său.

*

Ofranda muzicală, Arta fugii, Variațiunile Goldberg: în muzică îmi place, ca și-n filozofie și în toate, ceea ce face rău prin insistență, prin recurență, prin acea revenire nesfîrșită care atinge adîncurile ultime ale ființei, provocîndu-i o desfătare de neîndurat aproape.

*

Ce păcat că „neantul" a fost depreciat prin folosirea abuzivă la care a fost supus de către filozofi nedemni de el!

*

Cînd ți-ai arogat monopolul decepției, trebuie să te silești pentru a-i recunoaște altcuiva dreptul de a fi dezamăgit.

*

Nimic nu ne face să devenim modești, nici chiar priveliștea unui cadavru.

*

Orice act de curaj e fapta unui dezechilibrat. Animalele, normale prin definiție, sînt totdeauna lașe, afară de situațiile în care *se știu* mai tari — ceea ce reprezintă lașitatea însăși.

*

Dacă toate s-ar îndrepta către mai bine, bătrînii, furioși că nu pot profita din asta, ar muri cu toții de ciudă. Din fericire pentru ei, calea pe care istoria a apucat-o încă de la-nceput îi liniștește, îngăduindu-le astfel să crape fără nici cea mai mică urmă de invidie.

*

Acela care vorbește limbajul utopiei, oricine ar fi, mi-e mai străin ca o reptilă dintr-o altă eră.

*

Nu poți fi mulțumit de tine decît atunci cînd ți-amintești de clipele în care ai perceput, potrivit unei vorbe japoneze, *ah!*-ul lucrurilor.

*

Iluzia zămislește și susține lumea; n-o poți distruge pe una fără a o distruge și pe cealaltă. Asta și fac, în fiecare zi. Operație aparent lipsită de eficacitate, de vreme ce trebuie s-o iau de la capăt în ziua următoare.

*

Timpul e ros pe dinăuntru, întocmai ca un organism, ca tot ce-i afectat de viață. Cînd spui timp, spui vătămare, și ce vătămare!

*

Am înțeles că am îmbătrînit în clipa cînd am început să simt cum cuvîntul Distrugere își pierde din putere, cum nu-mi mai dă acel fior de izbîndă și de plinătate, vecin cu rugăciunea, cu-o rugăciune agresivă...

*

Abia încheiasem un șir de cugetări mai degrabă lugubre, cînd am fost cuprins de acea dragoste morbidă pentru viață, pedeapsă sau răsplată a acelora doar ce sînt sortiți negației.

II

Mi s-a întîmplat să susțin că n-aș putea admira decît un om dezonorat și fericit. Îmi dau seama însă că Epictet mersese mai departe: *muribund* și *fericit*, spunea el. Și totuși, poate că e mai lesne să exulți în agonie decît în josnicie.

*

Ideea Veșnicei Reîntoarceri nu poate fi-nțeleasă pe deplin decît de acela care-i înzestrat cu mai multe infirmități cronice, deci recurente, și care are astfel avantajul că merge din recidivă-n recidivă, cu tot ce înseamnă asta pentru reflecția filozofică.

*

Omul care se respectă nu are patrie. Patria este o mreajă.

*

O librărie medicală. În vitrină, în față de tot, un schelet. Am scuipat cu dezgust. Apoi mi-am spus că ar fi trebuit să dau dovadă de puțină

recunoștință: doar de atîtea ori am celebrat sardonicele oase, al căror gînd măcar, de nu imaginea, m-a sprijinit cu atîta mărinimie în nenumărate împrejurări.

*

De cum ieși pe stradă, văzîndu-i pe oameni, *exterminare* e întîiul cuvînt care-ți vine în minte.

*

A trimite o carte cuiva înseamnă a comite o efracție, o violare de domiciliu. Înseamnă să-i încalci singurătatea, să uzurpi tot ce are mai sfînt, să-l obligi să renunțe la sine pentru a gîndi la gîndurile tale.

*

Îmi spuneam la înmormîntarea lui C.: „Iată în sfîrșit pe cineva care nu a avut nici un dușman." — Nu c-ar fi fost mediocru, dar îi era neînchipuit de străină *beția de a jigni*.

*

X. nu mai știe ce să se facă. Evenimentele îl tulbură peste măsură. Panica lui e salutară pentru mine: mă silește să-l calmez, iar efortul de a-l convinge, căutarea de argumente liniștitoare, mă liniștește și pe mine. Ca să nu-ți ieși din minți, trebuie să stai în preajma unuia mai smintit decît tine.

*

Privirile astea aspre, pline de răutate. Nici nu-ndrăznești să-ți închipui expresia lor în cazul unei răzmerițe.

Cuvîntul „aproapele" nu are nici un înțeles într-un mare oraș. E un cuvînt care avea temei în civilizațiile rurale, în care oamenii se cunoșteau îndeaproape și se puteau iubi și detesta în pace.

*

Ritual tantric: în timpul ședinței de inițiere, ți se pune în față o oglindă care-ți răsfrînge chipul. Contemplîndu-l, înțelegi că nu ești decît asta, nimic adică.

La ce bun atîta fandoseală, cînd e atît de lesne să-ți dai seama ce puțin prețuiești?

*

Plotin a cunoscut doar patru extaze; Ramana Maharshi, unul singur. Ce contează numărul!

De plîns e doar acela care n-a presimțit extazul niciodată și care vorbește despre el din auzite.

*

Omulețul acesta orb, în vîrstă de cîteva zile, care-și întoarce capul în toate părțile în căutarea a nu se știe ce, țeasta lui pleșuvă, calvitia originară, maimuța asta mititică ce-a sălășluit luni

de zile într-o latrină și care în curînd, uitîndu-și obîrșia, va scuipa pe toate galaxiile...

*

La mai toți gînditorii, se poate observa nevoia de *a crede* în subiectele pe care le tratează; ba chiar se identifică cu ele pînă la un punct. Nevoia aceasta, condamnabilă în teorie, se dovedește totuși o binecuvîntare, de vreme ce mulțumită ei nu-i prinde dezgustul de a gîndi...

*

Dacă ar exista o formă obișnuită, chiar oficială, de a ne omorî, sinuciderea ar fi un lucru mult mai ușor și mai frecvent. Cum însă pentru a sfîrși trebuie să ne căutăm propria cale, pierdem atîta timp tot meditînd la fleacuri, că uităm tocmai esențialul.

*

Timp de cîteva minute, m-am concentrat pe *trecerea* timpului, întreaga atenție fiindu-mi absorbită de nașterea și de pieirea fiecărei clipe. La drept vorbind, cugetul meu nu se fixa asupra clipei individuale (care nu există), ci asupra faptului însuși al trecerii, asupra nesfîrșitei dezagregări a prezentului. De-am face această experiență fără întrerupere o zi întreagă, creierul s-ar dezagrega la rîndul lui.

*

A fi înseamnă să fii încolțit.

*

Din familiile atinse, răsare un vlăstar ce se dedică adevărului și se pierde pe sine căutîndu-l.

*

Lucrul care m-a uimit mai tare la majoritatea filozofilor de care m-am putut apropia este lipsa de judecată. Mereu alături. O remarcabilă inaptitudine la exactitate. — Obiceiul abstracției viciază spiritul.

*

De vreo patruzeci de ani, să zicem, nu a fost zi să n-am un soi de criză *nedeclarată* de epilepsie. Este ceea ce mi-a permis să fiu în formă și să salvez aparențele.

...Care aparențe?

*

Firile capabile de obiectivitate în orice împrejurare dau impresia că sînt ieșite din normal. Ce s-a frînt sau ce s-a pervertit în ele? Cu neputință de știut, dar se ghicește o tulburare gravă, o anomalie. Imparțialitatea este incompatibilă cu voința de a te afirma sau pur și simplu de a exista. A recunoaște meritele celuilalt e un simptom alarmant, un act contra firii.

*

„Cel cu îndoiala în suflet nu are parte nici de lumea aceasta, nici de cealaltă și nici de fericire."

Acest pasaj din *Gītā* e condamnarea mea la moarte.

*

Încerc să mă împotrivesc interesului pe care mi-l trezește, mi-nchipui ochii, obrajii, nasul, buzele ei căzute-n putrefacție. N-ajută la nimic: farmecul nelămurit pe care-l degajă persistă. În asemenea clipe înțelegem cum a reușit viața să dăinuie în pofida Cunoașterii.

*

O dată ce ai înțeles, cel mai bine ar fi să crăpi pe loc. Ce-nseamnă *a înțelege*? Ceea ce ai cuprins cu adevărat nu se lasă rostit cu nici un chip și nici nu poate fi transmis cuiva, nici măcar ție însuți; așa încît murim fără a afla natura exactă a propriei noastre taine.

*

A nu te mai gîndi decît la lucruri la care ți-ar plăcea să rumegi într-un mormînt.

*

M-am aprins întotdeauna pentru cauze pierdute și pentru personaje fără viitor, ale căror

sminteli le-am îmbrățișat pînă la a suferi aproape tot atît cît ele. Cînd ți-este hărăzit să te frămînți, propriul zbucium, oricît de mare ar fi, nu-i de ajuns; te arunci și asupra zbuciumului celorlalți, ți-l însușești, devenind de două ori, de trei, ce spun? de o sută de ori nefericit.

*

Să nu ai simțul *permanenței* decît în ce e negativ, ceea ce face rău, ceea ce se opune ființei. Permanență a primejdiei, a neîmplinirii, a extazului dorit și ratat, a unui absolut zărit, doar rareori atins; cîteodată însă, depășit, omis, de parcă ai evada din Dumnezeu...

*

La marginea pădurii, un porumbel beteag. Trebuie să fi fost atins de vreo alică rătăcită. Nu putea merge decît țopăind. Mișcările comice, *de care părea că se amuză*, dădeau agoniei sale un caracter vioi. Mi-ar fi plăcut să-l iau cu mine, căci era frig și seara se lăsa. Dar nu știam cui să-l încredințez: nimeni nu l-ar fi vrut în Beauce, acest ținut închis și mohorît. Oricum, nu puteam încerca să-l înduplec pe șeful neînsemnatei gări de unde urma să iau trenul. Așa se face că l-am părăsit în voia *bucuriei* sale de a muri.

*

Să fi fost hărțuit dintotdeauna de suferințe cum nu se poate mai statornice și să nu izbutești

să convingi pe nimeni de adevărul lor. Totuși, dacă ne gîndim bine, lucrul e cît se poate de întemeiat: nu poți s-arăți în societate talente de flecar și de băiat de viață fără să suporți consecințele. Cum să mai faci apoi pe cineva să admită existența unui martir *vesel*?

*

A fi scîrbit nu doar de ce-ai dorit, ci și de ce *ai fi putut* dori! De fapt, de tot ce poate fi dorit.

*

Sfinții de calitate nu țineau să facă minuni; se învoiau să le săvîrșească fără tragere de inimă, de parcă *cineva* le forța mîna. Un refuz atît de înverșunat venea desigur din teama de a cădea în păcatul orgoliului și de a ceda ispitei titanismului, dorinței de a-l egala pe Dumnezeu și de a-i fura puterile.

Cîteodată, în paroxismul voinței, îți închipui că poți *învinge* legile naturii. Aceste clipe te vlăguiesc atît de tare, că te lasă sleit, lipsit de forța interioară care ar putea înfrînge și zdrobi aceste legi. Dacă fie și numai intenția minunii vlăguiește, ce se întîmplă atunci cu minunea însăși?

*

De cîte ori dăm peste ceva existent, real, plin, am vrea să bată toate clopotele, ca-n cazul marilor victorii sau marilor calamități.

*

Să încerci, în inima unui iarmaroc, senzații pe care le-ar fi pizmuit și Părinții Deșertului.

*

Aș vrea să rostesc un adevăr care să mă alunge pentru totdeauna dintre cei vii. Cunosc însă doar stările, nu și cuvintele care mi-ar îngădui să-l exprim.

*

Ai îndrăznit să numești Timpul „frate", să-ți faci un aliat din cel mai mare torționar. Diferențele dintre noi ies la iveală în acest punct: pășești în rînd cu el, în timp ce eu i-o iau înainte sau îi rămîn în urmă, fără să-mi însușesc vreodată propriul lui fel de a fi; și nu mă pot gîndi la el fără să mă încerce, în ce-l privește, un soi de-*amar speculativ*.

*

Potrivit autorului gnostic al *Apocalipsei după Ioan*, a-l numi pe Cel-Prea-Înalt *infinit* înseamnă a rămîne dincoace de El, care este, se spune acolo, „mult mai mult decît atît".

Ți-ai dori să cunoști numele acestui autor care a văzut în chip atît de remarcabil în ce constă extravaganta singularitate a lui Dumnezeu.

*

Ce păcat că-n modestie nu poți să progresezi! M-am străduit din răsputeri s-o fac, dar n-am reușit decît în clipele de mare oboseală. Oboseala odată dispărută, strădaniile mele se dovedeau zadarnice. Potrivnică firii trebuie să fie modestia, de vreme ce nu te apropii de ea decît prin înlesnirea epuizării.

*

Naufragiatul acela care, eșuînd pe o insulă și zărind de îndată o spînzurătoare, în loc să se-nspăimînte, dimpotrivă, se liniști. Se afla printre sălbatici, de acord — într-un loc însă unde ordinea domnea.

*

Mă frămîntă gîndul la tulburarea unui păgîn în urma convertirii împăratului Constantin. Viața mea: o veșnică teroare în fața dogmelor, a dogmelor pe cale de a se naște.

Dogmele obosite, în schimb, mă cuceresc, căci agresivitatea le-a pierit. Totuși, știindu-le amenințate, nu pot să uit că tocmai decăderea lor pregătește venirea unei lumi ce mă-nspăimîntă. Iar simpatia pe care mi-o stîrnesc sfîrșește prin a-mi alimenta groaza...

*

Succesul, onorurile și toată tevatura nu sînt scuzabile decît dacă cel care le încearcă *simte* c-o să sfîrșească rău. Le va accepta, așadar, numai

pentru *a se bucura*, în clipa cuvenită, de propria prăbușire.

*

„N-am văzut atîta impasibilitate nici în marmura încremenită a statuilor!", scrie Barras vorbind de Robespierre. — Mă-ntreb dacă netulburarea sublimei secături care a fost Talleyrand n-a fost o copie ultrarafinată după manierele și stilul Incoruptibilului.

*

Să-ntemeiezi o familie. — Cred că mi-ar fi fost mai lesne să-ntemeiez un imperiu.

*

Adevăratul scriitor scrie despre ființe, lucruri și întîmplări, nu scrie despre scris; se folosește de cuvinte, dar nu-și pierde vremea cu ele, nu face din ele obiectul meditațiilor sale. Va fi orice, afară de un anatomist al Verbului. Disecarea limbajului este obsesia celor care, neavînd nimic de rostit, se specializează în rostire.

*

După o boală gravă, în anumite țări din Asia, în Laos de exemplu, de regulă îți schimbi numele. Ce viziune la originea unui atare obicei! De fapt, ar trebui să luăm alt nume în urma fiecărei experiențe importante.

*

Doar floarea care cade e desăvîrșită, a spus un japonez.

Ești ispitit să spui același lucru despre o civilizație.

*

Temeiul societății, al oricărei societăți, este un anumit *orgoliu al supunerii*. Cînd orgoliul acesta încetează, societatea se prăbușește.

*

Patima mea pentru istorie derivă din flerul pentru ce e caduc și din gustul pentru ce-i *terminat*.

*

Sînteți cumva *reacționar*? — Dacă vreți, numai că-n sensul în care e și Dumnezeu.

*

Sîntem și rămînem sclavi atîta vreme cît nu ne-am lecuit de mania de a nădăjdui.

*

E reconfortant să-ți poți spune: viața mea se potrivește în detaliu cu genul de împotmolire pe care mi-l doream.

*

Vreme de vreo treizeci de ani, tatăl meu a slujit maslul de mii și mii de ori. Aidoma groparului, „tovarășul" său, era și el lipsit de sentimentul morții, sentiment ce n-are nimic de-a face cu *cadavrul*, sentiment lăuntric, cel mai lăuntric dintre toate, pe care, dacă-i ești predestinat, l-ai încerca și într-o lume în care nimeni n-ar avea ocazia să moară.

*

Momentele în care te porți de parcă nimic nu ar fi existat vreodată, în care, clipele lipsind, orice așteptare e suspendată și în care-ai căuta în van, în propriile-ți adîncuri, un petec cît de mic de ființă contaminat încă de Posibil.

*

O nonagenară se stinge fără a fi bolnavă, n-are nimic, se sfîrșește doar fiindcă nu mai poate trăi... Intrînd la ea, am găsit-o pe jumătate ațipită. A avut puterea să murmure: „E gata viața, e gata viața." —„Ce contează! Nu trebuie să vă pese", i-am replicat. A schițat un zîmbet nelămurit, disprețuitor parcă. Trebuie să-i fi părut sau prea naiv, sau prea cinic, sau amîndouă deopotrivă.

*

Cînd văd că cineva se luptă pentru o cauză, oricare ar fi ea, încerc să aflu ce se petrece în

mintea lui și de unde i se trage lipsa atît de evidentă de maturitate. Refuzul resemnării este poate un semn de „viață", nicidecum însă unul de clarviziune sau unul de reflecție pur și simplu. Omul întreg la minte nu se coboară să protesteze. Abia consimte să se indigneze. A lua în serios cele omenești ține de un anumit cusur ascuns.

*

Un antropolog ce se dusese să-i studieze pe pigmei a constatat cu uimire că triburile care trăiau în preajmă îl disprețuiau și-l țineau la distanță fiindcă întreținea relații cu un trib inferior, pigmeii fiind pentru ei oameni de nimic, „cîini", nevrednici să trezească cel mai mic interes.

Nimic nu-i mai exclusivist ca un instinct viguros, neștirbit. O comunitate se consolidează în măsura în care este inumană, în măsura în care știe să excludă... „Primitivii" excelează în asta. Nu ei, „civilizații" sînt aceia care au inventat toleranța, și vor pieri prin ea. De ce au inventat-o? Fiindcă erau pe cale de-a pieri... Nu toleranța i-a vlăguit — lipsa de vlagă, vitalitatea deficientă i-a făcut toleranți.

*

Cele două femei pe care le-am frecventat cel mai mult: Tereza de Ávila și alde Brinvilliers*.

* Marie-Madeleine-Marguerite d'Aubray, marchiză de Brinvilliers, acuzată de nenumărate otrăviri, a fost decapitată și arsă în 1676 (*n.t.*).

*

Le purtăm pică obsedaților de catastrofă chiar atunci cînd recunoaștem îndreptățirea temerilor și avertismentelor lor. Sîntem însă mult mai îngăduitori față de cel care s-a înșelat, fiindcă socotim că orbirea lui e rodul entuziasmului și al generozității, pe cînd celălalt, prizonier al propriei lucidități, n-ar fi decît un laș, incapabil să-și asume riscul unei iluzii.

*

Pînă la urmă, perioada cavernelor nu reprezenta idealul. Epoca imediat următoare, da, epoca în care, după o claustrare atît de îndelungată, se putea în sfîrșit gîndi *afară*.

*

Nu lupt împotriva lumii, ci împotriva unei forțe mai mari, împotriva *oboselii* mele de lume.

*

Sexualitatea cea dintotdeauna reprezintă totuși ceva. De cînd e viața viață, trebuie s-o spunem, s-a făcut cu dreptate atîta caz în jurul ei. Cum să explici că te saturi de toate, afară de ea? Cel mai vechi exercițiu al viului nu putea să nu-și pună pecetea asupra noastră, și înțelegem că cel ce nu se lasă-n voia ei e o ființă aparte, o căzătură sau un sfînt.

*

Cu cît ai îndurat mai multe nedreptăți, cu atît riști să cazi în infatuare sau în orgoliu pur și simplu. Orice victimă pretinde că este un ales cu semn schimbat și reacționează în consecință, fără să-și închipuie că prin asta dobîndește chiar statutul Diavolului.

*

Îndată ce revenim la Îndoială (în caz că am părăsit-o vreodată), a întreprinde ceva, orice, pare nu atît o inutilitate, cît o extravaganță. Nu e de rîs cu Îndoiala. Ea ne macină în adînc, ca o boală sau, încă și mai eficace, ca o credință.

*

Tacit pune în gura lui Otho, hotărît să se omoare, dar convins de soldații lui să-și amîne gestul: „Bine, să mai adăugăm o noapte vieții noastre."

...Nădăjduiesc pentru el că noaptea nu i-a fost asemeni celei pe care tocmai am petrecut-o.

*

Potrivit Talmudului, pornirea rea e înnăscută; cea bună nu apare decît la treisprezece ani... Precizarea aceasta, în ciuda caracterului ei comic, nu e lipsită de verosimilitate; ea ne dezvăluie timiditatea incurabilă a Binelui în fața Răului, instalat confortabil în propria noastră substanță

și bucurîndu-se aici de privilegiile conferite de calitatea sa de cel dintîi ocupant.

*

Pentru evrei, Mesia nu putea fi decît un rege triumfător; în nici un caz o victimă. Prea ambițioși pentru a se mulțumi cu un crucificat, ei așteptau pe cineva *puternic*. Șansa lor a fost de a nu-și fi dat seama că Isus era puternic în felul său. Altfel, s-ar fi amestecat cu hoardele creștine și ar fi dispărut în ele într-un chip lamentabil.

*

Infirmitățile noastre ne împiedică să scăpăm de noi înșine, să devenim alții, să ne schimbăm pielea, să fim capabili de metamorfoză. După fiecare pas înainte, ele ne silesc să facem unul înapoi, așa încît nu putem progresa în nici o privință, sau numai în cunoașterea inutilei noastre identități.

*

Menirea mea este să omor timpul, a timpului, la rîndu-i, să mă omoare. Ne simțim cum nu se poate mai bine între noi, asasinii.

*

Obsesia *ultimului* în toate cele, ultimul ca o categorie, ca formă constitutivă a spiritului, ca anomalie originară, și chiar ca revelație...

*

Pe masa mea, de luni de zile, un ciocan mare: simbol a ce? Nu știu, însă prezența lui îmi face bine și-mi dă în anumite clipe acel aplomb pe care trebuie să-l resimtă toți cei ce se adăpostesc în umbra unei certitudini oarecare.

*

Brusc, nevoia de a exprima recunoștință nu doar ființelor, ci și obiectelor, unei pietre fiindcă este piatră... Cum se însuflețește totul! S-ar zice că pentru vecie. Deodată, *a nu exista* pare de negîndit. Faptul că ne încearcă asemenea înfiorări, că ne pot încerca, arată că ultimul cuvînt nu este poate al Negației.

*

Vizita unui pictor care-mi povestește că, într-o seară, în Midi, mergînd să viziteze un orb și aflîndu-l singur, cufundat în beznă, nu s-a putut abține să nu-l plîngă și să-l întrebe dacă viața poate fi îndurată cînd nu vezi lumina. „*Nu știți ce pierdeți*", fu răspunsul orbului.

*

Cum să învingem accesele de furie, nevoia de a izbucni, de a le muta tuturor fălcile, de a lua la palme universul? Ar trebui să facem pe

dată o scurtă plimbare într-un cimitir sau, mai bine, una *definitivă*...

*

Nu-i zi, nu-i ceas și nu e clipă în care să nu cad în ceea ce Candrakīrti, dialectician budist, numește *„prăpastia ereziei eului"*.

*

La irochezi, cînd un bătrîn nu mai putea vîna, ai lui îi propuneau fie să-l părăsească undeva, departe, lăsîndu-l să moară de foame, fie să-i sfărîme țeasta cu un tomahawk. Cel în cauză alegea, aproape întotdeauna, ultima soluție. Detaliu important: înainte de a-l pune să aleagă, familia toată îi cînta *Cîntarea Leacului cel mare.*

Care societate „înaintată" a dovedit vreodată atît bun-simț și atîta umor?

*

De multă vreme mi s-a tocit orice disponibilitate religioasă. Secătuire sau purificare? N-aș ști să spun. În sînge nu-mi mai lîncezește nici un zeu...

*

Să nu pierdem nicicînd din vedere că plebea l-a regretat pe Nero. Ar trebui să ne amintim de asta ori de cîte ori ne ispitește vreo himeră.

*

Cînd te gîndești că de atîta vreme nu fac decît să mă îngrijesc de propriul meu cadavru, străduindu-mă să-l cîrpesc, în loc să-l arunc la gunoi, spre binele amîndurora!

*

Din toți nefericiții, merită compasiune doar aceia care în miez de noapte, fiindu-le cu neputință să închidă ochii, ar vrea să zdruncine Universul, să izbucnească-n răcnete sau măcar să țipe, dar care au putere doar cît să șoptească anateme.

*

Deosebesc tot mai puțin ce e bine de ce e rău. Cînd nu voi mai face nici o deosebire între unul și altul, socotind că voi reuși asta cîndva — ce pas înainte! Către ce?

*

Cît de îndreptățită pare acea idee din Cabala potrivit căreia creierul, ochii, urechile, mîinile și chiar picioarele au un suflet distinct, care nu e decît al lor! Aceste suflete ar fi „scîntei" de-ale lui Adam... Lucru ce pare mai puțin evident...

*

Coborînd scările, îl aud la etajul de dedesubt pe octogenarul cu înfățișarea robustă cîntînd cu

o voce tunătoare: *Miserere nobis*. Urc înapoi după o jumătate de oră și aud din nou același „*miserere*", la fel de stăruitor ca adineaori. — Prima oară mi-a provocat un zîmbet; a doua oară, un fior.

*

Pacea de dincolo de mormînt pe care o încerci cînd te retragi din lume. O clipă am crezut că-ntrezăresc un zîmbet pe cale să cuprindă spațiul. Cine zîmbea? De unde izvora acea imensă fericire ce inundă chipurile mumiilor? Atinsesem într-o clipită *cealaltă parte*, și-ntr-o clipită a trebuit să mă întorc, nevrednic să mă împărtășesc mai multă vreme din taina morților.

*

La drept vorbind, n-am suferit de sărăcie. Am suferit în schimb, dacă nu chiar de boală, de *lipsa sănătății* cel puțin, și asta mă izbăvește de remușcarea de a nu fi trăit în mizerie.

*

Cum să știi dacă te afli în adevăr? Criteriul e simplu: dacă ceilalți fac gol în jurul tău, nu-i nici o îndoială că te afli mai aproape de esențial ca ei.

*

Vino-ți în fire, lasă neîncrederea, nu uita că nu-i e dat oricui să-și facă idol din descurajare fără să-i cadă pradă.

*

Piața de păsări. Ce forță, ce hotărîre în aceste minuscule trupuri frenetice! Viața rezidă în acest nimic... năucitor care însuflețește o fărîmă de materie, provenind totuși din materia însăși și dispărînd cu ea odată. Uluiala rămîne însă: cu neputință de explicat această înfrigurare, dansul acesta nesfîrșit, reprezentația, spectacolul pe care viața și-l oferă sieși. Ce teatru e și respirația!

*

Toți trecătorii ăștia duc cu gîndul la niște gorile nevolnice și ostenite, care s-au săturat să-l imite pe om.

*

Dacă ar exista vreo urmă de ordine providențială, fiecare ar trebui să știe cu precizie cînd și-a trăit traiul, dispărînd pe dată. Cum însă într-o asemenea privință există întotdeauna pro și contra, așteptăm, dialogăm cu noi înșine, iar zilele și ceasurile trec în interogații și abjecție.

Într-o societate perfectă, i s-ar pune în vedere fiecăruia să părăsească locul în clipa în care ar începe să-și supraviețuiască. Criteriul n-ar fi vîrsta întotdeauna, de vreme ce atîția tineri nu-s cu nimic diferiți de fantome. Întreaga problemă ar fi de a ști cum să-i alegi pe cei învestiți cu misiunea de a hotărî asupra ultimului ceas de viață al unuia și altuia.

*

Dacă am reuși să devenim *conștienți* de organe, de *toate* organele, am avea o experiență și o viziune absolută a propriului nostru trup, care ar fi atît de prezent în conștiință, că n-ar mai putea îndeplini obligațiile la care e constrîns: ar deveni el însuși conștiință, încetînd astfel să mai joace rolul său de trup...

*

N-am încetat să-mi învinuiesc soarta, dar de n-aș fi făcut-o cum aș fi înfruntat-o? S-o acuz era singura șansă de a mă împăca cu ea și de a o îndura. Trebuie deci s-o urgisesc în continuare — din instinct de conservare și din calcul, din egoism în fond.

*

Un tînăr și o tînără, muți amîndoi, își vorbeau prin semne. Ce aer fericit aveau!

În chip evident, vorba nu e, nu poate fi vehicul pentru fericire.

*

Cu cît înaintăm în vîrstă, cu atît alergăm mai tare după onoruri. Ba poate chiar că vanitatea nu-i niciodată mai activă decît în preajma criptei. Ne agățăm de nimicuri ca să nu ne gîndim la ce se ascunde sub ele, înșelăm neantul prin ceva și mai lipsit de substanță ca el.

*

Sănătatea este o stare de nonsimțire, ba chiar de nonrealitate. Îndată ce încetezi să suferi, încetezi să exiști.

*

Nebunia nu înăbușă invidia, nici n-o calmează măcar. Stă mărturie X., ieșit dintr-un ospiciu, mai veninos ca niciodată. Dacă o cămașă de forță nu poate modifica adîncul unei ființe, ce poți nădăjdui de la o cură sau de la vîrstă chiar? La urma urmei, demența zguduie mai tare decît bătrînețea. După cum se vede, nici ea nu pare să rezolve ceva.

*

Știind ceea ce știu, ar trebui să fiu imun la riscul de a avea surprize, oricît de mărunte. Cu toate astea, primejdia există, ce spun? e cotidiană. Asta mi-e slăbiciunea. Ce rușine, într-adevăr, să mai poți fi copleșit sau decepționat!

*

A muri conferă o superioritate ce nu prea are căutare. E ceea ce-mi spuneam ascultînd un bătrîn care se teme de moarte și se gîndește neîncetat la ea. Ce n-ar da s-o evite! Cu o încrîncenare ridicolă încearcă să mă convingă că e inevitabilă... Așa cum și-o închipuie, pare mai sigură decît e-n realitate. Lipsit, în ciuda vîrstei, de neplăcerile bolii, fără griji materiale, fără să aibă

obligații de vreun fel, bătrînul rumegă la nesfîrșit aceeași spaimă, cu toate că și-ar putea petrece fără neliniști vremea ce-i mai rămîne de trăit. Dar nu, „natura" l-a osîndit la acest chin pentru a-l pedepsi că a scăpat de celelalte.

*

Plenitudinea ca încununare a fericirii nu-i cu putință decît în clipele cînd ai conștiința, în adînc, a irealității vieții și morții deopotrivă. Clipele acestea sînt rareori trăite cu adevărat, chiar dacă pot fi frecvente în ordinea reflecției. În acest domeniu, nu există decît ce simți. Or, să simți și să transcenzi irealitatea înăuntrul aceluiași act este o performanță care rivalizează cu extazul și-l eclipsează uneori.

III

Hesiod: „Zeii au ascuns oamenilor izvoarele vieții." — Au făcut bine, au făcut rău? Ce e sigur este că muritorii n-ar fi avut curajul să continue după o revelație ca aceasta.

*

Cînd știm cît prețuiesc cuvintele, e de mirare că ne mai ostenim să enunțăm ceva și că ne reușește. Se cere aici, într-adevăr, o insolență supranaturală.

*

X. mă înștiințează că i-ar face plăcere să mă întîlnească. Accept cu amabilitate. Pe măsură ce ora întîlnirii se apropie, în mine se deșteaptă instincte ucigașe de demult. Concluzia: dacă vrei să ai o bună părere despre tine, rămîi neînduplecat.

*

Îmi petrec timpul îndemnîndu-i în scris pe oameni să se sinucidă și prin viu grai să nu o facă. Și asta fiindcă în primul caz e vorba de o

soluție filozofică; în al doilea, de o ființă, de un glas, de-un vaiet...

*

În predica din Benares, Buddha citează între cauzele suferinței setea de devenire și setea de nondevenire. Cu cea dintîi e limpede, de ce a doua însă? A urmări nondevenirea nu-nseamnă să te eliberezi? Vizat aici nu-i scopul, ci goana ca atare, urmărirea și atașamentul pentru urmărire. — Din nefericire, pe calea către izbăvire, *interesantă* este numai calea. Izbăvirea? La ea nu se ajunge, în ea te pierzi, te înăbuși. Nirvāna însăși — o asfixie! Între toate însă, cea mai blîndă.

*

Cine n-are norocul să fie un monstru, într-un domeniu oarecare, inclusiv în sfințenie, trezește disprețul și invidia.

*

Cel care trage după sine, de multă vreme, o infirmitate nu va putea fi niciodată luat drept un veleitar. Într-un anume fel, el s-a *realizat*. Orice boală este un titlu.

*

Neapărat vulgar e orice lucru lipsit de-un grăunte funebru.

*

Spre sfîrșitul vieții, Strindberg ajunsese să vadă în Grădina Luxembourg propriul său Ghetsimani.

...Am privit-o și eu ca pe un soi de Calvar — întins, e-adevărat, de-a lungul a patruzeci de ani!

*

Îndată ce te duci la specialist, ai impresia că ești ultimul între oameni, rebutul Creațiunii, un gunoi. N-ar trebui să știm *de ce* anume suferim, și mai puțin încă din ce cauză murim. Orice precizie în acest domeniu e o impietate, căci răpește *printr-un cuvînt* acel grăunte de mister pe care moartea, și chiar viața, sînt socotite a-l adăposti.

*

Să fii un Barbar și să nu poți trăi decît într-o seră!

*

Durerea ne macină și în același timp ne sporește orgoliul. Vrăjmașa noastră își ia îndatorirea să ne apere.

*

O rugăciune nestăvilită, o rugăciune nimicitoare, pustiitoare, o rugăciune iradiind Sfîrșitul!

*

În accesele mele de optimism, îmi spun că viața mi-a fost un infern, infernul *meu*, infern pe gustul meu.

*

Nu-mi lipsește aerul, nu, dar nu știu ce să fac cu el, nu văd de ce aș respira...

*

De vreme ce moartea este echilibrul însuși, *viață* și *dezechilibru* nu-s prin nimic deosebite: exemplu unic de sinonimie perfectă.

*

Tot ce-am închipuit sînt doar neliniști degradate în generalități.

*

Înfrigurarea însuflețește o operă — dar pentru cîtă vreme? Adesea, patima face ca anumite opere să apară învechite, în timp ce altele, produse ale oboselii, înfruntă epoci după epoci. Atemporală silă, perenitate a dezgustului rece!

*

La granița spaniolă, cîteva sute de turiști, în majoritate scandinavi, așteptau la vamă. Unei doamne corpolente, neîndoielnic iberică, i se adu-

ce o telegramă. Deschizînd-o, află de decesul mamei sale și se apucă îndată să răcnească. Ce noroc, îmi spuneam, să-ți poți descărca pe dată întreaga durere, în loc să o disimulezi, să o depozitezi, cum ar fi făcut oricare dintre spălăciții ce priveau buimăciți și care, victime ale discreției și ținutei lor, se vor ruina pînă la urmă tocîndu-și averea la psihanalist.

*

Cel mai bun mijloc de a-l consola pe un nefericit e să-l încredințezi că asupră-i apasă un neîndoielnic blestem. Acest gen de măgulire îl ajută să-ndure mai ușor încercările prin care trece, ideea de blestem presupunînd electie, neajunsuri de soi. Un compliment are efect chiar și în agonie: orgoliul nu dispare decît o dată cu conștiința și uneori îi supraviețuiește chiar, așa cum ni se întîmplă în vise, cînd adularea poate acționa cu asemenea intensitate, că ne trezește brusc, lăsîndu-ne extatici și rușinați.

*

Dovada că omul îl detestă pe om? E de ajuns să te afli în mijlocul unei mulțimi ca să te simți pe dată solidar cu toate planetele moarte.

*

Sinuciderea, unicul gest cu adevărat normal, prin ce aberație oare a devenit apanajul taraților?

*

...Better be with the dead
...Than on the torture of the mind to lie
*In restless ecstasy.**

Macbeth — mi-ești frate, **purtător de cuvînt**, mesager, alter ego.

*

Să descoperi în străfundul tău un principiu nefast, nu îndeajuns de puternic ca să se-arate la lumina zilei, nici într-atît de slab încît să stea la locul lui, un soi de demon insomniac, bîntuit de tot răul pe care l-a visat, de toate grozăviile pe care nu le-a săvîrșit...

*

Nu e nimeni să nu-l defăimeze. Eu îl apăr împotriva tuturor, refuz să judec pe cineva care, adolescent fiind, chemat să identifice la morgă cadavrul propriului său tată, a reușit să-nșele vigilența paznicului, rămînînd să-și petreacă noaptea acolo. Asemenea ispravă îți conferă toate drepturile, și e firesc ca el s-o fi-nțeles astfel.

*

„Îmi îngădui să mă rog pentru dumneavoastră." — „Prea bine. Dar *cine* vă va asculta?"

---

* ...Mai bine / Să fim cu mortul... / Decît, munciți de cuget, să zăcem / În nebunia ce răgaz nu știe (*Macbeth* III, 2, trad. rom. de Ion Vinea).

*

Nu se va ști vreodată dacă, în tot ce scrie despre Durere, acest filozof tratează despre o problemă de sintaxă sau despre cea dintîi între senzații, despre regina lor.

*

Poți sta de vorbă cu folos doar cu înflăcărații ce-au încetat să ardă, doar cu foștii naivi... Potoliți în sfîrșit, ei au făcut, de bunăvoie sau siliți, pasul hotărîtor către Cunoaștere — această versiune impersonală a decepției.

*

Strădania de a vindeca pe cineva de un „viciu", de tot ce are mai adînc, este un atentat la ființa lui, și o privește așa el însuși, căci nu ne va ierta nicicînd c-am vrut să se distrugă în felul nostru, și nu în felul lui.

*

Nu din instinct de conservare dăinuim, ci doar din incapacitatea noastră de a *vedea* viitorul. De a-l vedea? Nici de-al închipui măcar. De-am ști tot ce ne-așteaptă, nu s-ar mai înjosi nimeni să continue. Cum însă orice dezastru viitor rămîne abstract, nu ni-l putem asimila. Nu ni-l asimilăm, de altfel, nici cînd se abate asupra noastră și ni se *substituie*.

*

Ce nebunie să te preocupe istoria! — Dar ce poți face cînd ai fost *străpuns* de Timp?

*

Oricine îmi stîrnește interesul, oricine afară de *ceilalți*. Aș fi putut fi orișice, dar nu legislator.

*

Faptul de a fi neînțeles sau privit cu dispreț e însoțit de o plăcere de netăgăduit pe care o cunosc toți cei a căror muncă a rămas fără ecou. Genul acesta de satisfacție, cu umbra ei de aroganță, se pierde încet-încet, căci, cu timpul, totul este amenințat, chiar și ideea nemăsurată pe care o aveam despre noi înșine, factor al oricărei ambiții și al oricărei opere, caduce sau durabile.

*

Cel care, avînd de-a face cu oamenii, își face cea mai mică iluzie în ce-i privește ar trebui osîndit să se reîncarneze, pentru a învăța să observe, să vadă, pentru a se pune puțin la curent.

*

Apariția vieții? O nebunie trecătoare, o trăsnaie, o fantezie a elementelor, o toană a materiei. Singurii care au oarecari motive să bombăne sînt

ființele **individuale, victime jalnice ale unui capriciu.**

*

Într-o carte de inspirație orientală, autorul lasă să se înțeleagă că e plin, că e „saturat de seninătate".

Nu ne spune prea limpede, drăguțul de el, ce cale a urmat, și se-nțelege lesne și de ce.

*

Cei vii — damnați cu toții, doar că nu o știu. Eu, care știu, stau oare mai bine fiindcă știu? Da, stau mai bine: *cred* că sufăr mai mult decît ei.

„Izbăvește-mă de ceasul acesta", clamează *Imitatio*. „Izbăvește-mă de toate ceasurile", ar fi fost mai corect.

*

X. este omul ale cărui defecte le-am studiat ani de-a rîndul cu scopul de a mă îndrepta... Acorda importanță tuturor lucrurilor. Am înțeles că e singurul lucru ce nu trebuie făcut. Exemplul său, mereu prezent în cuget, m-a scăpat de atîtea și-atîtea entuziasme!

*

Ce șoc cînd am dat peste pasajul în care Jacqueline Pascal laudă progresele fratelui ei în „dorința de a dispărea din stima și memoria oamenilor"!

E calea pe care speram s-o apuc, pe care am și apucat-o uneori, pe care însă aveam să mă împotmolesc...

*

În nopțile nefaste, vine o clipă cînd agitația încetează, cînd depunem armele: urmează apoi o pace — triumf nevăzut, supremă recompensă după spaimele care au precedat-o. *Să accepți*, iată secretul limitelor. Nimic nu-i pe potriva unui luptător ce renunță, nimic nu prețuiește cît extazul unei capitulări...

*

Potrivit lui Nāgārjuna, spirit subtil cum n-a fost altul și care a depășit chiar nihilismul, ceea ce Buddha a oferit lumii este „nectarul vacuității". Să evoci, la capătul analizei celei mai abstracte și mai devastatoare, o băutură, fie ea chiar a zeilor, nu-i oare o slăbiciune, o concesie? — Oricît de departe am fi ajuns, tîrîm după noi pretutindeni josnicia de a fi — sau de a fi fost — om.

*

În timpul acelei gălăgioase cine, tăifăsuiam de una și de alta. Deodată, portretul zîmbitor al lui X. mi-a atras privirea. Ce mulțumit părea și ce lumină emana din chipul său! Veșnic fericit, chiar și în tablou! Și iată că am prins să-l invidiez și să-l privesc chiorîș, de parcă mi-ar fi

uzurpat norocul. Apoi, ușurare, bruscă stare de bine, amintindu-mi că era mort.

*

Îi dau din ce în ce mai mult dreptate lui Epicur cînd îi batjocorește pe aceia care, din atașament pentru interesele patriei, nu șovăie să sacrifice ceea ce el numește *cununa ataraxiei*.

*

Privind marea, îmi treceau prin minte umilințe recente și umilințe de demult. Ridicolul de a te ocupa de tine avînd în fața ochilor spectacolul cel mai vast între toate nu mi-a scăpat. Așa că am schimbat repede subiectul.

*

În toiul nopții, cufundat într-o carte cum nu se poate mai frivolă, îmi vine deodată în minte un prieten de mult dispărut, la a cărui părere țineam. Ce-ar spune dacă ar vedea cum îmi petrec orele tîrzii? Punctul de vedere al morților e singurul pe care ar trebui să punem preț, căci este singurul adevărat, dacă se poate vorbi de adevăr în vreo împrejurare, oricare ar fi ea.

*

Cînd vii pe lume cu o conștiință încărcată, de parcă ai fi săvîrșit în altă viață nelegiuiri nease-

muite, oricît de neînsemnate sînt cele pe care le comiți în viața asta, tot tragi după tine remușcări cărora nu reușești să le descoperi nici obîrșia, nici necesitatea.

*

După ce am făcut o mîrșăvie, sîntem mai totdeauna consternați. Consternare impură: abia o resimțim, și ne-mpăunăm, mîndri de a fi încercat o indignare atît de nobilă, chiar dacă împotriva noastră.

*

Ceea ce scriem nu dă decît o imagine incompletă despre ceea ce sîntem, motivul fiind că verbul nu țîșnește și nu prinde viață decît atunci cînd sîntem pe culmi sau în abis.

*

Gîndindu-mă adineaori la *infinitatea timpului*, n-am avut, în nimicnicia mea, decența să leșin. N-ar trebui să putem rămîne în picioare după ce am zărit tot ce e înspăimîntător sub un asemenea clișeu.

*

Privind fotografiile unei persoane la vîrste diferite, înțelegem de ce a fost timpul calificat drept magician. Lucrarea pe care o săvîrșește e extraordinară, uluitoare, e un miracol, dar un

miracol pe dos. Magicianul acesta e mai degrabă un demolator, un înger sadic — a cărui sarcină este Chipul.

*

În timp ce X. mă sună dintr-un azil de alienați, îmi spun că nu se poate face nimic pentru un creier, că e cu neputință să-l refaci, că nu ai cum să acționezi asupra miliardelor de celule deteriorate sau rebele, pe scurt că Haosul nu se *repară*.

*

Expresia concentrată sau convulsivă, mimica ambițiosului, îmi face greață. Și asta fiindcă în tinerețe am fost eu însumi pradă unor ambiții neînfrînate și-mi repugnă acum să regăsesc la altul stigmatele începuturilor mele.

*

Cum să deosebești profunzimea de ifos în formulările obscure? Gîndirea clară se oprește la sine, victimă a propriei probități; cealaltă, vagă, se pierde-n depărtare și se salvează prin misterul ei suspect și totuși de neatacat.

*

În ceasurile de veghe, fiecare clipă este atît de plină și atît de goală, încît se dă drept o rivală a Timpului.

*

Gîndesc *profund* doar cei care nu au nefericirea de a fi atinși de simțul ridicolului.

*

În nenorocirile vieții, putința de a ne lua zilele e, potrivit lui Pliniu, „cea mai mare din binefacerile hărăzite omului". Și el compătimește Divinitatea pentru că nu cunoaște o asemenea ispită și o asemenea șansă.

Să te înduioșezi de Ființa supremă fiindcă-i lipsește putința de a-și lua zilele! Idee fără seamăn, idee prodigioasă, care și singură ar consfinți superioritatea păgînilor asupra îndîrjiților ce-aveau să le ia locul în curînd.

Cine spune înțelepciune nu spune niciodată înțelepciune *creștină*, pentru că așa ceva n-a existat și nu va exista. Două mii de ani inutili. O întreagă religie condamnată înainte de a se naște.

*

Adîncă zdruncinare, în copilărie, cînd mi-am auzit tatăl, întors de la cimitir, povestind cum o tînără mamă care-și pierduse fiica a izbucnit în rîs în clipa-n care se cobora sicriul în mormînt. Acces de nebunie? Da și nu. Căci, cînd asiști la o înmormîntare, în fața bruștei demascări a-nșelăciunii absolute, nu-ți vine oare să reacționezi precum acea femeie? E prea de tot, e-aproape

o provocare, natura *exagerează*. **E de-nțeles că** poate să te înece rîsul.

*

Stările a căror cauză e identificabilă nu sînt fecunde; ne îmbogățesc doar cele care vin fără să știm de ce. Lucru adevărat mai ales în cazul stărilor excesive, a prostrațiilor și bucuriilor care amenință integritatea cugetului nostru.

*

Să publici gemete, interjecții sau frînturi... e-un lucru care liniștește pe toată lumea. Autorul se plasează astfel pe o poziție de inferioritate față de cititor, iar cititorul îi e recunoscător pentru asta.

*

Fiecare are dreptul să-și atribuie ascendența care-i convine și care *îl explică* în propriii-i ochi. De cîte ori nu mi-am schimbat strămoșii!

*

Indolența ne scapă de prolixitate și prin aceasta de lipsa de pudoare inerentă randamentului.

*

Bătrînul filozof, cînd vroia să expedieze pe cineva, îl categorisea drept „pesimist". Cum s-ar

zice, un „ticălos". Era pesimist pentru el oricine era dezgustat de utopie. Așa se face că taxa drept infam pe oricare dușman al vorbelor goale.

*

Să contribuie într-o formă sau alta la ruinarea unui sistem, a oricărui sistem — iată ce urmărește cel care gîndește doar cînd și cînd, după împrejurări, cel care nu va consimți niciodată să gîndească pentru a gîndi.

*

Timpul nu macină doar tot ce-i viu, se macină totodată pe sine, de parcă, sătul să continue și excedat de Posibil, de partea cea mai bună din el, ar aspira s-o extirpe.

*

Nu există o altă lume. Nu există nici măcar lumea asta. Ce există atunci? Surîsul interior pe care ni-l stîrnește inexistența evidentă a uneia și-a celeilalte.

*

Nu ne ferim niciodată îndeajuns de euforie. Ea trebuie să ne îngrijoreze cu atît mai tare cu cît durează mai mult. Îndreptățită doar rareori, ea se ivește triumfătoare, și nu doar fără nici un motiv serios, ci fără cel mai mic pretext. În loc să ne bucure, ar trebui să vedem în ea mai degrabă o prevestire, un avertisment...

*

Sîntem tulburați atîta vreme cît ne aflăm dinaintea unei alegeri; din clipa în care eliminăm însăși putința de a alege și asimilăm opțiunea cu eroarea, ne-ndreptăm spre beatitudinea ființei neafiliate. Orice conflict părînd atunci neîntemeiat, nesăbuit, pentru cine și pentru ce să mai combatem, să suferim, să ne mai frămîntăm? Omul este însă un animal care și-a greșit calea: cînd cade pradă îndoielii, dacă ajunge să nu mai afle satisfacții în lupta împotriva celuilalt, se-ntoarce către sine pentru a se tortura fără milă. Convertește îndoiala în abis și, introducînd o nuanță sumbră în pyrrhonism, face din suspendarea judecății, asemeni lui Pascal, o deznădăjduită interogație.

*

Prietenia e un pact, o convenție. Două ființe se angajează în chip tacit să nu trîmbițeze niciodată ceea ce fiecare gîndește *în fond* despre cealaltă. Un soi de alianță întemeiată pe menajamente. Cînd una dintre ele dă în vileag cusururile celeilalte, pactul e denunțat, alianța ruptă. Nici o prietenie nu durează dacă unul din parteneri nu mai ascultă de regula jocului. Altfel spus, nici o prietenie nu suportă o doză exagerată de sinceritate.

*

Aveam ceva mai mult de douăzeci de ani; filozoful cu care vorbeam, ceva mai mult de

șaizeci. Nu știu cum am ajuns să abordăm o temă atît de ingrată ca boala. „Ultima oară cînd am fost bolnav, mi-a mărturisit, trebuie să fi avut unsprezece ani. De atunci, nimic."

Cincizeci de ani de sănătate! N-aveam o admirație nelimitată pentru filozoful meu, dar această mărturisire m-a făcut să-l disprețuiesc pe loc.

*

Trăim cu toții în eroare, exceptîndu-i pe umoriști. Doar ei au priceput, în joacă parcă, zădărnicia a tot ce e serios și chiar a tot ce e frivol.

*

Nu mă voi fi împăcat cu mine însumi decît în ziua-n care voi accepta moartea așa cum accepți să cinezi în oraș: c-un dezgust amuzat.

*

N-ar trebui să deranjăm pe cineva decît ca să-i anunțăm un cataclism sau să-i facem un compliment în stare să-l amețească.

*

Trebuie să fii țicnit ca să te lamentezi de dispariția omului, în loc să-i spui: „Călătorie sprîncenată!"

*

O excepție inutilă, un model de care nimeni n-are habar — acesta-i rangul la care trebuie să rîvnești dacă vrei să te ridici în propriii tăi ochi.

*

Dacă scepticul admite la rigoare că adevărul există, el va lăsa în seama naivilor iluzia de a crede că-l vor poseda cîndva. Cît despre mine, declară el, mă mulțumesc cu aparențele, le constat și nu ader la ele decît în măsura în care, ca ființă vie, nu pot face altfel. Mă port ca toți ceilalți, fac aceleași lucruri ca și ei, dar nu mă identific nici cu vorbele, nici cu faptele mele, mă plec în fața obiceiurilor și a legilor, mă prefac că-mpărtășesc convingerile, adică marotele, concetățenilor mei, deși știu că-n ultimă analiză sînt tot atît de puțin *real* ca și ei.

Ce este deci un sceptic? — O fantomă... conformistă.

*

S-ar cuveni să trăim, spuneați, ca și cum n-ar trebui să murim niciodată. — Nu știați oare că toată lumea trăiește așa, inclusiv cei obsedați de Moarte?

*

Să asiști la propria-ți micșorare, să contempli varianta *rezonabilă* a halucinatului care erai!

*

Acceptăm în genere fără prea mare greutate că ne-am trăit traiul, nu recunoaștem însă niciodată că găsim oarecare plăcere în faptul că ne supraviețuim. Și această satisfacție clandestină, dezgustătoare, e resimțită de cel puțin un sfert din omenire...

*

Tăgăduirea păcatului originar ar fi o dovadă că n-am crescut niciodată copii.

...Eu n-am crescut nici unul, e adevărat, dar îmi ajunge să-mi amintesc propriile reacții din vremea cînd eram eu însumi copil pentru a nu mai avea nici urmă de îndoială asupra primului nostru stigmat.

*

Omul acesta atît de vulnerabil, acest jupuit de viu, se miră — orbire de neînțeles — că progenitura sa dă semne neliniștitoare. Plăpînzii n-ar trebui să procreeze, sau, dacă o fac, să știe cel puțin către ce remușcări se îndreaptă.

*

Viața este mai mult și mai puțin decît plictisul, cu toate că în el și prin el deslușim cît prețuiește ea. O dată ce plictisul se insinuează în noi și cădem sub invizibila lui stăpînire, totul pare neînsemnat pe lîngă el. Am putea spune același lucru despre durere. Cu siguranță. Du-

rerea însă e localizată, în vreme ce plictisul evocă un rău fără un loc anume, fără suport, fără nimic — afară de acest nimic, neidentificabil, care ne roade. Eroziune pură, al cărei efect este imperceptibil și care ne preschimbă-ncet într-o ruină pe care ceilalți n-o percep, într-o ruină pe care aproape că n-o percepem nici noi înșine.

*

Obsesiile macabre nu stînjenesc sexualitatea. Dimpotrivă. Poți foarte bine să privești lucrurile ca un călugăr budist și să dai dovadă de oarecare vigoare. Această stranie compatibilitate face iluzorie pretenția desăvîrșirii prin asceză.

*

Chiar durerile noastre ne păzesc, din fericire, de rătăciri abstracte, convenționale, „literare". Ne dăruiesc, în schimb, rătăciri propriu-zise.

*

Să fi hulit mai mult decît demonii toți laolaltă și să ajungi să fii maltratat de organe, de capriciile unui trup, ale unui subprodus!

*

Cel ce n-a suferit nu e o *ființă*: cel mult un individ.

*

Ne facem o idee foarte înaltă despre noi înșine în răstimpurile cît disprețuim Moartea; în schimb, cînd o privim cu josnicia spaimei, sîntem mai adevărați, mai *profunzi*, așa cum se întîmplă ori de cîte ori respingem filozofia, afectarea, minciuna.

*

Fiindcă o prietenă, întîlnită din întîmplare în timpul unei plimbări, se străduia să mă convingă că „Divinul" este prezent în toate făpturile fără excepție, i-am replicat: „Și-n asta?" și i-am arătat o trecătoare intolerabil de vulgară la înfățișare. N-a știut ce să spună, dovadă că teologia și metafizica abdică-n fața autorității detaliului banal.

*

Toți germenii, și buni și răi, se află-n noi, mai puțin cel al renunțării. Nu-i de mirare că ne agățăm spontan de lucruri și că ne trebuie eroism pentru atitudinea inversă. Dacă ne-ar fi fost acordată facultatea de a renunța, nu trebuia să depunem alt efort decît acela de *a binevoi* să existăm.

*

Să iei atitudine sau să refuzi scîrbit să iei, să îmbrățișezi o doctrină sau să le respingi în bloc pe toate — același orgoliu în ambele cazuri, cu diferența că riști mai mult să roșești de tine

însuți în primul caz ca în al doilea, *convingerea* fiind la obîrșia mai tuturor rătăcirilor, ca și a tuturor umilirilor.

*

„Cartea dumneavoastră e ratată." — „Fără îndoială, uitați însă că așa am vrut-o, ba chiar că nu putea fi *reușită* decît în acest fel."

*

E mai greu să mori la șaizeci sau la optzeci de ani decît la zece sau la treizeci. Obișnuința vieții, ăsta-i necazul. Căci viața e un viciu. Cel mai mare din cîte sînt. Ceea ce explică de ce ne este atît de anevoie să ne dezbărăm de el.

*

Cînd mi se-ntîmplă să fiu mulțumit de toate, chiar și de Dumnezeu și de mine, reacționez pe dată aidoma celui care, într-o zi însorită, s-ar frămînta că-n cîteva miliarde de ani soarele va exploda negreșit.

*

„Ce este adevărul?" e o întrebare fundamentală. Dar ce înseamnă ea pe lîngă: „Cum să suporți viața?" Și chiar și aceasta pălește pe lîngă următoarea: „Cum să *te* suporți?" — Iată întrebarea fundamentală, la care nimeni nu e în măsură să ne dea un răspuns.

*

Ce rătăcire m-a făcut să-ncep să povestesc, la căpătîiul acelui bolnav atît de-amenințat, o plimbare în cimitirul din Passy și conversația avută cu groparul de serviciu? M-am oprit brusc în mijlocul unei ironii, ceea ce n-a făcut decît să accentueze necuviința flecărelii mele. Asemenea subiecte nu pot fi abordate decît la masă, cînd petrecem și avem nevoie de oarecari aluzii funebre ca să ne crească apetitul.

*

Singurele clipe ce-ar merita să supraviețuiască prăbușirii memoriei noastre sînt acelea în care nu ne putem ierta de a nu fi Cel dintîi sau Cel din urmă.

*

Cei ce i-au reproșat acelui filozof că-și așterne numele sub proteste contradictorii, că semnează în același timp sau unul după altul pentru partide, tabere sau teze aflate în conflict, fără să țină seama de propriile-i opțiuni, au uitat că filozofia ar trebui să fie tocmai asta. Căci la ce bun să i te dăruiești dacă nu pătrunzi argumentele celorlalți? Din doi dușmani ce se combat, e îndoielnic ca doar unul să aibă adevărul de partea lui. Ascultîndu-i pe rînd, dacă ești de bună-credință, te pleci înaintea evidențelor fiecăruia, cu riscul de a trece drept nestatornic, de a fi în fond *prea* filozof.

*

Ce să cred despre ceilalți? — Îmi pun întrebarea ori de cîte ori fac cunoștință cu cineva, oricine ar fi. Într-atît îmi pare de ciudat faptul că existăm, că acceptăm să existăm.

*

La Jardin des Plantes am contemplat îndelung ochii unui aligator, privirea lui din alte vremi. Ceea ce mă seduce la reptile e toropeala lor impenetrabilă, prin care se-nrudesc cu pietrele: s-ar zice că vin *de dinainte* de viață, c-au precedat-o fără s-o anunțe, ba chiar că au fugit de ea...

*

„Ce este răul? E ceea ce se face-n vederea unei fericiri ținînd de-această lume."

Abhidarmakośavyākhyā

Trebuia într-adevăr un asemenea titlu ca să poți strecura un asemenea răspuns.

*

În Infern, cercul cel mai puțin populat, dar cel mai crunt din toate, trebuie să fie cel în care nu poți uita de Timp nici o singură clipă.

*

„E fără importanță să știți cine sînt, de vreme ce într-o zi nu voi mai fi" — iată ce-ar trebui să

răspundem fiecare celor ce se interesează de identitatea noastră și care vor cu orice preț să ne zidească într-o categorie sau într-o definiție.

*

Totul e nimic, inclusiv conștiința nimicului.

*

Poporul acesta misterios, profund, complicat, de neînțeles, care a excelat și excelează în toate, chiar și în decădere, va avea un sfîrșit demn de el și va cunoaște catastrofe de care nu va trebui să roșească.

*

Homer a stîrnit pizmă (Heraclit însuși pretindea că merita să fie biciuit) fiindcă n-a mers pe ocolite, fiindcă, aidoma muritorilor, zeii săi se purtau ca niște adevărați nelegiuiți. Filozofia nu se arătase încă pentru a-i face cuviincioși, a-i anemia, a-i îmblînzi. Tineri, vii, chiar foarte vii, împărtășeau cu oamenii patima pentru funest. Zorii unei mitologii, istoria o dovedește, sînt cel mai de temut. Idealul ar fi zei *obosiți* — și eterni. Din nefericire, ajunși la stadiul în care oboseala urmează cruzimii, ei nu mai dăinuie mult. Alții, viguroși, neîndurători, îi vor înlocui. Și așa se face că se cade iarăși din acalmie în năpastă și din tihnă în epopee.

*

Abominabilă Clio!

*

Nu e deloc dezolantă ideea că nimeni nu-și va mai aminti de accidentul care-am fost, că nu va mai rămîne nici cea mai mică urmă dintr-un *eu* — însetat de suplicii la care nici un torționar n-a îndrăznit vreodată să viseze.

*

Incapabil de a trăi în clipă, doar în viitor și-n trecut, în anxietate și regret! Or, teologii sînt categorici, aceasta e condiția și definiția însăși a păcătosului. Un om fără prezent.

*

Tot ce se întîmplă e firesc și, deopotrivă, de neînțeles.

Este concluzia care se impune, fie că e vorba de mari sau de mărunte întîmplări.

*

Să te trezești în fiecare dimineață cuprins de starea sufletească a unui republican a doua zi după Farsalus.

*

Un dezgust, un dezgust — să te facă să-ți pierzi uzul vorbirii și al rațiunii chiar.

Cea mai mare ispravă a vieții mele e că mă aflu încă în viață.

*

Dacă valurile s-ar apuca să gîndească, ar crede că înaintează, că au un țel, că progresează, că trudesc spre binele Mării, și ar elabora neapărat o filozofie tot atît de neroadă ca și zelul lor.

*

Dacă am avea o percepție infailibilă a ceea ce sîntem, am mai avea curaj atîta cît să ne culcăm, dar sigur nu și ca să ne sculăm.

*

Dintotdeauna m-am zbătut cu singura intenție de a înceta să mă mai zbat. Rezultat: nul.

Fericiți aceia care ignoră că a te maturiza înseamnă să asiști la agravarea propriilor incoerențe și că acesta e singurul progres cu care ar trebui să ni se-ngăduie să ne lăudăm.

*

Nimic din tot ce am abordat, nimic din tot ce am spus de-a lungul unei vieți nu poate fi separat de ceea ce-am trăit. N-am inventat nimic, am fost doar secretarul senzațiilor mele.

IV

Epictet: „Fericirea nu constă în a dobîndi și a dispune, ci în a nu dori." — Înțelepciunea se definește prin opoziție cu Dorința, fiindcă se străduiește să ne înalțe deasupra decepțiilor curente, ca și a decepțiilor dramatice, inseparabile, și unele și celelalte, de faptul de a dori, de a aștepta, de a spera. Mai ales decepțiile capitale vrea să ni le evite, căci e specializată în arta de a înfrunta sau îndura „loviturile soartei". Dintre toți anticii, stoicii au dus cel mai departe această artă. De-ar fi să-i credem, înțeleptul posedă un statut excepțional în univers: zeii-s la adăpost de suferințe; el e *deasupra* lor, e învestit cu o forță care-i îngăduie să-și învingă toate dorințele. Zeii sînt încă pradă lor, trăind în servitute; doar el scapă de asta. Cum se ridică înțeleptul pînă la insolit, cum ajunge să-ntreacă toate ființele? Se pare că însemnătatea statutului său nu-i este limpede de la început: se află mult deasupra oamenilor și a zeilor, dar trebuie să aștepte cîtva timp pînă să-și dea seama de asta. Acceptăm fără rezerve că nu-i vine ușor să-și priceapă poziția, cu atît mai mult cu cît ne întrebăm cînd și unde s-a mai văzut o anomalie atît de prodigioasă, un asemenea specimen de

virtute și orgoliu. Înțeleptul, pretinde Seneca, are față de Iupiter privilegiul de a putea dispreț ui avantajele acestei lumi și de a refuza să beneficieze de ele, în timp ce Iupiter, căruia nu-i fac nici o trebuință și care le elimină de la bun început, nu are nici prilejul, nici meritul de a le birui.

Nicicînd nu a fost omul plasat atît de sus. Unde trebuie căutată originea unei viziuni atît de exagerate? — Născut în Cipru, Zenon, părintele stoicismului, era un fenician elenizat care și-a păstrat pînă la sfîrșitul vieții titlul de metec. Antistene, întemeietorul școlii cinice (a cărei versiune ameliorată sau denaturată, cum doriți, e stoicismul), s-a născut la Atena dintr-o mamă tracă. Există în aceste doctrine, evident, ceva negrecesc, un stil de gîndire și de viață ivit din alte orizonturi. Ești ispitit s-afirmi că tot ce *uimește* și *distonează* într-o civilizație înaintată este produsul nou-veniților, al imigranților, al marginalilor setoși de strălucire..., al unei pegre rafinate.

O dată cu apariția creștinismului, înțeleptul a încetat să fie un exemplu; în locul lui, ne-am apucat să-l venerăm pe sfînt, varietate convulsivă de înțelept și, prin aceasta chiar, mai accesibilă mulțimilor. În ciuda răspîndirii și prestigiului său, stoicismul a rămas apanajul mediilor rafinate, etica patricienilor. Aceștia dispărînd, trebuia să dispară și el la rîndul lui. Cultul înțelepciunii avea să treacă în umbră pentru multă vreme, s-ar putea spune aproape pentru totdeauna. În orice caz, nu-l regăsim în sistemele

moderne, concepute fiecare nu atît de un anti-înțelept, cît de un *neînțelept*.

*

Dacă, în loc să moară la treizeci și doi de ani, ar fi atins o vîrstă înaintată, ar fi reușit oare Apostatul să înăbușe superstiția pe cale de a se naște? E îndoielnic, și trebuie să se fi îndoit și el, căci dacă ar fi crezut în reușită, nu s-ar fi dus să se lupte cu parții, riscîndu-și stupid viața, în vreme ce-l aștepta o luptă mult mai importantă. Simțea, desigur, că ceea ce pusese la cale era sortit eșecului. Mai bine deci să piară undeva la periferia imperiului.

*

Citesc într-o biografie a lui Cehov că cele mai multe din adnotările sale au fost făcute pe cartea lui Marc Aureliu.

Iată un amănunt care mă copleșește ca o revelație.

*

Lucrurile care depind de noi și cele care nu depind — cum oare să le deosebești? Nu știu.

Uneori mă simt răspunzător de tot ce fac, deși, gîndindu-mă mai bine, am urmat un impuls pe care nu eram stăpîn; — alteori, mă cred condiționat și subjugat, și totuși n-am făcut decît să mă supun unui raționament conceput

independent de vreo constrîngere, chiar... rațională.

Cu neputință de știut cînd și în ce chip sîntem liberi, cînd și în ce chip manevrați. Dacă am vrea să ne examinăm de fiecare dată pentru a afla natura exactă a unui gest, am da mai degrabă peste o rătăcire decît peste o concluzie. Se va deduce de aici că dacă ar exista o soluție pentru problema liberului arbitru, filozofia n-ar mai avea nici un motiv să existe.

*

Nu ne putem închipui eternitatea decît eliminînd tot ce e pieritor, tot ce *contează* pentru noi. Ea e absență, e ființa care nu-ndeplinește nici una din funcțiile ființei, e privațiune ridicată la rang de nu se știe ce, nu este deci nimic sau, cel mult, o onorabilă ficțiune.

*

Aidoma cu extazul cel adevărat, euforia, extaz frivol, nu este un fenomen natural, ci o deviere, o erezie, o stare aberantă și totuși nesperată, pentru care trebuie să plătim; iată de ce ori de cîte ori o simțim trebuie să ne așteptăm la o *„ispășire"*, fie ea imediată sau tîrzie, în orice caz inevitabilă. *Jubilarea*, sub orice formă, atrage după sine, în grade diferite, migrene, greață sau ceva la fel de jalnic, de înjositor.

*

Semn irecuzabil de neîmplinire spirituală: orice reacție pătimașă la dezaprobare și strîngerea de inimă în clipa cînd, într-un fel sau în altul, sîntem vizați. E strigătul bătrînului Adam în fiecare dintre noi și care dovedește că încă nu ne-am biruit obîrșia. Atîta vreme cît nu năzuim să fim disprețuiți sîntem precum ceilalți, precum aceia pe care tocmai îi disprețuim.

*

X., care în loc să privească lucrurile-n față a jonglat toată viața cu concepte și a abuzat de termeni lipsiți de înțeles concret, acum, cînd trebuie să-și privească moartea în față, se află la ananghie. Din fericire pentru el, se lansează, potrivit obiceiului său, în abstracțiuni, în locuri comune drapate în jargon. O prestigioasă escamotare, iată ce e filozofia. Dar, la urma urmei, *totul este escamotare*, afară doar de aserțiunea aceasta care ține de o ordine a propozițiilor pe care nu-ndrăznim să o incriminăm, fiindcă emană dintr-o certitudine incontrolabilă și parcă *anterioară* activității creierului.

*

Era iarnă, în grădina Luxembourg, puțin după ora deschiderii. Pustiu, un cuplu doar: el, un bătrîn slab și spilcuit; ea, tînără, părînd o fată

de la țară. Ceața era atît de deasă, încît chiar și de aproape păreau să fie doar niște umbre. La fiecare zece pași, se opreau să se sărute, năpustindu-se unul spre celălalt mînați de un avînt cum nu văzusem încă. Să fi fost bucurie, să fi fost deznădejde în frenezia asta la o oră atît de matinală și de puțin propice efuziunilor? Și dacă afară se dezlănțuiau așa, cum oare să-i închipui în intimitate? Urmărindu-i, îmi spuneam că orice acrobație-n doi este eroare, înșelăciune, dar înșelăciune aparte, eroare inclasabilă.

*

Te zbați în toiul nopții, faci tot soiul de exerciții, înghiți pastile — de ce? în speranța unei eclipse a acelui fenomen, a acelei nefaste apariții care e conștiința. Doar o ființă conștientă, doar un infirm a putut inventa o expresie precum a se *cufunda* în somn — afund într-adevăr, dar afund rar, inaccesibil, afund oprit, cetluit, în care atît de mult ai vrea să fii înghițit!

*

Tînăr, visam să dau totul peste cap. Am ajuns la o vîrstă cînd nu mai întorci lumea pe dos, cînd tu ești cel întors. Între cele două extreme, ce s-a petrecut oare? Ceva care nu e nimic și este totul: evidența inexprimabilă că nu mai ești același, că nu vei mai fi același niciodată.

*

Fiecare individ, dispărînd, duce cu sine universul: dintr-o dată, totul e suprimat, totul. Justiție supremă care legitimează și reabilitează moartea. Să plecăm așadar fără regret, de vreme ce nimic nu ne supraviețuiește, de vreme ce conștiința noastră e singura și unica realitate: cu nimicirea ei, totul e nimicit, chiar dacă *știm* că asta nu e în chip obiectiv adevărat și că de fapt nimic nu consimte să ne urmeze, nu binevoiește să piară cu noi.

*

Într-o grădină publică, această pancartă: „Din pricina stării copacilor (*vîrstă și boală*) se trece la înlocuirea lor."

Conflictul între generații, chiar și aici! Simplul fapt de a trăi, chiar pentru o plantă, e afectat de un coeficient fatal. De aceea nu sîntem mulțumiți că respirăm decît atunci cînd uităm că sîntem vii.

*

Nimic nu-i mai stimulativ decît povestea unei convertiri. În loc de întăritoare, ar trebui prescrise mărturisiri de-ale iluminaților, de-ale *regeneraților*: cîtă vitalitate, ce apetit pentru iluzii, ce strălucire în orice minciună nouă, și chiar veche! În contact cu adevărul, în schimb, totul se întunecă și totul îți devine potrivnic, de parcă rolul lui ar fi acela de a te face să-ți pierzi puterile.

*

Se pare că în China, pentru oamenii rafinați, a asculta tic-tacul unui orologiu este (sau mai degrabă era, căci toate astea aduc a ceva vechi) cea mai subtilă dintre plăceri. Atenția aceasta acordată Timpului, în aparență *materială*, e în realitate un exercițiu în cel mai înalt grad filozofic, prin care, dacă te lași în voia lui, obții rezultate minunate în imediat — numai în imediat.

*

Plictisul, produs coroziv al obsesiei Timpului, ar da gata pînă și granitul — și i se cere cîte unui avorton ca mine să-i facă față!

*

O întreagă epocă din viața mea îmi pare astăzi abia imaginabilă, într-atît mi-a devenit de străină. Cum am putut fi cel care am fost? Aprinderile mele de atunci mi se par derizorii. Înfierbîntare cheltuită în zadar.

Dacă aș extinde această optică la întreaga-mi viață, nu aș ajunge oare să privesc tot ce-am trăit ca pe o amăgire sau o farsă, ori chiar ca pe ceva cu neputință de gîndit? Și dacă am avea această percepție în clipa cînd murim? Dar nu-i nevoie să așteptăm clipa aceea: cu prilejul anumitor treziri, ne dăm seama că temeliile unei existențe sînt tot atît de șubrede ca și aparențele ce le acoperă și că n-avem nici măcar putința de a le

socoti putrede, de vreme ce pur și simplu nu există.

*

În definitiv, bieții oameni au dreptate cînd nu vor să contemple Sfîrșitul, mai ales cînd vedem în ce stare sînt cei care se ocupă cu asta.

*

Noi uităm de trup, dar trupul nu uită de noi. Blestemată memorie a organelor!

*

Mi-am regretat întotdeauna și adeziunile, și fobiile! De ce nu m-am cufundat oare în orgia abținerii!

*

Ceea ce poate fi rostit e lipsit de realitate. Nu există și nu contează decît ceea ce nu trece în cuvînt.

*

Vai de cartea pe care o poți citi fără să-ți pui mereu întrebări despre autor!

*

Nietzsche, mîndru de „instinctul" său, de „flerul" său, deși a simțit importanța unui

Dostoievski, cîte erori a făcut în schimb, ce admirație față de-o sumedenie de scriitori de mîna a doua și a treia! Ceea ce uluiește e faptul că a crezut și el că-n spatele lui Shakespeare se ascundea Bacon, cel mai puțin poet dintre filozofi.

Dacă am întocmi lista tuturor balivernelor sale, ne-am da repede seama că sînt, ca număr și gravitate, pe potriva celor ale lui Voltaire; cu circumstanța atenuantă, totuși, pentru Nietzsche, că s-a-nșelat adesea din *voința* de a fi sau de a părea frivol, în timp ce celălalt n-avea nevoie să facă acest efort.

*

A gîndi înseamnă s-alergi după insecuritate, înseamnă să *cazi în admirația* unor fleacuri grandioase, să te închizi în abstracțiuni cu o aviditate de martir, înseamnă să cauți complicațiile așa cum alții prăbușirea sau cîștigul. Gînditorul este prin definiție *însetat de chin*.

*

Dacă moartea n-ar fi un soi de rezolvare, cei vii ar fi găsit desigur o cale s-o evite.

*

Pentru Alcmeon din Crotona, contemporan al lui Pitagora, boala se datora unei ruperi a echilibrului între cald și rece, umed și uscat, elemente contrare care ne alcătuiesc. Cînd unul din-

tre ele învinge și-și impune voința, se ivește boala. Ea n-ar fi, prin urmare, decît „monarhia", cum spunea, a unuia din aceste elemente, în vreme ce sănătatea ar rezulta din echilibrul lor.

Viziunea asta are ceva adevărat: nu există dezechilibru care să nu se ivească dintr-o preeminență abuzivă a cutărui sau cutărui organ asupra celorlalte, din *ambiția* pe care o are de a se impune, de a-și proclama, de a-și *striga* prezența: tot zbătîndu-se și atrăgînd atenția asupra lui, el dereglează întregul organism și-i compromite viitorul. Un organ bolnav e un organ ce se emancipează de trup, tiranizîndu-l, ducîndu-l, pe el și pe sine, la pierzanie, și asta numai pentru a face pe grozavul, pentru a juca rol de vedetă.

*

Nu are nici o noimă să spui că moartea este țelul vieții. Dar ce altceva să spui?

*

Încerc să-mi închipui clipa cînd voi fi învins *ultima* dorință.

*

Păcat că Dumnezeu n-a păstrat monopolul „eului" și că ne-a dat dezlegare să vorbim în nume propriu. Ce simplu ar fi fost să ne cruțe de blestemul de a rosti „eu"!

*

„Urmează-ți înclinația în loc să-ți cauți calea."

Vorba aceasta a lui Talleyrand mă urmărește. De ani de zile, împotrivindu-mă „înclinației" mele, mă-ntorc către formule de înțelepciune străine firii mele, mă străduiesc să-mi neutralizez poznirile rele, în loc să-mi dau frîu liber, să mă încredințez... mie însumi. Am fost ispitit de un seducător, de geniul *mîntuirii*, iar eu, cedîndu-i, chiar și din cînd în cînd, am contribuit cît am putut la șubrezirea celui care eram și-ar fi trebuit să rămîn.

Nu sîntem noi înșine decît atunci cînd ne mobilizăm toate defectele, cînd ne solidarizăm cu slăbiciunile noastre, cînd ne urmăm „înclinația". Îndată ce ne căutăm „calea" și ne impunem vreun nobil model, ne sabotăm, ne rătăcim...

*

Originalitatea unei ființe se confundă cu felu-i propriu de a se rătăci. Prioritatea nonîngerinței este ca fiecare să viețuiască și să moară cum îl taie capul, ca și cum ar avea șansa să nu se-asemene cu nimeni, să fie un monstru binecuvîntat. Lăsați-i deci pe ceilalți așa cum sînt, și ei vă vor purta recunoștință. Vreți fericirea lor cu orice preț? Ei se vor răzbuna.

*

Sîntem *adevărați* doar în măsura în care nu ne-mpovărează nici un talent.

*

Ne căim că n-am avut curajul să luăm o hotărîre sau alta; ne căim și mai tare după ce-am luat-o, oricare ar fi ea. Să preferăm absența gestului, consecințelor sale!

*

Spuse ale lui Isac Sirul: „Cît despre cei care au atins desăvîrșirea, iată care e semnul lor: de-ar trebui să fie dați pradă focului de zece ori pe zi de dragul neamului omenesc, tot ar găsi că nu-i deajuns."

Pustnicii ăștia gata oricînd să se jertfească, rugîndu-se pentru toate și pentru toți, chiar și pentru reptile — cîtă generozitate și cîtă perversiune! Și ce răgaz! Trebuie să ai timp cu nemiluita și o curiozitate de scrîntit ca să te-nduioșezi de tot ce mișcă. Asceza — o sublimă depravare...

*

Orice bolnav gîndește mai mult decît un gînditor. Boala este ruptură, deci reflexie. Ne rupe întotdeauna de ceva anume și cîteodată chiar de toate. Pînă și un idiot care încearcă o durere violentă depășește prin asta idiotenia; e conștient de propria-i senzație și se plasează în afară de ea însăși, și poate chiar în afară de sine, de vreme ce simte că *el* e cel ce suferă. La fel, trebuie să existe în rîndul animalelor grade de con-

știință, potrivit cu intensitatea afecțiunilor pe care le îndură.

*

Nimic nu e mai misterios decît destinul unui trup.

*

Timpul are semnificație absolută doar pentru incurabili.

*

A nu defini nimic face parte din îndatoririle scepticului. Ce să opui însă înfumurării care urmează găsirii celei mai neînsemnate definiții? A defini e o manie din cele mai inveterate, și trebuie să se fi născut o dată cu cel dintîi cuvînt.

*

În definitiv, nu trebuie să disprețuim prea mult filozofia: să te ascunzi sub adevăruri mai mult sau mai puțin obiective, să divulgi deznădejdi care nu te privesc în aparență, să cultivi neliniști fără chip, să camuflezi chemări disperate sub luxuriania verbului. Filozofia? Strigăt anonim...

*

Conversația nu este fecundă decît între spirite dedicate consolidării propriilor perplexități.

*

„Ar trebui să vii acasă, căci am putea muri fără să ne mai revedem." — „De vreme ce murim oricum..., la ce bun să ne mai revedem?"

*

Adormim totdeauna cu o mulțumire de nedescris, ne prelingem în somn și sîntem fericiți să ne refugiem în el. Iar dacă ne trezim în silă e fiindcă nu renunțăm, fără o sfîșietoare durere, la inconștiență, adevărat și unic paradis. Totuna cu a spune că omul nu e pe deplin mulțumit decît atunci cînd încetează să mai fie om.

*

„Defăimarea, susține Talmudul, e un păcat la fel de grav ca și idolatria, incestul sau omorul." — Prea bine. Numai că, dacă poți trăi făr-a ucide, fără a te culca cu propria-ți mamă și fără s-aduci jertfe vițelului de aur, prin ce vicleșug să treci de la o zi la alta fără a-ți urî aproapele și-a te urî în el?

*

Între o palmă și o mojicie, întotdeauna suporți mai bine palma.

*

Cînd ne trezim prost dispuși, e sigur că vom face o descoperire atroce oarecare, fie și numai observîndu-ne pe noi.

*

Mare expoziție de insecte. Cînd să intru, mă răzgîndesc. Îmi lipsea dispoziția *să admir*.

*

Cumplită umilire, și totuși suportabilă, aceea de a te fi născut în mijlocul unui popor ce nu va da nicicînd prilejul să se vorbească despre el.

*

Toată lumea se înșală, toată lumea trăiește în iluzie. Cel mult, putem admite o scară a ficțiunilor, o ierarhie a irealităților, putem prefera pe una mai degrabă decît pe alta, dar să *optăm*, nu, cu siguranță nu.

*

Afară de percepția vidului, nimic nu ne îngăduie să triumfăm asupra morții. Căci dacă nimic n-are realitate, de ce să aibă tocmai moartea?

*

Mai mult încă decît în poem, cuvîntul este zeu în aforism.

*

Cum să stărui a doua zi pe o idee care te-a preocupat în ajun? — La capătul unei nopți,

oricărei nopți, nu mai sîntem aceiași, și-ar fi o-nșelăciune încercarea de a juca farsa continuității. — *Fragmentul*, gen amăgitor, fără îndoială, și totuși singurul onest.

*

Așteptăm, fiecare, să fim scoși din circuit de boală sau de vîrstă, cînd ar fi așa de simplu să punem punct *la toate astea*. Indivizilor, ca și imperiilor, le place un lung și rușinos sfîrșit.

*

Cum să explicăm că tot ce vrem să facem, ba chiar că tot ce facem ni se pare nespus de însemnat? Orbirea ce l-a făcut pe Dumnezeu să iasă din lenea-i primordială o regăsim în cel mai mărunt gest al nostru — asta e marea noastră scuză.

*

Toată dimineața, n-am făcut decît să repet: „Omul e un abis, omul e un abis." — Mi-a fost, vai! cu neputință să găsesc ceva mai bun.

*

Bătrînețea nu este, în definitiv, decît pedeapsa pentru faptul de a fi trăit.

*

Cu aerul său că adîncește totul, plictisul nu adîncește-n fapt nimic, căci nu coboară decît în sine însuși și nu-și sondează decît propriul vid.

*

Speranța e forma *normală* a delirului.

*

Carența mea de *ființă*. Nu putem dăinui fără temeiuri, în ciuda strădaniei mele de a o face.

*

Degeaba mă frămînt, nu văd *ce* ar putea exista.

*

Cel mai greu lucru nu este să ataci una din marile probleme insolubile, ci s-adresezi cuiva un cuvînt delicat care să spună totul și nimic.

*

Un vis ciudat asupra căruia prefer să nu mă opresc. Un altul poate l-ar fi analizat la sînge. Ce greșeală! Să lăsăm nopțile să-ngroape nopțile.

*

Dacă iubești o limbă atît pentru virtuțile ei manifeste, cît și pentru cele latente, modul profanator în care e tratată de lingviști îi face atît de odioși, că te-ai alătura cu bucurie întîiului regim care i-ar spînzura din oficiu.

*

Pascal nu poate fi citat decît în franțuzește. E singurul prozator care, chiar perfect tradus, își pierde accentul, substanța, unicitatea; și asta fiindcă, citîndu-le mereu, *Cugetările* au devenit refrene, clișee. Refrene uimitoare, clișee fulgurante. Or, de clișee, fie ele strălucitoare sau de nimic, nu ne putem atinge; ele trebuie oferite în chip nealterat, în expresia lor originară și îndelung bătută, ca niște fulgere întruna repetate.

*

S-a pretins că „a te accepta" este condiția indispensabilă dacă vrei să produci, să „creezi". Adevărul e tocmai pe dos. Tocmai fiindcă nu te accepți te așezi la lucru, te apleci asupra celorlalți și, mai ales, asupra ta, pentru a afla cine-i acest necunoscut întîlnit la tot pasul, care refuză să-și dezvăluie identitatea și de care nu te poți descotorosi decît atacîndu-i secretele, violîndule și profanîndu-le.

*

O carte ușoară și irespirabilă, depășind aproape orice măsură, o carte ce nu s-ar adresa nimănui!

*

La concentrarea gîndului, la lustruirea unor adevăruri descărnate, oricine poate ajunge la rigoare; *poanta* însă, fără de care condensarea nu-i decît un enunț, o maximă și-atît, îți cere să ai ceva de virtuoz, ba chiar de șarlatan. Oamenii întregi la minte n-ar trebui să se aventureze la așa ceva.

*

E neapărat prost autor acela care pretinde că scrie pentru posteritate. Nu trebuie să știi pentru cine scrii.

*

A reflecta înseamnă să constați o imposibilitate. A medita înseamnă să acorzi acestei constatări un titlu de noblețe.

*

Ce e mai bine: să ne-mplinim în ordinea literaturii sau în cea a spiritului, să avem talent sau forță interioară?

A doua formulă pare preferabilă, căci e mai rară și mai sporitoare. Talentul e sortit sleirii,

forța interioară, în schimb, crește o dată cu vîrsta, și poate chiar ajunge la apogeu în clipa cînd murim.

*

După spusele lui Iulius Capitolinus, biograful său, Marc Aureliu i-ar fi ridicat „la cele mai înalte demnități" pe amanții soției sale.

Înțelepciunea se-ntîlnește cu extravaganța, un înțelept nemeritîndu-și, de altfel, numele decît în măsura în care e un original, o *figură*.

*

Dacă echilibrul, sub toate înfățișările sale, înăbușă spiritul, sănătatea, în schimb, îl stinge pur și simplu.

*

N-am reușit niciodată să aflu ce înseamnă *ființă* — doar cînd și cînd, în clipe eminamente nefilozofice.

*

Ești împlinit doar cînd nu mai năzuiești la nimic, cînd te îmbibi de acest nimic pîn' la beție.

*

Dac-aș orbi, lucrul care m-ar supăra cel mai tare ar fi că n-aș mai putea privi pînă la năuceală defilarea norilor.

*

Nu e normal să fii în viață, de vreme ce viul ca atare nu există, nu e cu-adevărat real decît dacă-i *amenințat*. Moartea n-ar fi, în definitiv, decît încetarea unei anomalii.

*

Un copil care nu surîde la doi ani și jumătate ar trebui, se pare, să trezească neliniști. Surîsul ar fi un semn de sănătate, de echilibru. Nebunul, e drept, mai mult rîde decît surîde.

*

Trăim în iluzie atîta vreme cît n-am suferit. Dar cînd începem să suferim, nu ajungem la adevăr decît spre a regreta iluzia.

*

În fața acestei îngrămădiri de morminte, s-ar spune că oamenii au o singură grijă — să moară.

*

Un necunoscut vrea să știe dacă-l mai văd pe X. Îi răspund că nu, și-i expun motivele antipatiei mele cu o asemenea precizie că, la trezire, mă-ntreb cum este cu putință să exprimi cu atîta rigoare o situație în vis, cînd tot restul zace-ntr-un talmeș-balmeș, în grotescul și anarhia som-

nului. E *logica ranchiunei*, a unui **sentiment care** sfidează totul, chiar și Haosul.

*

Putem avea tărie fără a cădea în fanatism? Nenorocirea e că *puterea sufletului* trece întotdeauna în fanatism. „Eroul" însuși nu-i decît un fanatic deghizat.

*

Toată dimineața — senzații bizare: poftă de a mă manifesta, de a croi proiecte, de a decreta, de *a lucra*. Delir, elanuri, ebrietate, stare de bine cu neputință de strunit. Din fericire, a venit oboseala să mă cumințească, să mă cheme la ordine, la neantul fiecărei clipe.

*

Cel mai rău lucru nu e melancolia, nici disperarea, ci întîlnirea lor, ciocnirea lor. Să fii strivit între amîndouă!

*

Sînt oare un sceptic? Sînt un flagelant? — N-o voi ști niciodată, și e cu atît mai bine.

*

Cel care n-a avut norocul să moară tînăr nu va lăsa în urmă decît caricatura propriului orgoliu.

*

Dezolarea e atît de legată de tot ce simt, că dobîndește ușurința unui reflex.

*

„Să atentezi la propriile-ți zile" — ce expresie justă! Căci posedăm într-adevăr doar zile, zile — și asta-i tot ce reușim să vătămăm.

*

În plictiseala obișnuită, n-avem chef de nimic, nu avem nici măcar dorința de a plînge; în plictiseala excesivă, dimpotrivă, căci acest exces incită la acțiune, iar plînsul, tocmai, este o acțiune.

*

Într-un port normand a fost prins un pește mare, numit „Pește de lună", adus, pasămite, de un curent cald, căci nu trăiește prin aceste locuri. Întins pe dig, se zbate și se zvîrcolește, apoi se liniștește și nu mai mișcă. O agonie fără spaime, model de agonie.

*

De n-ar exista această stupoare abjectă în fața morții, doar cîțiva smintiți ar rezista *farmecului* pe care negreșit ea l-ar exercita asupra oricărui individ normal alcătuit.

*

Teologia deosebește gloria esențială de gloria accidentală. Noi n-o cunoaștem și n-o înțelegem decît pe-a doua. Importantă este însă doar cealaltă.

*

Orice *proiect* este o formă camuflată de sclavie.

*

Să te resemnezi sau să-ți zbori creierii — asta ne este dat să alegem în anumite ceasuri hotărîtoare. Oricum, singura demnitate adevărată e aceea de a fi un exclus.

*

Am intrat în declin din clipa-n care extazul nu m-a mai vizitat, în care extraordinarul a dispărut din viața mea. În locul lor avea să se instaleze o mirare sterilă și anxioasă, ce riscă să se devalorizeze-n timp, să se moleșească, să piardă tot, chiar și-anxietatea.

*

Nu este adevărat că ideea morții ne scapă de toate gîndurile josnice. Nici nu ne face să roșim măcar de atari gînduri.

Nimic nu ne dezbară de nimic. Ambițiosul rămîne așa cum e pînă la ultima suflare, și ar

goni după avere și renume chiar dacă **globul ar** fi pe punctul să se prefacă-n țăndări.

*

În această clipă, sînt *singur*. Ce mi-aș putea dori mai mult? O bucurie mai intensă nu există. Ba da, aceea de a auzi cum, de atîta tăcere, singurătatea-mi *crește*.

*

Potrivit mitologiei sumeriene, potopul a fost pedeapsa pe care zeii i-au dat-o omului pentru larma pe care o făcea. — Ce n-am da să aflăm în ce fel îl vor răsplăti pentru vacarmul de acum!

*

M-am învîrtit atîta în jurul ideii de moarte, că aș minți dacă aș spune unde mă aflu în raport cu ea. Ce e sigur este că mi-e cu neputință să mă lipsesc de ea, să rumeg altceva...

*

Timiditatea, sursă inepuizabilă de nenorociri în viața practică, e cauza directă, ba chiar unică, a oricărei bogății interioare.

*

Omul, odinioară animal, dar animal și-acum, este mai bun și totodată mai rău decît acesta.

Supraomul, dac-ar fi cu putință, ar fi mai bun și mai rău decît omul. Un *indezirabil*, dintre cei mai tulburători, la a cărui venire nu putem spera decît dintr-o prea mare ușurință.

*

E-o mare nebunie să te legi de ființe și de lucruri; și mai mare aceea de a crede că te poți dezlega de ele. Să fi vrut să renunți cu orice preț și să rămîi mereu un *candidat* la renunțare!

*

Doar bagajul de vorbe al metafizicii — în caz că totuși consimțim să ne servim de el — reușește întrucîtva să mai pună în valoare existența.

Îndată însă ce-o privim fără nici un fel de pompă sau de-nfloriturі, ea se reduce la o biată minune.

*

Moartea e tot ce a inventat viața mai temeinic pînă acum.

*

Momentul cel mai de seamă al dramei istorice se află dincolo de puterea noastră de înțelegere. Noi îi sîntem doar vestitorii, *trîmbițașii* unei Judecăți fără Judecător.

*

Timpul, complice cu exterminatorii, dă cu morala de pămînt. Cine mai are, astăzi, pică pe Nabucodonosor?

*

Ca o națiune să însemne ceva, trebuie ca mijlocia ei să fie bună. Ceea ce numim *civilizație* sau, simplu, *societate* nu-i decît calitatea excelentă a mediocrilor care-o compun.

*

Torquemada era *sincer*, deci inflexibil, inuman. Papii, corupți, au fost milostivi, așa cum sînt toți cei ce pot fi cumpărați.

*

Vechile legi le interziceau evreilor să prezică viitorul. Interdicție legitimă. Căci dac-ar fi prevăzut ce-i așteaptă, ar fi avut oare puterea să dăinuiască, să rămînă ei înșiși, să-nfrunte surprizele unui asemenea destin?

*

„Forțele nu acționează de jos în sus, ci de sus în jos", a spus un autor hermetic.

Lucrul poate fi adevărat, dar nu se aplică nicidecum cursului istoriei, în care *scufundarea* este legea.

*

Nici un sistem, nici o doctrină de acțiune nu se poate revendica de la Epicur, potrivnic oricărei răsturnări, oricărei făgăduieli, potrivnic ostentației legate de cel mai neînsemnat pas înainte. Nimeni nu l-a semnalat vreodată pe baricade. Poziția lui e una de retragere, iar dacă a vrut să-i schimbe pe oameni, e spre a-i aduce *dincoace* de tot ce urmăreau. Dușmanul cel mai neîmpăcat al zelului, demolatorul prin excelență a tot ce-nseamnă Mai bine și Mai rău.

*

Proverb chinezesc: „Cînd un singur cîine se-apucă să latre la o umbră, zece mii de cîini fac din ea o realitate."

De pus ca moto înaintea oricărui comentariu despre ideologii.

*

E-un privilegiu însemnat să poți contempla sfîrșitul unei religii. Ce e pe lîngă asta căderea unei națiuni și-a unei civilizații chiar? Și-apoi, să asiști la pieirea unui zeu și-a milenarelor enormități de care e-nsoțit provoacă o jubilare pe care, în decursul timpului, puține generații au avut favoarea s-o cunoască sau doar s-o bănuiască.

*

Sîntem determinați, dar nu sîntem automate. Sîntem într-o măsură oarecare liberi înăuntrul unei fatalități... imperfecte. Conflictele pe care le avem cu ceilalți și cu noi înșine fac o spărtură în temnița noastră, și este foarte adevărat că există grade de libertate, cum există și grade de putrezire.

*

A acorda vieții mai multă însemnătate decît are este o eroare comisă în timpul regimurilor vlăguite; rezultă de aici că nimeni nu mai este gata să se sacrifice pentru a le apăra și că ele se năruie sub cele dintîi lovituri. Lucru încă și mai adevărat despre popoare în general. Îndată ce încep să considere viața drept *sacră*, ea îi părăsește, încetează să mai fie de partea lor.

*

Libertatea e irosire, libertatea vlăguiește, în vreme ce oprimarea determină acumularea forțelor, împiedică risipa de energie provenind din facultatea omului liber de a se exterioriza, de a proiecta în afară *tot ce are bun*. E de-nțeles de ce pînă la urmă sclavii biruiesc. Stăpînii, spre nefericirea lor, se manifestă, se golesc de substanță, *se exprimă*: exercitarea neîngrădită a darurilor lor, a avantajelor de tot soiul îi reduce la starea de umbre. Libertatea îi va fi mistuit.

*

Înrobit, poporul acesta înălța catedrale; dezrobit, nu construiește decît orori.

*

Omul este *inacceptabil*.

*

A te feri de amăgitori, a nu rosti adică niciodată vreun *da*, oricare ar fi el!

*

Orice utopie pe cale de-a se realiza seamănă cu un vis cinic.

*

Nu e suportabilă decît o religie — sau o ideologie — *superficială*. Din nefericire, istoria nu cunoaște prea multe.

*

Pentru a-l modela pe om, Prometeu a mestecat argila nu cu apă, ci cu lacrimi.

...Și mai vorbim încă, privitor la cei vechi, despre seninătate, cuvînt care în nici o epocă n-a avut nici cel mai neînsemnat conținut.

*

Tot aprinzîndu-ne pentru cauze pierdute, ajungem să credem că toate sînt la fel, și nu ne înșelăm de tot.

*

„Viața nebunului e lipsită de bucurie, e zbuciumată, îndreptată cu totul către viitor." — De vorba aceasta a lui Seneca, citată de Montaigne, ne putem folosi ca s-arătăm că a fi obsedat de sensul istoriei dă naștere la dereglări, și chiar așa și e: a urma curentul sau a i te-mpotrivi este totuna, de vreme ce în ambele cazuri privim necontenit spre viitor, în chip de victime-mpăcate sau morocănoase.

*

Din cele mai vechi timpuri, omul se agață de nădejdea unei definitive conflagrații ca să scape o dată pentru totdeauna de istorie. Remarcabil e însă faptul că a nutrit visul acesta așa de devreme, de la-nceput în fapt, cînd evenimentele nu-l puteau apăsa peste măsură. Trebuie să credem că teroarea față de ceea ce-l aștepta, față de ceea ce-i rezervau veacurile era atît de vie, atît de conturată, că s-a schimbat degrabă în certitudine, în viziune, în speranță...

*

„Aveam în mine instinctul unui sfîrșit fatal" — vorba aceasta rostită pe insula Sfînta Elena

are oricine dreptul s-o pronunțe: se potrivește chiar aventurii umane-n general, explicîndu-i caracterul tulbure, ambiguitățile, imprecizia și tragicul, mersul gîfîit, înaintarea către etapa de pe urmă, către domnia larvelor și a fantoșelor.

*

Novalis: „De noi depinde ca lumea să fie pe potriva voinței noastre."

E tocmai inversul a ce putem gîndi și resimți la capătul unei vieți și, cu atît mai mult, la capătul istoriei...

CUPRINS

Cele două adevăruri 5
Amatorul de Memorii 19
După istorie 37
Urgența catastrofei 53
Schițe de rătăcire 69

La prețul de vînzare se adaugă 2%,
reprezentînd valoarea timbrului
literar ce se virează
Uniunii Scriitorilor din România,
Cont nr. 2511.1–171.1 / ROL,
B.C.R. Filiala sector 1, București

Redactor
S. SKULTÉTY

Apărut 2003
BUCUREȘTI – ROMÂNIA

Tipografia **MULTIPRINT** Iași
Calea Chișinăului 22, Iași, 6600
tel. 0232-211225, 236388, fax. 0232-211252

O carte trebuie să adîncească răni,
să le provoace chiar.
O carte trebuie să fie o *primejdie*.

ISBN 973-50-0333-3